

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

22e jaargang, nr. 84

januari 1992

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1992 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:

Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

	blz.
Woord vooraf	4
I. De kwartierschouten van Kempenland/ schouten van Oirschot en hun stadhouders door J. Lijten	5
Bijlage: Reglement van het kwartier Kempenland	21
II. Het Koepeltje: een verdwijnend 'monument' door Jacq. F.C.M. Bijnen	26
Boekaankondiging	29
III. Kempische curiosa 18 De tijd in oude tijden door J. Lijten	30
IV. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw door C. Scholten	32
Inhoudsopgave register 1991	middenkatern

WOORD VOORAF

Geachte abonnee,

De redactie van Campinia wenst U een goed en gezond 1992 toe en veel leesplezier met ons tijdschrift.

Voor U ligt de eerste aflevering van de 22e jaargang van Campinia. Vanaf 1988 bedraagt de abonnementsprijs J 18, — per jaar. Sindsdien hebben diverse prijsstijgingen de kosten van de uitgave verhoogd. Deze hebben we tot nu toe niet door hoeven te rekenen. Enkele weken geleden werden we echter geconfronteerd met een verdubbeling van de zetkosten. Als gevolg van deze en vorige prijsverhogingen zou de abonnementsprijs fors verhoogd moeten worden. De redactie wil zo'n verhoging echter ruim van te voren aankondigen.

Om de exploitatie toch rond te krijgen, kunnen we stoppen met het verstrekken van de jaarlijkse index, die een extra kostenverhogende factor is. Wij dachten echter hiervoor niet te moeten kiezen. De enige verdere mogelijkheid is dan het verminderen van het aantal pagina's tekst per jaargang. Was ons uitgangspunt de laatste jaren circa 200 pagina's, voor dit jaar moeten we van ongeveer 160 bladzijden uitgaan. De beperking merkt U reeds meteen in dit eerste nummer. We hopen dat de forsere index dit enigszins opvangt.

Wij zullen U tijdig op de hoogte stellen van de gevolgen van een en ander voor de 23e jaargang.

De redactie.

1. DE KWARTIERSCHOUTEN VAN KEMPENLAND/ SCHOUTEN VAN OIRSCHOT EN HUN STADHOUDERS

door J. Lijten

In de nummers 58 en 59 van Campinia schreven wij een bijdrage over 'De Oirschotse schouten, drossaards en baljuw' met de bedoeling enig raamwerk op te bouwen voor het ordenen van de rijke gegevens omtrent het Oirschotse verleden.¹⁾ De daar bedoelde schouten enz. waren de schouten van de plaatselijke (half)heer. Daarnaast had Oirschot nog een schout namens de hertog als (half)heer van Oirschot. Dit waren de kwartierschouten van Kempenland. Zoals de hoogschout namens de hertog leider was van bestuur en rechtspraak in stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, was de kwartierschout namens de hertog leider van bestuur en rechtspraak in Oirschot als hoofdplaats en het kwartier Kempenland. Als schout van Oirschot en het kwartier namens de hertog was hij hoger in rangorde dan de schout van de heer. Zelfs zijn stadhouder gold als hoger in rang dan de schout van de heer.

Deze hogere functionaris is nu aan de beurt. Om de situatie helder voor ogen te krijgen zal het misschien aanbeveling verdienen om de uiteenzetting over de bestuursstructuur van Oirschot, de functie van de schout en de verhouding van de twee schouten nog eens na te lezen.²⁾

De bestuursstructuur van het kwartier

Hoewel de bestuursstructuur van Oirschot vanaf de veertiende eeuw vrij goed bekend is, weten we weinig over het ontstaan daarvan. De bestuursstructuur van het kwartier Kempenland is pas goed bekend vanaf het einde der zestiende eeuw en over het ontstaan daarvan weten we praktisch niets. In de loop van de tijd, waarover ons gegevens ter beschikking staan, is die structuur echter in wezen nauwelijks veranderd en mogelijk was ze voordien al eeuwen praktisch hetzelfde.

Aan het hoofd van het kwartier stond de kwartierschout, een hertogelijk ambtenaar, die door de hertog naar vrije keuze werd benoemd en ontslagen. Zoals bij alle schouten was zijn taak zowel bestuurlijk als rechterlijk. De rechterlijke functie van de kwartierschout hield in, dat hij q.q. schout of 'officier' was van alle schepenbanken in Kempenland, die z.g. hertogsdorpen waren, dat wil zeggen, waar de hertog het benoemingsrecht had.³⁾ Dat deze situatie reeds in 1541 zo was, blijkt uit de 'Ordinantie van onderhoudinge der justiciën van de acht bancken onder Kempelant', die gevonden wordt in het register van Dooren - van Baar⁴⁾ en die door Dr. M.J.H.A. Lijten in haar dissertatie is gedateerd in 1541.⁵⁾ Deze acht bancken van Kempenland waren Oirschot, Oost- en Middelbeers, Oerle (de oude bank, die pas in 1560 in drieën werd gesplitst), Eersel, Bladel (met Reusel), Hoogeloon (met Hapert en Casteren), Bergeyk en Lom-

mel. Deze ordinantie was op verzoek van kwartierschout Jan Koenen door de hertog uitgevaardigd om de procedure in diens ambtsgebied zo veel mogelijk in de vereiste vorm en gelijkelijk te doen verlopen.

Ook op bestuurlijk gebied was de kwartierschout q.q. voorzitter in elk van de acht banken en daarnaast of liever daarboven was hij voorzitter van het bestuur van het kwartier als afzonderlijke entiteit. Het is begrijpelijk, dat hij deze combinatie van functies niet steeds in eigen persoon kon waarnemen. De kwartierschout had dan ook praktisch altijd een naar eigen vrije keuze benoemde plaatsvervanger of stadhouder, die hem in al zijn functies kon vervangen, en daarnaast zijn er enkele, veelal vage, aanwijzingen, dat hij soms een plaatsvervanger of waarnemer aanwees voor zijn functie bij een bepaalde bank of enkele banken.⁶⁾ Van deze regeling, die wij zien als in algemeenheid geldend, kon worden afgeweken, wanneer b.v. de hertog een bepaalde heerlijkheid in pand gaf, zodat de pandnemer de schout van de plaatselijke bank kon benoemen. Ook kunnen we de mogelijkheid niet uitsluiten, dat de hertog soms zelf een schout voor een bepaalde bank benoemde.

Het bestuur van het kwartier als zodanig bestond naast de kwartierschout of diens stadhouder als (geen stem hebbend) voorzitter uit een vertegenwoordiger van elke parochie van het kwartier; alleen Oirschot had het recht om twee personen af te vaardigen. Als ambtenaar was ter vergadering aanwezig de griffier, die door de vergadering vrij gekozen kon worden⁷⁾, maar voor welke functie tot 1707 praktisch altijd de secretaris van Oirschot werd gekozen. Alleen wanneer de secretaris van Oirschot om een of andere reden niet capabel was, werd een andere griffier gekozen, die dan meestal als 'waarnemend' of 'geassumeerd' werd betiteld. Wij zijn voornemens aan de griffiers een aparte studie te wijden.

In de algemene kwartiersvergadering kon de schout zijn proposities naar voren brengen en diende zich dan, indien dit gewenst werd, te verwijderen, zodat de afgevaardigden der verschillende plaatsen in vrijheid hun resoluties konden nemen.⁸⁾ Deze resoluties deden zij dan door de griffier stellen op de geschreven proposities van de kwartierschout, 'waernaer de officier sich altyt heeft moeten reguleren'.⁹⁾

Het was natuurlijk ondoenlijk om de voltallige kwartiersvergadering dikwijls te laten samenkomen. Daarom werden de lopende zaken gewoonlijk afgewikkeld door de 'ordinaris-gecommitteerden', zes in getal, van wie er telkens één werd aangewezen door de volgende groeperingen:

1. Oirschot (met de Beerzen)
2. De oude bank van Oerle (Oerle, Veldhoven, Zeelst, Blaarthem, Vessem, Wintelre en Knegsel)
3. Eindhoven en de princendorpen
4. Eersel, Lommel en Bergeyk
5. Valkenswaard met de aanpalende dorpen
6. Bladel (met Reusel) en Hoogeloon (Hapert en Casteren).

Deze ordinaris-gecommitteerden werden door de betreffende plaatsen vrij gekozen zonder enige inmenging van de kwartierschout of iemand anders, in principe voor het leven.¹⁰⁾

In dringende gevallen konden de ordinaris-gecommitteerden evenals de griffier de kwartiersvergadering bijeenroepen.¹¹⁾ Zij beschikten ook over de sleutels van de commen.¹²⁾

Uit of naast de ordinaris-gecommitteerden werden herhaaldelijk twee of drie (soms ook één) gecommitteerden-ad-hoc aangewezen om bepaalde zaken af te wikkelen.¹³⁾

Als ambtenaren had het kwartier enkele personen in dienst. De voornaamste was de griffier, die in feite een zeer grote invloed had op de gang van zaken in het kwartier. Veeltijds was er ook een rentmeester, die de financiën beheerde.¹⁴⁾ In oorsprong zal de kwartierschout de financiën beheerd hebben. In later tijd was er meestal een aparte rentmeester, maar somtijds vervulde de stadhouder die functie.¹⁵⁾ In enkele gevallen is er sprake van een bode en een gerechtsdienaar in dienst van het kwartier. In feite was dit dan meestal de vorster van Oirschot namens de hertog.

Het kwartiersarchief

Het archief van het kwartier Kempensland heeft een bewogen geschiedenis gehad, waarbij veel willekeur te pas kwam, die nog steeds voortduurt. Na de verovering van 's-Hertogenbosch bleek het kwartier Kempensland de haard te zijn van het verzet van de Meierij tegen de staatspretenties. De staten generaal trachten dit verzet te breken, door Hendrick Bergaigne, die reeds in 1629 benoemd was tot hoogschout in stad en Meierij, in 1636 tevens te benoemen tot kwartierschout van Kempensland. Onder leiding van Kempensland beriep de Meierij zich op de oude gewoonten, die de kwartieren een vrij grote zelfstandigheid en beslissingsbevoegdheid toekenden tegenover de kwartierschouten. Om dit beroep te doorbreken was het **zaak om** het kwartiersarchief in handen te krijgen. Hendrick Bergaigne kreeg daartoe opdracht en stuurde in 1636 zijn stadhouder naar Eindhoven, waar Simon van den Broeck, de rentmeester, slechts bleek te beschikken over de nog niet afgehoorde rekeningen en de daartoe benodigde papieren, en naar Oirschot, waar het vrij uitgebreide kwartiersarchief berustte in de Sint-Petrus-kerk. Het archief was dus verdeeld over twee 'commen', waarover meermalen sprake is.¹⁶⁾ Het archief werd meegenomen naar 's-Hertogenbosch en opgestuurd naar 's-Gravenhage.¹⁷⁾ Het werd pas teruggegeven in 1641, nadat de raad van Brabant de verklaringen van de gecommitteerden betreffende het gewoonterecht van het kwartier had geverifieerd en bij rechterlijke uitspraak in een reglement van 20 artikelen had vastgelegd. Er is dus geen reden, om zoals rijksarchivaris Korvezee op een denigrerende manier te spreken over de verklaringen van de gecommitteerden als over 'een merkwaardig stuk, waaruit hun standpunt en aspiraties blijken',¹⁸⁾ noch om boud te beweren: 'Een instructie of reglement, waaruit opgemaakt kan worden, welke bevoegdheden deze vergadering oudtijds bezat, is niet bewaard'.¹⁹⁾

Het archief werd uit Den Haag teruggehaald door gecommiteerde Bartholomeus Bijnen, wiens naam ook in het reglement van 1641 genoemd wordt. Waarom hij het onder zich hield, is nog niet duidelijk, maar er kan een goede reden voor geweest zijn, daar kwartierschout Hendrick Bergaigne, nadat hij 3000 gulden (15 modale jaarlonen) in zijn zak gestoken had,²⁰⁾ zich blijkbaar niet stoorde aan de gesloten overeenkomst en zijn machinaties voortzette om de competentie van de ordinaris-gecommiteerden in te perken.²¹⁾

Ondanks het besluit van de kwartiersvergadering om het archief weer onder te brengen in Oirschot, waar het thuis hoort, kwam het terecht in Eindhoven en viel later in handen van de rijksarchivaris. Daar werd het 'geinventariseerd' door Korvezee in een inventaris, die nauwelijks de kwaliteit van een plaatsingslijst bereikt, een prachtig argument, om het archief nooit meer terug te brengen naar de plaats waar het thuis hoort. Een Oeteldonkse manier van inventariseren, zou men kunnen zeggen.²²⁾ Dit is nog des te erger, omdat een belangrijk deel van het kwartiersarchief nog in Oirschot aanwezig is, zodat het 'geinventariseerde' archief een vals beeld geeft. Ook zijn tijdens de inbeslagname van het archief de kwartiersresoluties opgetekend in het Oirschotse schepenenresolutieboek. Het zal dus zaak zijn voor de huidige beheerder, om het besluit van de kwartiersvergadering alsnog uit te voeren, zodat in Oirschot een echte inventaris gemaakt kan worden niet gekleurd door een staatse en Bossche bril.

Ter verheldering van het gebeuren in het kwartier zijn nog enkele hulpbronnen aanwezig. Eindhoven en de prinsendorpen hielden geregeld voorvergadering, om op de kwartiersvergadering een gelijkkluidend standpunt te kunnen innemen. Het is voor iedere onbevooroordeelde duidelijk, dat de neerslag van die voorvergaderingen in het Eindhovense archief thuis hoort. De opmerking van Korvezee: 'Stukken afkomstig uit het archief van Eindhoven en de vier prinsendorpen werden aan de gemeente Eindhoven in bewaring gegeven.' is dan ook onjuist tendentius.²³⁾ Ook de oude bank van Oerle hield dergelijke voorvergaderingen, waarin zij na 1560 virtueel bleef voortbestaan, hetgeen bij inventarisatie tot nog toe niet onderkend is. De resolutieboeken van de Oirschotse schepenen bevatten eveneens vele relazen van dergelijke voorbesprekingen, die ons in de loop van dit onderzoek belangrijke informatie zullen geven over de gang van zaken in het kwartier.

1. DE SCHOUTEN EN HUN STADHOUDERS VANWEGE DE HERTOOG

Voor het einde van de zestiende eeuw is er nauwelijks archief van het kwartier als zodanig bewaard. Gegevens over de kwartierschouten en hun stadhouders uit die tijd moesten dan ook uit andere bronnen verzameld worden. Dikwijls zijn dit toevalstreffers, zodat geen enkele aanspraak gemaakt kan worden op een relatieve volledigheid en nog onverwachte gegevens boven water kunnen komen. Aangezien de kwartierschouten en ook hun stadhouders doorgaans in Oirschot woonden, zal het Oirschotse archief de rijkste bron zijn. Deze bron vloeit

echter pas vanaf 1463, omdat bij de brand van de eerste Sint-Petrus-kerk in het jaar daarvoor het Oirschotse archief verloren is gegaan.

Voor vele schouten en stadhouders kunnen we geen exacte jaartallen geven van het begin en einde van hun ambtperiode. Een vraagteken vóór en/of achter een jaartal betekent, dat de betreffende persoon mogelijk reeds eerder en/of nog later heeft gefunctioneerd.

DE SCHOUTEN

Ruiger van den Stayeeker (? 1366 ?)

Deze kwartierschout is slechts bekend uit een vermelding in die kwaliteit in 1366.²⁴⁾ Nu heeft hij een bekende Oirschotse naam, die daar nog steeds voorkomt, al is hij intussen verkort tot van den Staak. Danel van den Stadecker (zo wordt de naam ook dikwijls geschreven) was schepen in 1344²⁵⁾ en president-schepen van 1349 tot 1352.²⁶⁾ In de loop van 1352 is hij vervangen door Godevart geheyten Goebe van Hedel.²⁷⁾ Het is natuurlijk mogelijk, dat Danel van den Stadecker in 1352 is overleden, maar we mogen ook rekening houden met de mogelijkheid, dat hij in dat jaar tot kwartierschout is benoemd. In deze tijd werden ook enkele Bossche schepenen benoemd tot hoogschout van stad en Meierij. Deze mogelijkheid krijgt enige steun doordat vanaf 1352 tot 1380 geen van den Stadecker als schepen voorkomt. Danel is mogelijk opgevolgd als kwartierschout door zijn zoon Ruiger en zijn andere zoon, Jan, kon pas schepen worden, nadat diens broer Rutger was gestorven of als kwartierschout afgetreden. Deze enigszins chimerische mogelijkheid wordt gesteund door het bijna ondenkbare fenomeen, dat Jan van den Stadecker in 1380 bij zijn eerste benoeming tot schepen ineens president-schepen wordt.²⁸⁾ Jan is nog eenmaal als schepen teruggekeerd in 1384 als derde in rangorde maar daarna niet meer.²⁹⁾

Jan Heym (? 1489 - 1506 ?)

Deze kwartierschout is slechts bekend doordat hij d.d. 1489.06.13 in zijn functie een uitspraak deed ten overstaan van schepenen van Oirschot.³⁰⁾ Verder wordt Jan Heym vermeld door Houben als in 1506 Peel- en Kempenland doorkruisend om volk op de been te brengen ter verdediging van de Meierij. Hij wordt door Houben betiteld als hoogschout.³¹⁾ Er is echter rond die tijd geen hoogschout geweest met de naam Jan Heym. Wij veronderstellen daarom, dat óf Houben óf zijn niet exact aangeduide bron zich vergist in de betiteling, temeer omdat Houben vlak daarvoor vermeldt, dat de kwartierschouten voor overleg naar 's-Hertoevenbosch ontboden waren.

Karel Hermanszoon Cleynaël (? 1511 - 1521)

Karel Cleynaël (zijn naam wordt soms ook geschreven Cleynal of Cleynarts) was schepen van Oirschot in 1491 als zevende in rang en in 1495 als vijfde in rang³²⁾ en is ons reeds bekend als schout van de heer van Oirschot.³³⁾ Als zodanig was hij reeds in functie vanaf 1497.³⁴⁾ Wanneer hij tevens kwartierschout

is geworden, is ons niet bekend. De oudste vermeldingen als zodanig, die wij vonden, zijn van 1 en 7 juli 1511.³⁵⁾ Alleen over de jaren 1511 - 1513 zijn wij zeker, dat hij tegelijk kwartierschout en schout van de heer was,³⁶⁾ maar vermoedelijk heeft hij beide functies vervuld tot 1521.³⁷⁾ In 1522 was hij weer schepen van Oirschot als tweede in rangorde.³⁸⁾

Karel Cleynaël is wel een zeer bekwaam man geweest. Hij genoot zozeer het vertrouwen van de hoogschout van stad en Meierij, Hubrecht van Bergen, dat deze hem d.d. 1518.11.20 machtigde als zijn plaatsvervanger 'in allen bancken in der Meyeryen van Den Bosch gelegen van allen saecken die aengaen moeghen den voorschreven hoogen schouteth'.³⁹⁾ Pas in 1528 vinden we Karel Cleynaël vermeld als pachter van de houtschat of onderrentmeester in het kwartier Kempenland, de functie van een soort hertogelijk belastingambtenaar, die niets te maken heeft met het rentmeesterschap van het kwartier, maar vermoedelijk een hoger inkomen opleverde dan de veeleisende functie van kwartierschout.⁴⁰⁾ In 1529 moet hij gestorven zijn. D.d. 1529.01.10 droeg Karel de houtschat van de Beerzen over aan zijn zoon Jan⁴⁰⁾ en d.d. 1529.09.07 droeg zijn weduwe de houtschat van heel Kempenland over aan deze zoon.⁴²⁾

Korstiaen Koenen (? 1526 - 1531 ?)

Hoewel wij deze kwartierschout pas d.d. 1526.12.14 als zodanig vermeld vonden,⁴³⁾ zijn we ervan overtuigd, dat hij vanaf 1521 gefunctioneerd heeft als opvolger van Karel Cleynaël.⁴⁴⁾ We vonden hem verder slechts enkele malen vermeld in 1527⁴⁵⁾ en in 1530.⁴⁶⁾ De laatste maal, dat hij in kwaliteit genoemd wordt, is bij de verlening van een nieuwe kaart aan het Sint-Odulphus-gilde d.d. 1531.06.26.⁴⁷⁾

Jan Koenen (? 1541 ?)

Van Jan Koenen vonden we slechts één gedateerde vermelding in zijn functie d.d. 1541.08.08. toen hij werd bedreigd met de kerkelijke ban vanwege schending van het kerkelijk asielrecht.⁴⁸⁾ Verder wordt hij vermeld in de reeds genoemde 'Ordinantie van onderhouding der justiciën van de acht bancken onder Kempelant', die uit 1541 moet zijn maar helaas ongedateerd is.⁴⁹⁾ Zijn naam komt nog voor in een ander ongedateerd stuk, namelijk de kaart van het Sint-Jans-gilde van Oerle.⁵⁰⁾ Daar noemt hij zich op nogal plechtige wijze: 'Wy, Jan Coenen, stadhouder van onzen allergenadigsten heer den keizer in zijne directie van Kempenland'. Dit stelt ons voor een probleem, omdat wij Marcelis Walraens van 1531 tot 1544 continue speuren als stadhouder van het kwartier zowel onder Korstiaen als onder Jan Koenen.⁵¹⁾ Wij veronderstellen daarom, dat Korstiaen Koenen op het eind van zijn leven zijn zoon Jan als zijn plaatsvervanger heeft aangesteld, terwijl hij reeds de hertogelijke toezegging had, dat deze hem na zijn dood zou opvolgen. De kaart van het Oerlese Sint-Jans-gilde zal dus vrij zeker vóór 1541 gedateerd moeten worden.

Johan van Lsch (? 1580 - 1587)

Doordat de hertog in 1559 zijn helft van de Oirschotse heerlijkheid verpandde aan zijn collega-halfheer, bereiken we tot 1618 een periode, waarin het Oirschotse archief niet zoveel informatie geeft over de kwartierschout, omdat deze in die tijd niet q.q. schout van Oirschot was.

Zo hebben we de naam van Johan van Esch, die niet uit een Oirschotse maar uit de Bergeykse tak van de familie was, tot nu toe niet gevonden in het Oirschotse archief. Wanneer hij in functie is getreden, wordt niet duidelijk. In een vage vermelding wordt hij kwartierschout genoemd tussen 1570 en 1580.⁵²⁾ Wij zullen rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat Johan van Esch Jan Koenen als kwartierschout is opgevolgd. Jan Koenen speuren we zelden in het Oirschotse archief. Mogelijk heeft hij nog een andere functie gehad. In feite zal hij het bestuur van het kwartier hebben overgelaten aan zijn stadhouder, die wij in Oirschot herhaaldelijk speuren, zoals bij de bespreking der stadhouders duidelijk zal worden.

Johan van Esch heeft zich in de chaotische tijd van de tachtigjarige oorlog vooral met militaire zaken moeten bezig houden. Zo werd zijn huis in Bergeijk tot een versterking omgebouwd, zoals collega J. Hagen uitvoerig beschreven heeft.⁵³⁾ Zijn aanstelling tot kwartierschout heeft hij niet op vlekkeloze wijze verkregen en blijkbaar heeft zijn aanmatigend optreden weinig sympathie ondervonden.⁵⁴⁾ Dat hij door Houben beschuldigd wordt van een samenzwering tegen 'Spanje',⁵⁵⁾ lijkt ons ongegrond. Met heel Kempenland heeft hij getracht bevrijd te worden van de ongedisciplineerde soldaten- (lees: rovers-) bende van Haultepenne, maar dat er nadien geen maatregelen genomen werden tegen hem en dat hij als kwartierschout gehandhaafd is, bewijst wel, dat hij niet in verzet was tegen het wettig landsheerlijk gezag. Hij stierf ongehuwd op 13 juni 1587.⁵⁶⁾

Albert Dachverlies (1587 - 1597)

Albert (of Aelbrecht) Dachverlies, die in november 1587 in functie was,⁵⁷⁾ trad eveneens in hoofdzaak op als militair commandant en had vermoedelijk in het kwartier nog minder sympathie dan zijn voorganger.⁵⁸⁾ In september 1588 trok hij met een aantal pioniers uit Kempenland naar Bergen op Zoom ter versterking van die stad. In oktober was hij weer terug in Oirschot.⁵⁹⁾ Ook in augustus 1590 zien we hem weer als commandant van een afdeling soldaten in Oirschot.⁶⁰⁾ In de daarop volgende winter was hij regelmatig ongenode gast in Eindhoven.⁶¹⁾ In 1592 was hij tijdelijk in vijandige gevangenschap en benoemde Parma een plaatsvervanger voor hem in de persoon van

Huybrecht van (Ier Clu.se, heer van Waalre⁶²⁾ (1592 - 1594)

De plaatsvervangende kwartierschout, Huybrecht van der Cluse, was meer gezien in Kempenland dan Dachverlies. Er ontstonden natuurlijk moeilijkheden, toen Dachverlies op 21 mei 1593 weer in Oirschot verscheen en zich aanstonds als schout van Kempenland weer met hoofdzakelijk militaire aangelegenheden

ging bemoeien.⁶³) Daar Parma intussen was opgevolgd door de graaf van Mansveld, zal de situatie niet duidelijk geweest zijn. Gedurende de maanden juni en juli trad Dachverlies zeer actief op als kwartierschout.⁶⁴) Dit zal niet geaccepteerd zijn door van der Cluse en het kwartier, die aan de benoeming van Clusio, zoals Aert Sgraets hem gewoonlijk noemt, een andere uitleg gaven dan Dachverlies. Daarom wendde Dachverlies zich tot de landvoogd niet een rekest, dat ten zijnen gunste uitviel, zodat Aert Sgraets noteert:

'Dachverlies ordinantie gethoont van officie Opten celven dach (20 juli 1593) heeft hy hier wederom ordinantie van syn schoutampt van Kemplant gethoont van zyne excellentie by apostille opte requeste, getekent de dato 18 july tot Herentals'.⁶⁵)

Van der Cluse zal met deze gang van zaken wel rekening gehouden hebben, want reeds op 23 juli wilde hij zijn onkostendeclaratie presenteren in Eindhoven, wat door oorlogsomstandigheden niet kon doorgaan.⁶⁵) Ook op 1 en 3 augustus kwam er niets van het afhoren der onkostendeclaratie van Clusio.⁶⁶) Dit leidde tot het merkwaardige incident, dat er op dezelfde dag, 24 augustus, twee 'dachvaerden' gehouden werden, de ene beschreven door Dachverlies te Eersel en de andere beschreven door Clusius te Oerle.⁶⁷)

Inmiddels heeft men waarschijnlijk een tussenoplossing gevonden. Dachverlies was voortdurend 'in't leger', zodat van der Cluse voor hem waargenomen zal hebben. We speuren hem tot oktober 1594 voortdurend als kwartierschout, terwijl Dachverlies slechts een enkele maal genoemd wordt."

Erasmus Schets, heer van Grobbendonck (1597 - 1598)

Deze persoon wordt door Korvezee vermeld als kwartierschout in die jaren zonder enige bronvermelding.⁶⁹) Wij geven de naam dus slechts onder voorbehoud.

Franchois Prouveur (1598 - 1648)

Blijkens zijn eigen verklaring ten overstaan van schepenen van Oirschot d.d. 1640.06.27 is Franchois Prouveur in 1598 aangetreden als kwartierschout.⁷⁰) In 1603 woonde hij in Oirschot in het huis dat hij gekocht had van jonker Richard van Vlieden.⁷¹) Hij sloot toen een accoord met het dorpsbestuur over de door hem te betalen belasting.⁷²)

Tijdens zijn ambtsperiode werd de lossing van de halve heerlijkheid Oirschot gerealiseerd.⁷³) Ter effectuering daarvan verscheen op 19 mei 1618 'de heere Raedt ende advocaet fiscael Roose' in Oirschot, waar hij in naam van de aarts-hertogen de halve heerlijkheid weer in bezit nam en Franchois Prouveur, sinds 1598 kwartierschout van Kempenland, installeerde als schout van Oirschot namens de hertog en de nieuwe regenten, de vorster en secretaris Jan de Metser beëdigde.⁷⁴) Krachtens de akte van lossing kreeg Franchois Prouveur als schout van Oirschot bijzondere volmachten die hem vrij onafhankelijk maakten van de hoogschout en die hij kon overdragen aan een speciaal voor Oirschot aangestelde stadhouder, 'een man van goeden huize, bekwaam en naar de zin van de gemeenschap en ter plaatse woonachtig'.⁷⁵) Dienovereenkomstig benoemde

en beëdigde Franchois Prouveur d.d. 1618.05.22 Jaspar Philipsen van Esch als zijn stadhouder voor Oirschot.⁷⁶) Uit de context mogen we wel afleiden, dat Franchois Prouveur zowel in Oirschot als in Brussel hoog gewaardeerd werd. In de tijd van het twaalfjarig bestand had Oirschot zich enigszins kunnen herstellen van de voorgaande oorlogsrampen. De lossing van de halve heerlijkheid, door Oirschot betaald, was daarvan een symptoom. Aan de relatieve rust kwam echter een einde door de val van 's-Hertogenbosch in 1629. Hoewel de staten generaal het bewind over de Meierij claimden, lieten zij voorlopig de kwartierschouten en plaatselijke regenten ongemoeid doorfunctioneren. Dit veranderde, toen de staten generaal bemerkten, dat de Meierij zich bleef verzetten tegen hun aspiraties onder leiding van de kwartierschouten. Zij benoemden in 1635 Eustatius van Assendelft tot kwartierschout, die echter nooit in Kempenland is aangekomen, en gaven aan de gouverneur van 's-Hertogenbosch, van Brederode, opdracht om de kwartierschouten van de hertog gevangen te nemen. De drie andere werden gevangen genomen, maar Franchois Prouveur wist aan arrestatie te ontsnappen en verdween uit Oirschot, totdat de andere kwartierschouten waren vrijgelaten.⁷⁷)

Na het overlijden van van Assendelft was Franchois Prouveur weer in Oirschot op 10 januari 1636.⁷⁸) Kort daarop werd door de staten Hendrick van Bergaigne die reeds hoogschout was, benoemd tot kwartierschout van Kempenland en schout van Oirschot. Franchois Prouveur heeft daarom volgens de verklaring der Oirschotse schepenen van 1635 tot 1639 'sich noynt het voorschreven officie en derven onderweynden ... immers nyet binnen de vryheyt van Oirschot'.⁷⁹) Zijn stadhouder voor Oirschot schijnt echter wel gefunctioneerd te hebben. Door de vrede van Munster eindigde zijn functie. Franchois Prouveur had d.d. 1647.04.27. in Oirschot zijn testament gemaakt ten overstaan van notaris Henrick Leermakers. Hij overleed in 1651 in Oirschot, waar op 10 en 12 juli van dat jaar in zijn sterfhuis ten overstaan van dezelfde notaris de inventaris van zijn vele nagelaten goederen werd opgemaakt.⁸⁰)

DE STADHOUDERS

De meeste kwartierschouten zullen gezien hun veelomvattende functie een stadhouder gehad hebben, die hen in al hun ambtsbezigheden kon vervangen. Daarnaast hebben zij mogelijk personen gemachtigd om hen in bepaalde banken van hun ressort te vervangen. Gegevens daarover zijn echter zo vaag en zo zeldzaam, dat wij daarop niet ingaan. Wij beperken ons daarom tot de ons bekende stadhouders, die hen voor heel hun ambtsgebied of speciaal voor Oirschot vervingen.

Geerart die Gruyter (? 1478 ?)

Geerart die Gruyter was in de jaren 1467/68 schout van (»schot vanwege de heer.⁸¹) In 1471 had hij een opvolger in die kwaliteit. Wij vermoeden daarom, dat hij reeds in 1471 stadhouder van het kwartier was, maar wij vonden hem pas vermeld in die kwaliteit d.d. 1478.11.03.82)

Thomas de Hoppenbrouwer (? 1526 - 1530)

Van Thomas de Hoppenbrouwer is nogal wat bekend gebleven, wat overigens niet op rekening komt van 's mans goede eigenschappen. Hij zal zeker bekwaam geweest zijn maar dikwijls onbesuisd in zijn optreden. Reeds in 1519 speuren wij deze onbesuisdheid. Hij had toen een kerkelijke straf opgelopen, omdat hij in een twistgesprek een geestelijke, Bernard van de Wyer, beledigd en verwond had.⁸³⁾

In het daarop volgende jaar hebben we hem ontmoet als dader van een doodslag in zoen-accoord nr. 28.⁸⁴⁾ Bij wijze van uitzondering vonden wij een akte van kwijting van alle daarbij bedongen verplichtingen.⁸⁵⁾ Achteraf de situatie van de kwartierschouten en hun stadhouders overwegende, zijn we nu van mening, dat in 1521 Korstiaen Koenen Karel Cleynaël als kwartierschout is opgevolgd en dat deze Thomas de Hoppenbrouwer als zijn stadhouder wilde benoemen. Daartoe was echter nodig, dat de zaak van de doodslag integraal was afgewikkeld en tevens, dat die afwikkeling officieel was vastgelegd. Vermoedelijk is Thomas de Hoppenbrouwer dus vanaf 1521 stadhouder geweest. Daarnaast was hij niet alleen drager van de naam Hoppenbrouwer maar ook feitelijk beoefenaar van dat vak, terwijl hij, zoals in die tijd in Oirschot gebruikelijk was, tevens herberg hield, zoals bij de beschrijving van het zoen-accoord gememoreerd is. Tijdens zijn stadhouderschap trad hij op als gemachtigde van de Oirschotse brouwers om in de raad van Brabant te Brussel het Oirschotse privilege van vrijdom van gruit te verdedigen.⁸⁶⁾ Hij bleef borg voor zijn superieur, kwartierschout Korstiaen Koenen,⁸⁷⁾ en trad op als arbiter bij een civiel zoen-accoord.⁸⁸⁾

Gezien zijn driftige en irritante karakter zal hij als stadhouder niet te handhaven zijn geweest. In 1530 is hij dan ook vervangen.

Na zijn ontslag als stadhouder ontmoetten we hem nog vijf maal als arbiter bij een zoen-accoord wegens doodslag.⁸⁹⁾ Ook was hij in 1536 verbonden als procureur aan de Oirschotse schepenbank.⁹⁰⁾

Marcelis Walravens (1530 - 1546)

Vanaf 1530⁹¹⁾ tot zijn dood in 1546 heeft Marcelis Walravens als stadhouder gefunctioneerd. In 1537 kocht hij een huis aan de markt,⁹²⁾ maar in 1542 bleek hij te wonen naast de Valck.⁹³⁾ Tijdens zijn stadhouderschap trad hij vijf maal op als arbiter bij een zoen-accoord.⁹⁴⁾ Hij was betrokken bij de verlening van de kaart aan het Sint-Joris-gilde in het dorp d.d. 1539.09.16⁹⁵⁾ en van een nieuwe kaart aan het Sint-Joris-gilde in Straten d.d. 1542.06.08.⁹⁶⁾ In 1539 werd hij gemachtigd om op te treden namens de Oirschotse valkeniers.⁹⁷⁾ In 1541 werd hij samen met zijn superieur, kwartierschout Jan Koenen, bedreigd met de kerkelijke ban vanwege schending van het kerkelijk asielrecht.⁹⁸⁾

Hij is op ongeveer 55-jarige leeftijd overleden vóór 23 juni 1546, op welke dag de Oirschotse schepenen op voorstel van zijn opvolger als stadhouder voogden benoemden over zijn vier minderjarige kinderen.⁹⁹⁾

Jan Koenen

Zoals bij de bespreking van deze kwartierschout is gezegd, zal hij door zijn vader op het eind van diens leven als waarnemer zijn aangesteld in het vooruitzicht van een latere benoeming. Vermoedelijk heeft deze situatie slechts kort geduurd rond 1540/41.

Willem Berwouts (1546 - 1564 ?)

Als stadhouder van de kwartierschout wordt Willem Berwouts slechts een enkele maal genoemd in de Oirschotse archieven. Toch zijn we er vrij zeker van, dat hij als zodanig gefunctioneerd heeft tot 1564 of later. Immers na de dood van Ricalt V, die kort daarvoor *de* hertogelijke helft van de heerlijkheid Oirschot in pand had verkregen, ontstond er een langdurig proces tussen zijn weduwe en zijn broer, Henrick I, zodat de raad van Brabant te Brussel tijdelijk de uitoefening van de heerlijke rechten waarnam¹⁰¹⁾ en Willem Berwouts benoemde tot schout van Oirschot.¹⁰³⁾ Het ligt geheel in de lijn van de raad van Brabant om daarvoor iemand te kiezen, die goed op de hoogte was van de situatie, de stadhouder van Kempenland. Daar Willem Berwouts zeker tot 1564 de functie van schout van Oirschot 'van der hogher hans' heeft waargenomen, nemen we als zeker aan, dat hij in die tijd ook stadhouder van Kempenland was.

Adriawis'won Vos (1551 - 1559 ?)

Als u als attente lezer let op de jaartallen, zal het opvallen, dat in de jaren 1551-1559 twee stadhouders gefunctioneerd hebben. Natael Vos was dan ook niet in functie als stadhouder van het hele kwartier. Bij zijn aantreden d.d. 1551.04.18 wordt hij aangeduid als stadhouder van de kwartierschout 'byzonder voor Oerle, Oirschot, de Bcerien en Gestel'.¹⁰³⁾ Daarnaast was hij reeds vanaf 1542 schout van Oirschot vanwege de heer, wat hij gebleven is tot 1561.¹⁰⁴⁾ Na de verpanding van de hertogelijke helft van de heerlijkheid aan Ricalt V in 1559 hield zijn stadhouderschap voor Oirschot op. Of hij nog stadhouder is gebleven voor de andere genoemde plaatsen, is ons onbekend. Wij vermoeden, dat deze combinatie van functies voor Frenken aanleiding is geweest om hem zonder bronvermelding kwartierschout van Kempenland te noemen.¹⁰⁵⁾ Wij kunnen daarin niet meegaan, hoewel wij *de* mogelijkheid niet kunnen uitsluiten.

Wat de stadhouders betreft, volgt nu een nog grotere hiaat dan bij de kwartierschouten.

kir. Simon Henricks (? 1594 - 1598 ?)

De oudste vermelding van deze stadhouder vonden we in april en augustus 1594.¹⁰⁶⁾ Hij zal mogelijk meerdere jaren voordien gefunctioneerd hebben. Uit de verklaring van Franchois Prouveur blijkt, dat 'Mr. Symon te Bergeyck' nog onder zijn bewind stadhouder is geweest, dus zeker tot 1598 maar mogelijk iets langer.¹⁰⁷⁾

Door Korvezee wordt Marcus van Bornbergen nog als stadhouder genoemd (zonder bronvermelding) in 1600.¹⁰⁸) Wij zijn echter zo vrij te menen, dat Franchois Prouveur het beter weet dan Korvezee.

Peter Strijbosch (? 1600 - 1608 ?)

Volgens de verklaring van Franchois Prouveur is Peter Strijbosch Mr. Symon Henricks opgevolgd als stadhouder.¹⁰⁷) Hij noemt echter geen jaartal. Daar Peter Strijbosch in 1600 in functie was, is de variatie-mogelijkheid echter klein. Deze is echter vrij groot tussen Peter Strijbosch en diens opvolger.

Willem van den Broeck senior (? 1621 - 1641 ?)

Deze stadhouder wordt door Korvezee hardnekkig ook rentmeester genoemd.¹⁰⁹) Franchois Prouveur verklaart echter, dat er in zijn dienstperiode van 1598 tot 1641 twee rentmeesters geweest zijn: Aert van den Eilove en Willem van den Broeck junior, die op dat moment in dienst was, **en tussen hen in tijdelijk geen.**¹¹⁰) **Dat Willem van den Broeck senior de financiën van het kwartier beheerde, wil niet zeggen, dat hij rentmeester was. Ais er geen rentmeester was, beheerde de kwartierschout zelf of - meestal - de stadhouder de financiën. Dit was voordeliger voor het kwartier. De rentmeester kreeg afzonderlijke vergoeding voor zijn beheer, de stadhouder echter niet. Deze moest dat doen voor zijn salaris als stadhouder. De rentmeester werd door de kwartiersvergadering aangesteld en betaald, maar alleen wanneer het beheer van de financiën veel werk meebracht, dus voornamelijk in onrustige tijden. Gedurende enkele jaren hebben we dan de figuur, dat Willem van den Broeck senior stadhouder is en zijn zoon, Willem van den Broeck junior rentmeester.**

Jaspar Philipsen van Esch (1618 - 1628)

Bij de lossing der halve heerlijkheid Oirschot, door de bevolking in eendrachtige samenwerking gefinancierd, kreeg kwartierschout Franchois Prouveur bijzondere volmachten als schout van Oirschot. Daarvoor moest hij zelf in Oirschot resideren of een in Oirschot residerende stadhouder aanstellen, vermoedelijk met de bedoeling, dat er in Oirschot altijd een residerende schout of stadhouder namens de hertog aanwezig zou zijn, zodat de schout van de heer als zijnde lager in rang, praktisch werd uitgeschakeld,

Franchois Prouveur resideerde zelf in Oirschot maar uit de aard van zijn lictie moest hij nogal eens buiten Oirschot zijn. Daarom benoemde en beëdigde hij d.d. 1618.05.22 Jaspar Philipsen van Esch, geboren en getogen inwoner van Oirschot, als zijn stadhouder voor Oirschot.¹¹¹)

Jaspar van Esch functioneerde continu vanaf 1618 tot zijn dood in 1628 als stadhouder.¹¹²) Zijn vermelding als stadhouder van de heer was een vergissing onzerzijds.¹¹³)

D.d. 1628.10.26 werd de inventaris van zijn nagelaten goederen opgemaakt, waarin het voor die tijd rijke boekenbezit ook in Latijn en Frans een brede ontwikkeling en belangstelling doet vermoeden.¹¹⁴)

Jan van Elmpt (1619 - 1649)

Bij de beëdiging van de nieuwe regenten d.d. 1619.01.02 beëdigde kwartierschout Franchois Prouveur ook Jan van Elmpt als zijn nieuwbenoemde stadhouder voor Oirschot.¹¹⁵) Ook hij heeft doorlopend in Oirschot gefunctioneerd.¹¹⁶) Nog d.d. 1649.01.04 werd een extra-ordinaris genechtdag gehouden 'gebannen door stadhouder Jan van Elmpt'.¹¹⁷) Later trad hij nog op als schepen.

Wordt vervolgd.

NOTEN

1. Lijten, 'De Oirschotse schouten, drossaards en baljuw', in Campinia jrg. 15 (1985), hl/. 120 - 134 en 164 - 177.
2. Campinia jrg. 15 (1985), nr. 58, blz. 122 e.v.
3. Reglement san het kwartier Kempenland van 1641, art. 19. (Zie bijlage)
4. R.v.D.v.13., blz. 311.
5. Lijzen, Het burgerlijk proces in stad en Meijerij van 's-Hertogenbosch 1530 -1811, Brabantser rechtshistorische reeks nr. 2, Assen/Maastricht 1988, blz. 57 - 59.
6. Reglement san 1641, art. 19.
7. 1.
8. 10, 11 en 12.
- Aldus in een authentieke verklaring door schepenen en regenten van Oirschot d.d. 1638.09.20, Resolutieboek van 1638, tol. 287 e.v. Door kwartierschout Franchois Prouveur werd d.d. 1641.03.11 verklaard, dat hij zich sinds zijn aantreden in 1598 steeds aan deze gewoonte had gehouden, Acta scabinorum van 1641, H, blz. 19. Zie ook reglement van 1641, art. 4.
10. Reglement van 1641, art. 1, 2 en 6. Uitvoeriger in een authentieke verklaring door schepenen en regenten san Oirschot d.d. 1638.09.20, Resolutieboek van 1638, tol. 285\ - 286").
11. Reglement \ an 1641, art. 7.
12. 1, 9.
13. 13 en 14.
14. 1 en 5.
15. Dit komt bij de bespreking der afzonderlijke stadhouders ter sprake.
16. Reglement van 1641, art. 9.
17. E. Korvezee. Archief van liet kwartier Kempenland, typeschrift, 's-Hertogenbosch z.d., inleiding, blz. 7.
18. Korvezee, Archief, blz. 3.
- 19.
20. Zie cle tekst van het reglement.
21. Korvezee, Archief, ins . nr. 14.
22. Vrgl. Drs. W.A. Fase!, 'Het pertinentiebeginsel op z'n Oeteldonks', in Nederlands archievenblad jrg. 82 (1978), blz. 250 - 255.
23. Korvezee, Archief, blz. 9.
24. k. Beelaerts van Blokland, 'Meierijsche heraldiek', in de Nederlandse Leeuw jrg. 26 (1908), kol. 116.
25. R.A.N.B., A.K.O., 1 168, 6.

26. R.A.N.B., A.K.O., I 167, A4a en Archief Abdij Postel, charters Oirschot 3 en 5.
27. M.A. Erens en H.M. Koyen, De oorkonden der anbij Tongerlo, deel IV, Tongerlo 1958, nr. 983.
28. Campinia jrg. 14 (1984), blz. 61 - 64: Lijst van schepenen van Oirschot tot 1400.
29. Rechterlijk archief Oirschot, ch. 1384.09.17.
30. Oirschots schepenprotocol van 1489, fol. XXXI.
31. L.G.A. Houben, Geschiedenis van Eindhoven, de stad van Kempenland, herdruk Schiedam 1978, deel I, blz. 74.
32. Oirschots schepenprotocol van 1491 en 1495 titelblad.
33. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 125 e.v.
34. Oirschots schepenprotocol van 1497, fol. XXX^{VO} e.v.
35. 1511 A, fol. XI en 1511 B, fol. II^{VO}.
36. 1513 B, fol. IX.
37. 1521, fol. LVII.
38. 1522, titelblad.
39. 1518, fol.
40. 1528, fol. CV.
41. 1529, fol. XXIX".
42. fol. LXXVII.
43. 1526, fol. XCV^{VO}.
44. Uit een schepenkonde in het jaar 1534 afgelegd door de schepenen van 1525 blijkt, dat hij in dat jaar reeds als kwartierschout in functie was. Oirschots schepenprotocol van 1534, fol. CVII" e.v.
45. Oirschots schepenprotocol van 1527, fol. CXXIX inliggend en CXLIII.
46. 1530, fol. LXV.
47. 1531, fol. XCIV.
48. 1541, fol. CXVII" e.v.
49. Zie noten 4 en 5.
50. J.A. Jolles, De schuttersgilden en schutterijen in Noord-Brabant, dl, 2, 's-Hertogenbosch 1934, blz. 179. De kaart is in zijn geheel gepubliceerd in Taxandria jrg. 38 (1931), blz. 212 - 217.
51. Zie bij de bespreking der stadhouders.
52. A.F.O. v. Sasse v. Ysselt, 'Genealogie der Bergeijkse familie van Esch: aanvulling der Beschrijving van Bergeijk ad blz. 216', in Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant 1897 - 1903, 's-Hertogenbosch 1905, blz. 103.
53. J.W. Hagen, 'Bergeyck daer is een huys van outs 't Casteel genaempt, Kempische contributies voor krijgsvolk in Bergeijk 1587 - 1592', in Het Brabants Kasteel, jrg. 11 (1989), blz. 63 - 102. Over Johan van Esch met name blz. 68 e.v.v. met bronvermeldingen.
54. Hagen, Bergeyck, blz. 69.
55. Houben, Eindhoven I, hfdst. XXXVI, blz. 179 e.v.
56. Hagen, Bergeyck, blz. 71.
57. 1590, blz. 68 naar A.R.A. Brussel, arch. Rekenkamers, inv. nr. 24310, fol.
58. Houben, Eindhoven I, blz. 239: 'even noode gezien als Varecq'.
59. Oirschots schepenprotocol van 1588, fol. 280.
60. 1590, fol. 349'.

INHOUDSOPGAVE

REGISTER

1991

INHOUDSOPGAVE 21e JAARGANG 1991

J.W. Bieze	
— De 17e eeuwse douanepalen te Budel, Someren en Bergeyk	189-199
J.F.C.M. Bijnen	
— Het verdwijnen van de standermolen van Oerle	17- 20
— Geschreven molentermen betreffende de standermolen van Oerle	68- 86
— "Historische" tekeningen van M.J.C. Wegenaar	112-124
— Mulders op de standermolen van Oerle uit de periode 1462-1933	175-185
A.E.M. van Esch	
— Het wapen van Francis van Esch (1656-1735)	22- 27
H. Kupers	
— Honderd jaar So5hngens in Oirschot	89-100
J.P.J. Lijten	
— Het Hof van Solms	3- 16
— Gewestelijke leningen in 1528 en 1529	41- 52
— De keerzijde van gewestelijke leningen	53- 67
— Tongerlo koopt de Baast	104-111
— Kempische curiosa: 14. Stonehenge in de Kempen	28- 32
15. De naam Vrijthof	87- 88
16. Een deftige doodskist in 1788	126-127
17. Langs 's-Heeren wegen	187-188
P. Rosier	
— Had de gemeente Best een rol bij de aanleg van de grindweg die van Tilburg via Best aansluiting geeft op Eindhoven?	129-156
— Uit de familiepapieren van Cor van Marinus van Jan van Hannes van Toon Hendrike, ofwel mevr. C. Scheepens-van de Sande uit Best	200-203
G. Schampers	
— Genealogische gegevens familie van de Sande	33- 40
H. Strijbos	
— De Beyerd, het middeleeuwse pelgrimshuis	160-173
Toke	
— Oirschotse gedichten: Rond onze toren	21

Varia	
— boekaankondiging: Oog op Oirschot	125,174
— Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven	128
— Cursus Paleografie te Veldhoven	186

Gebruikte afkortingen:

armm.	armmeester	schoolm.	schoolmeester
burg.	burgemeester	secr.	secretaris
e.v.	echtgenote van	top.	toponiem
Oi.	Oirschot	wed.	weduwe
past.	pastoor	weth.	wethouder
pres.	president	wnd.	waarnemend
rentm.	rentmeester		

A

Aa, fam. van der	26
Aa van Boxtel, Gerard van der	109
Aalst (Aelst)	59,64,143,183
Aarle (herdgang)	133,200
Aarle(-Rixtel)	12,57, 63
Aartsen, Hermanus Arnoldus —, schilder	155
Achel	197
Acht	129
Ackerdsdijk, n.n. —, tekenaar	120
Alderen, Alphons van —, koopman	142
Alem	60,64,66
Amboina, oud-gouverneur van	zie Johan Abraham van der Voort
Amelsfoort, Quirinus van —, schilder	113,120
Ameijden, van der	
— fam.	24
— Agnes	24
Amstel, Jan van	114
Amsterdam	91,97,114,121,180
Andel, Eustachius van	114
Antwerpen	14,98
— schepenen van	107-109
Arkel, Laurens van —, bakker	144
Asbroekweg, Budel	194,196
Asten	56,63
Aswilder, Agnes —, e.v. A.P.W. van Heeswijk	176
Ayken, Jan zoon van	108

B

Baar, van	
— fam.	12
— Anna Maria Louisa Hubertina e.v. Everardus H.A. Fritsen	12
— Antonius Johannes Hubertus	12
— Guillelmus —, fabrikant	9,11-12,95
— Josephus Nicolaas Hubertus Maria burg. van Oi.	12-13
— J. —, mr.	96
Baerlandstraat, van, Oi.	27
Baast, landgoed, hoeve	105.107-110
Bac, Henrick —, zaakwaarnemer van Tongerlo	107
Bakel (Baeckel)	57,61,63
Back	
— Adriana Jan —, e.v. Wolphart van Brederode	45
— Jan —, ridder	45
Backer	
— Johannes —, molenaar	148
— Josephus —, bakker	148
— Regina	148
Bacx	
— Andries	54
— Jacob	57

Balen, van	
— Peter —, rentm. van de bedde in stad en meierij van 's-Hertogenbosch	48
— Peter Jansz.	50
— Petrus	114
Banstraat (voorheen Molenstraat), Oerle	17
Barbarendael, godshuis te Tienen	43
Barbiere, n.n. —, tekenaar	120
Barestraten, J. —, tekenaar	120
Barrier, Bestse	130,132,201-202
Basilius de Grote	32
Beek (Beek en Donk)	57
Beek, Jan van	109
Beekmans, Wilhelmus	
— klompenmaker	135
Beeckx, W.	32
Beelaerts, Anthonis Rutgerszoon	43
Beelaertshofje (gasthuis van St. Anna en Oda)	4,8-9,11
Beers, parochie	108
Beerze, rivier	105-106,109
Becker, Christyne Aelbrecht die	43
België	20,184,189,196
Beltz, Christina Adriana Jacoba —, e.v. Jan Abraham Wegenaar	113
Belveren	54,63
Berchem	60,63,66
Berg, huis, kasteel Ten	115-117,122
Berg, Oeds Oenes van den	95
Berge, van de	
— Alart	45
— Gertrude Alart —, begijn	45
Bergeijk (Bercheijck)	58,63,178,189,198
Bergh	183
Berk, van den	
— Lambert Hubert	136
— Lambertus	136
Berkel (Berckel)	54,64
Bericum	14,60,63,66
— past. te	zie Johan van Hee
Berwouts	
— Luijtgardis Rutger	46
— Marie Rutger	45
— Rutger	45-46
Best	94,129-156,200
— burg. van zie Wilhelmus van Nuenen	
— ontvanger van	zie Joseph van Esch
— vakschool voor klompenmakers te	135
Beverdonck, top. Oi.	106-107
Beyer, Jan de —, tekenaar	120
Beyerd, huis te Oi.	160-172
Bierens	
— Dionijs Reijnder	176
— Margriet Dionijs Reijnder — e.v. Hendrik Adriaen Schuts	176
Binnenlandse Zaken, ministerie van	95
Blaarthem (Blaerthem)	59,65
Bladel	58,63

Blanken, Antonia — e.v. Johannes de Kort	183
Block, Otto	46
Blom, n.n. —, tekenaar	120-121
Bloymans	
— Henrick Jan	46
— Jan	46
Bloys van Treslong Prins, mr. P.C.	23-25
Bobars (Bobbars, Bobas)	
— Johanna Cornelia —, e.v. Gaspar Roovers	180,182
— Johannes	18
— Petrus	180
— Pieter Johannes —, molenaar	180,182
Bochmans, Willem —, klompenmaker	135
Boechout, Tielman Koeckoeck van	48,50
Bologna (Italië)	44
Bont, de	
— A.P.	69,72-85
— H.J. —, rector van de zusters Franciscanessen	13
Boom, van de(n)	
— Geert	132,135
— Hendrikus —, landbouwer	147
— Jan —, landbouwer	147
— Peter —, smid	132,152
Boomen, Johanna van den —, e.v. Jan Mathijs Nagelmakers	179
Boonberg, huis/kasteel te Oerle	115-116,120,122
Boort	65
Bornbergen, Cathalijn —, e.v. I Hendrik Hoppenbrouwers, II Francis Rouvoets, III Octavianus Rouvoets	178-179
Bosch, Jheronimus (Jeroen)	114
Bosch, Gillis van den —, ridder	109
Boubart (alias Pargament) —, Jan —, kamerling van de heer van Nassau	47
Bouttats, Gasp.	121
Boxtel	55,62,91-92,176,179,187
— schout van	zie Jan van Kessel
— secr. van	zie Peter Cuijpers
Boxtel, Henrick Jansz. van	49
Braake, G.J. ter —, filosoof	97
Brabant	25,104,189
— hertog van	187,zie ook Godfried Karel V
— staten van	44,61
— raad in	zie Lodewijk van Heylwig
— advocaat fiscaal en procureur generaal	zie Jan Frederik van Steeland
Brakel, Gijsbert Henrickszoon van	44
Brand, Theodorus van den —, meestertimmerman	126-127
Brecht, van	
— Goosen	58
— Goeswijn van Sterthoven	108
Breda, baronie van	189

Brederode, van	
— Margriet	45
— Wolphart — heer van Cloetinge en Aswijk	45
Bresser, Petronella de — e.v. Willem Nicolaas Teulincx	178
Bressers, Johan —, looier	99
Breugel	56-57,63
Breugel, van	
— fam.	24
— Peter Willems	24
— Theodora —, e.v. Jan Jasper van Esch	26
Broekdijk, top B	202
Brock, A.C.	115
Brongers, dr. J.A.	32
Bruin, Cornelis de —, kuiper	151-152
Brussel	61,97
Brussel, Laurentius van	183
Bruyn, de	
— Elisabeth Jans	60
— Marchelis	59
Bruystjens	
— Adriaan Joost	4-5
— Joost Henricks	5
Budel (Buel)	56,64,66,176,189-197
Budel-Schoot	195-196
Budel en Cranendonk, Heemkunde Studiekring	195-196
Bucstel, Henrick Janszoon van	43
Bulten, top. B	201
Burgh, Anthony van de predikant te Oi.	7-8
Busenghem, Gielis van	108
Buskens, Jan	192
Bussel, P.W.E.A. van	71
Buysse, R.	71
Buysen, Goyaert	54
Bije, Henrick de —, notaris te 's-Hertogenbosch	7
Bijnen, Anna —, e.v. Wouter Roovers	182
Bijsterveld, huis, kasteel te Oi.	95-97,115,121-122
C	zie ook K
Champaigne, Jan de la	46
D	
Daalmans, F.	179
Daems	
— Heylwig — wed. Arnt van der Halvermilten	43,60
— Jan	95
Deerde, rector te	zie Cornelis de Roy
Dekker, A.J.	29
Delft, van	
— Henricksken, wed. Claes -	50
— Jacob Claes	58
— Claes	50

Derksen
 — Jan 184
 — Jan Willem, molenaar 18-19,183-184
 Dessemberge, Arnould 47
 Deurne (Doerne) 57,63,66
 Dielen, Elisabeth Peeters
 e.v. I Matijs Dierxsen en
 II Hendrik Adriaen Schuts 175-176
 Diessen 55,63,105
 Dictus, Hendrik Jan —, molenaar 178
 Dils, Wilbort —, molenaar 176
 Dinther (Heeswijk —) 60,63
 Dirkske de Koning, top.B. 202
 Doerne, fam. van 25-26
 Doetinchem 18,184
 Domeinen en Financiën 141
 Domitilla, zuster 13
 Dommelen 59,64,178
 Dongen 91
 Dooren, Theodorus van —, regent in Oi. 12
 Dooren— van Baar, register 61,187
 Dordrecht 92,121
 Drempt 149
 Driele, Philips van de 43
 Drunen 55,63,66
 Duizel (Duysel) 58,64
 Dye van Best, Heemkundekring 129,203

E
 Eeckerschot, Helena Franciscus
 e.v. Floris van Esch 27
 Eeckhout, Peter van de 46
 Eelkens, fam. 57
 Eerde (gem. Veghel) 142
 Eersel (Eerselle) 58,63
 Egyptenaren 32
 Eikenhof, top.B. 202
 Eindhoven (Eyndhoven) 42,59,62-63,66-67,
 87,95,129,151,155,192,197
 Eindhoveneseweg, B. 156
 Ekerschot, Arnould van 't
 landbouwer en winkelier 141-142
 Eckart 64
 Eckeren, Cornelia van —, e.v. Gerard
 van Heeswijk 178
 Elderen, van
 — Alphons —, koopman 142
 — Johannes 143
 — Cornelis —, koopman 152
 — Maria —, e.v. Leonardus
 Stephanus Rooijackers 143
 Elmpt, Jan van 5
 Empel 62,64
 Empel, van
 — Willem Claessen 46
 — Yken Willem Claessen 46
 Engeland 25,28,30
 Engelen, Raes 46

Enschot 54,64,66
 Erens, M.A. 105
 Erkel, van
 — Geert —, tapper 144
 — Helena 144
 — Hendrika 144
 — Laurens —, landbouwer en winkelier 144
 Erp 57,63,65,183
 Erpe, van
 — Walraven 46,49
 — Willemken Walraven 46-49
 Esch 55,64
 Esch, van
 — fam. 24
 — Floris 26-27
 — Francis 23,25-27
 — Gaspar Jan 26
 — Jan Jaspers 22-26
 — Jasper 24,26
 — Joseph —, winkelier en ontvanger
 te Best 132,135,137
 — Petrus Theodorus 154
 Essens
 — Johanna Maria
 wed. H. van Gurkum 132,136,146,148
 — Johannes Martinus 143
 Esveld, P.G. 8
 Eswilder, Agnes Peters van
 zie Agnes Aswilder
 Etten, Franse school te 89
 Everweijn
 — Gerard —, zadelmaker 45
 — Samuel 114
 Eijckmans
 — Jan 46
 — Katherijn Jan —, wed. Peter Maurissen 46
 Eijmers
 — Elisabeth, wed. Gerit 55
 — Gerit 55
 Eijnde, van den
 — Gerardus Martinus —, koopman 143
 — Margriet Wouter Henricks 49
 — Wouter Henricks 49
 Eijndhouts, Engelken van 56
 Eijndhoven, Martinus van —,
 schoolhoofd te Netersel 144

F
 Faber, Jan Engelbertszoon 106
 Fabri, Gerit —, secr. van 's-Hertogenbosch
 en pensionaris van de Meierij 53,61
 Ferrier, Johan Turing von —, kamerheer
 van de koning van WOrtemberg 97
 Fey
 — familie 5-6,8,11
 — Arnold (sr.) —, chirurgijn 3
 — Arnold —, chirurgijn 3-7,13
 — Maria —, e.v. Johan van Wamel 7

Floreffé, abdijs 120
 Foeykens, Dirck zie Dirck Toirkens
 Folcart, Jan Henrickszoon 44
 Franciscanessen, zusters 12,14
 Franken, Theodorus Albertus
 molenaar 149
 Frankische Rijk 187
 Frankrijk 25,92,161,177
 Friesland 113
 Fritsen
 — Everardus H.A. arts te Helmond 12
 — Evert Hubert J. kapelaan in Oi. 12

G
 Gammeren, Lambert van, 60
 Gansoyen 55,65-66
 Gasthuisstraat, Oi. 164-165,188
 Geerlinx akker, top.Oi. 5
 Geffen 60,63
 Gelderse Oorlog 41
 Geldrop 56,63
 Genre, Overkwartier 189,193
 Gennip, Cornelis van —, kapitein 8
 Gent, Willem van 107-108
 Geritsz. (Geritsse)
 — Jan 60
 — Katherijn Marten —
 e.v. Henrick Bloymans 46
 — Marten 46
 Gerwen 56-57,65
 Gestel 59,64,66,183
 Gilze-Rijen 170
 Godfried III, hertog van Brabant 104
 Goirle 54,64
 Goossens
 — Anna Maria 151
 — Gerard —, secr. van Oi en
 griffier van Kempenland 53,61
 — Nicolaas —, tapper 151
 — Petrus —, molenaar 151-152
 Gorinchem 121
 Gorcum (Gorkum), van
 — Anna Maria —, e.v. Johannes
 van de Sande 148
 — Hendrik 135
 Goutsmit, Frans Mathijsz. den 50
 Goyaertssen, Thomas 56
 Goyen, Jan van —, kunstschilder 120-121
 Graft, Jacop Goyaertszoon van der
 Gramaye, J.B. 116,128
 's-Gravenhage 8,18,98
 Greef (Greve,Grevius), mr. Marten de
 pensionaris van de Meierij 61
 Grevenbroeck, van
 — Dirck —, heer van Loon op Zand 50
 — Robrecht 50
 Groot, Lucretia van Dorp de —,
 e.v. Johan SOhngen 91,95

Grootveld, Jan —, tekenaar 120
 Gulden Vlies, ridder van zie Thomas Ysacus
 Guljé
 — J.A. —, medicus 96
 — W.F. 99
 Gunterslaer, van
 — Aleyt Matheus 45
 — Matheus 45
 Gurkum, Hendrik van landbouwer
 132,146,148
 Gysberts, Jan 58
 Gysbrechts, Robbrecht 54

H
 Haan, A. de —, tekenaar 120
 Haaren 54,63
 Haaren, Jacobus Josephus van 143
 Haarlem 97
 Haestrecht, Katherijn van 43
 Hagemeyer, dr. J. 12
 Haigen, mr. Gommaer van den —,
 griffier van het hof van Kamerijk 47
 Halvermilen, Arnt van der 43
 Ham, van
 — Elisabeth —, e.v. Andries de Loure 180
 — Leonard 180
 Hamel, Alard du 114
 Hamont (België) 196
 Hamontsweg, Budel 196
 Hanecops, Cornelus 114
 Hanenberg, van de
 — Bruysten Willem Arts 49
 — Willem Arts 49
 Hancockke, Elisabeth C.
 e.v. Henri SOhngen 91
 Hannen
 — Henricx 60
 — Jacob —, priester 58
 — Margriete Henricx 60
 Hannover (Duitsland) 91-92
 Hanscoemekers
 — Jan Gerits Goyaerts 45
 — Yken Roeffers Goyaertsdr. —,
 wed. Gerard Everwijn 45
 Hapert (Hapaert) 58,64
 Harrewijn, n.n. 121
 Hasselut, Jutte 54
 Hausdorf, n.n. —, tekenaar 120
 Hedel 188
 Hedel, Goossen van 58
 Hedikhuizen 13
 Hee, de
 — Anthony 7
 — Franchois 7
 — Johan —, past. te Berlicum 7,14
 Heersstenberg 179
 Heesch 62,64
 Heeze 56,61-62,65

Heeswijk (—Dinther)	60,64	Heylwigen, mr. Lodewijck van —, raad in Brabant	49	Italië	44	Kessel	60,64
Heeswijk, van		Heymans, Johanna —, e.v. Peter Joannes van der Waerden	183	J		Kessel, van	
—gebrs. —, aannemers	150	Heijst, Johannes Martinus van —, timmerman	142	Jacob, St. —, huis te Oi.	26-27	— Adriana Jan —, wed. Everart van Nulant	44,47,49
Adriaen Peters Wouter —, molenaar	176	Hilvarenbeek	42,55,60-62,87	Jacops		— Jan —, schout van Boxtel	
Gerard —, molenaar	178	Hinthamerstraat, 's-Hertogenbosch	44	— Gerit	49	— Jan Gerritszoon	44,47
— Hendrik —, molenaar	179	Historisch Erfgoed Veldhoven, stichting	128	- Henrick Gerit —, priester	49	Kethelers	
Jan —, molenaar	179-180	Hoboken	98	Jan Schildersgasthuis ('s-Hertogenbosch)	60	— Aelbertken Herman Aelbertsz. —, wed. Otto Block	46
Catharina Peter Wouters — e.v. Bartel Janssen Verbeek	176	Hoefman, Jan	106	Janse, H. —, historicus	171	— Herman Aelbertsz.	46
Laurentia —, e.v. Pieter		Hoevel, van de		Jansen (Janssoen)		Keulen, convent van de Karthuizers te	46
Johannes Bobars	179-180,182	— Barbara Jan —, zuster te Rossum	45	— Gerit van Berckel	57	Kievits	
Laurentius	179	Dirck Reyner Dircx	45	— Joost	49	— Daendel Daniel Janssen	177
— Norbert —, molenaar	178	— Gerit Dircx	46	— Katharina Joost	49	— Daniel Janssen (alias Schoenmakers) —, molenaar	177
Heikant, top. B.	201	Henrick Gerit Dircxz	46	— Maria Francisca —, e.v. M.J.C. Wegenaar	113	Kinderen, Gerardus der —, timmerman	150
Heistraat, Oi.	4,8-9,11-15	Jan —, drapenier	45	Justiani, Claudius	54	Claessen, Maria e.v. Arnold Fey (sr.)	3
Heltinc, Roeiend	47	Lysbeth Jan —, e.v. Jan Henrick van Wratselaar	45	K		Cleef, van	
Helmond (Helmont)	12,42,51,55,56,62,66,183	Reyner Dircx	45	Kaldenkirchen	98	— Henrick Otten	45
Helpad, Oi.	188	— Yken Gerit Dircxz	46	Cambier, Franzoyss —, sommelier van de keven van de koningin van Hongarije	46	— Henrick Henrick Otten	45
Helvoirt	17,54,63,183	Hof van Solms	3-14,95	Kamerijk, griffier van het hof van zie Gommaer van den Neigen		Kleine Aa (Cleyn Aa), rivier	106
Hendriks		Hokkelstraat, B.	201-202	Cammen, Frans van der	56	Clementine, vrouwe van Oerle	116,120
— Johanna Cornelia		Hoofdstraat, B.	132	Campinica	53,129,160,200	Kleverhoek, top.B.	202
e.v. I Adrianus de Kort en II Jan Willem Derksen	17-18.183-184	Hollanders		Camps		Cloetinge en Answijck, heer van zie Wolphart van Brederode	
— Lisabet Janssen		— Dirk —, landbouwer	153	— H. —, historicus	105	Kluytmans, H. —, steenhouwer	192
e.v. Hendrik Jan Dictus	178	— Jan —, landbouwer	153	— Jan —, landbouwer	149	Knegsel	17,59,65,68,175
Henricxz (Henricxz)		Hollandse Molen, vereniging	19	— Johannes —, handelsreiziger	142	Knip, J.A. —, tekenaar	120-121
— Agnes Jan	46	Hongarije, koningin van	46-47	Canter, Adriana Antonia Maria —, e.v. J.N.H.M. van Baar	12	Coelborner	
— Gerard Michielsz.	44,50	Hoogeloon (Loon)	58,64	Kapelpad, Oi.	188	— Adriana, wed. Jan	44
— Jan	46	Hooge Akker, top.B.	130-131,147,156	Karel Doormanlaan, Oi.	188	— Arnd Cornelis	46
Herlaar, kasteel	121	Hooge Mierde	55,64,66	Karel V	41,44,48	— Jacob Jansz.	50
Herlaar, Willem van — kamerheer van de hertog	107	Hoorn	97	Karper		— Jan	44
Hermanni, Anna —, wed. Anthonij van de Burgh	7,14	Hoorn, Antonius van molenaar	147-148	— Aleijt, wed. Jan	49	— Cornelis	46
Herpt	13	Hooydonk	65	— Jan	49	Coenen	
's-Hertogenbosch	7-8,41-42,49,53,58,60, 62,87,91,98-99,108-109, 113,115,137,155,160,176	Hoppenbrouwers		Casteren (Castelre)	58,64	— Herman	45
schout van	zie Wouter Toyart	— A.F. —, notaris	13	Gasteren, top. Oi.	187	— Claes	45
— schepenen van	108-109	— Helena —, e.v. Jan van Heeswijk	179	Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg	112	Koenraad III, keizer	104
— secr. van	52, zie ook Gerit Fabri, Marten de Greef	— Hendrik —, molenaar	178	Causé, Henricus	121	Koestraat, Oi.	4-5,12-13
O.L.V. Broederschap, proost van		— Jan Hendrik —, metselaar	142,155	Kelders, Jan	20	Kok, Louis de — architect	166
zie Gysbert Pels		— Jan Hendrik —, molenaar	176	Kenvena, G.W. van —, koopman	98	Kock, Engelina Clasina —, e.v. I Cornelis van Gennip en II Martinus Rom	8
— zinnelooshuis te	54	— Nicolaas Henrick	14	Kern p		Cock van Waerdenborgh, fam.	26
latijnse school te	97	Horn, Christina Gottlieb —, e.v. Johan SOringen	90	— Henrick	55	Colembrant, R.D. —, provisor in Postel	20
leraar aan de rijks HBS		Hoze, Willem —, priester	50	— Henrick Jansz.	49	Colen	
zie Jan Nicolaas Visschers		Hospel, Willem —, landbouwer	18	— Claes	55	— Jacop Peter	46
— bisdom	106,109	Huberts, Willem	zie Willem de Coster	— Kerpen	17,32	— Peter	46
Heselwinkel, top.Middelbeers	109	Hugo, n.n.	120-121	Kerpen		Colet, Jacob	54
Heukelom	54,64,66	Hujoel		Kernpen, Henrick van —, prior van de Kruisheren te St. Agatha	43	Kollenburg, Adriaan van	8
Neusden	121	— Amelberga Matheus	49	Kempeland (kwartier)	29,42,59,62	Colsteren, Catharijn Geerbrandsdr. van	50
Heuvelmans, Jan —, molenaar	177	— Lucas Matheus	49	— griffier van	zie Gerard Goossens	Koning, Martinus de —, landbouwer	142
Heijden, van de(r)		— Matheus	49	Kerkhof, herdgang	13	Koolmond, huis te Oi.	98-99
— Albertus —, koopman	142	Hulsel	55,64	Kerkoerle, van		Coomans, Govert Quintyn —, kapitein	7
— Gerardus —, handelsreiziger	143	Hurk, van de		— Jan Rutgers Jansz. —, secr. van Oi.	42	Coopall, Maeyken, wed. Bastiaan	6
— Margriet Peter Lamberts	49	— Marinus —, klompenmaker	151-152	— Peter Anthonis	7,14	Koppelen, top.B.	202
— Peter Lamberts	49	— Petrus Dirk —, landbouwer	146			Cornelissen, Hermanus Cornelis —, kantoorhouder van de Posterijen	141

Kort, de		Leende	56,62,196
— Adrianus —, molenaar	17-18,183	Leendertz., Antje — , e.v. N.L. Seihngen	97-98
— Antonius	183	Leeuw(e)	
— Joannes	183	— Lijsbeth Thomas Dircxz die	45
— Christina	183	— Magdalena, wed. Gerit de	58
— Cornelius	183	— Thomas Dircxz. die	45
Coster (alias Huberts), Willem de	50	Leeuwerik, top.B.	201
Courselis, Jan de —, ponthier van de keizer	47	Leiden	19
Cranendonk, kasteel	121	Lenaertssen, Joest	55
Cranendonk, top. Maarheeze	196	Leuven (Loven)	43,55
Cranendonc, Anthonis Jansz. van —, molenaar	45	— secr. van zie Helyas van Score	
Cras		Liebrechts, Peter	183
— fam.	140	Liempde	56,63,177,187
— Adrianus —, kleermaker	140	Lierop	56,64
— Albertus —, klerk bij de Staatsspoorwegen	140	Lieshout	57,63
— Alphonsus —, kleermaker	140	Limburg	180,183,189
— Peter —, kleermaker	139,143	Limburg (Belgisch)	189
Cremers, Peter Reyner Goessen	50	Linden, Katharina van der	42
Cress, J.A. —, tekenaar	120	Lindenlaan, Oi.	188
Creyelt, Henrick van —, molenaar	175	Littoyen	60,64,66
Croes, J. van	121	Loeckemans, mr. Roeloff	55,59
Cromvoirt	54,64,66	Lommel (Loemel)	29,58,63
Kroon, brouwerij	5-6,12	Londen	29-30
Croon, H. de —, burg. van Oi.	95-96	Loon, graafschap	189
Kroon, J.L. de —, bierbrouwer	95	Loon op Zand	63,66,121
Kruisheren (te St. Agatha)	42	— heer van zie Dirck van Grevenbroeck	
Kuilen, top.B.	202	Loon, Johan van	15
Kuppens, Johannes Franciscus — handelsvertegenwoordiger	135,137	Looij, Wilhelmus van der —, landbouwer	143
Kurth, Adam Joseph Hubertus koopman	144	Looijmans, Andries Henricus —, sigarenfabrikant	154
Kuijk (Cuijk), van		Louere, de	
— Adriaan —, landbouwer	147	-- Andries —, molenaar	180
— Johanna Maria Petronella	147	— Guillaume	180
— Catharina Theresia Agatha e.v. G. van Baar	12	— Johannes	180
Cuijck, Land van	189	— Wilhelmus	180
Cuijpers		Louw, de	
— Jan Peter Jansz.	45	— Anna Catharina	139
— Peter —, secr. van Boxtel	155	— Arnoldus —, leerlooier	137
Kuysten		— Jan Baptist —, landbouwer en schoenmaker	137,139
— Hilleken, wed. Jan	56	— Johannes	137
— Jan	56	— Maria Catharina —, e.v. Peter Gras	137,139
L		Loyens, Louis Franchois —, kannunik van het kapittel van O.L.V. te Maastricht	14
Laar, Petrus van de —, landbouwer en klompenmaker	132,136	Luik	129
Lage Mierde	55,64,66	— prinsbisdom	189,193
Lamoen, Antonius van smid en herbergier	132,135	— kapittel van Sint Lambert	42-43,49,57
Landvoort, top. Oi.	187	Lui ksgestel	29
Langdonk, top. Oi.	106	Luisen, Catharina	98
Lange Velden, top.B.	203	Luyten, Peter Henricx	43,55
Leefdaal, Rogier van	160	Lijten, drs. J.P.J.	160-161,168
Leemput, Henrick van den	54	M	
		Maarheeze (Maris)	56,63,196
		Maas	187
		Maas, Admiraliteit op de	189

Maashees	183	Molenschot (Gilze-Rijen)	170
Maaskant	67	Molenstraat, nu Banstraat, Oerle	17
Maasland, kwartier	42,53,60,62	Molenstraat, Oi.	89-90
Maastricht	87	Molenstraatse Kampen, top.B.	201
Maggherijt, top.Middelbeers	109	Molenvelden, top.Oerle	17
Malsen, Claes van	45	Molenweg (Molenpad), B. 129-132,135,156	
Maren	60,64,66	Moll, Jan de	47
Maria Theresia, keizerin van Oostenrijk	197	Mombaer, die	
Mariakerk (Boterkerk. Ned.Herv.kerk)	88,90,95,99,160,166,188	— Bartholomeus	46
		— Jan Bartholomeus	46
Martini, A. —, tekenaar	120	Monic	
Matheeussen, Laureys	54	— Arnd Geritsz.	50
Maurissen, Peter	46	— Arnd Goyaertsz. —, gewandsnijder	45
Meemortel, top.Budel	193	— Jan —, kamerknecht van de keizer	46
Meer, fam. van der	25-26	— Lijsbeth Arnd Goyaertsdr. —, e.v. Andries Noels	50
Meerhout		Monumentenzorg, Rijksbureau voor de 18-19	
— Johan —, tekenaar	112-113,120-122	Moorseel, A. van —, schoolopziener	94
— T.	120-121	Mosmans	
Meermans, Geertruyt	55	fam.	113
Meerveld hoven (Merefelt)	59,65,178,180	Alphons —, musicus	113
Meeuws, Jan	192	— Jan —, historicus	113-114
Meerij van 's-Hertogenbosch	41-44,47-54,61,67,97,187,189	Maria —, e.v. Quirinus van Amelsfoort	113
— pensionaris van zie Marten de Greef		Mosseveld, J.H. van	114
Meerijproject	129	Mulder, den	
Mercx (Merckx, Merks)		— Hendrik —, molenaar	175
— Hendrik Adriaan —, schoenmaker	152	— Jan Aert —, molenaar	175
— Catalijn Adriaan (—, ofwel Catalijn Bornbergen), e.v. Francis Rouvoets	178	Munster, Martina van —, e.v. P.T. van Esch	154-155
— Wilhelmus —, landbouwer	143	Mussche, Katherijn — wed. Philips van den Driele	43
Meulengraaf, Peter Johannes		Mijland, H.	129
van de —, wagenmaker	132,135,137	N	
Michielsens, Gerit	56	Naastenbest, herdgang	131,200-201
Middelbeers(e)	57-58,64,66,109	Nagelmakers, Jan Mathijs —, molenaar	179
Middeleeuwen	171	Napoleon, keizer	11
Middelroij	179	Nazareth, klooster	13
Middelsteeg, top.B.	203	Nassau, kamerling van de heer van zie Jan Boubart	
Mierlo (Mierloe)	56,63,121	Nassau-Siegen	90,92,98
Mierlo, van		Nederland	9,87,196
— Henrick	55-56	Nederlanden	171
— Johannes —, voerman	136	— landvoogdes van	47
Mill	182	— Oostenrijkse (Spaanse)	193
Minderhout, n.n.	120	Nederveen, D. —, tekenaar	121
Moens		Nederwetten	56-57,65
— Jan	60	Neer, Aert van der —, kunstschilder	121
— Lysbeth Geritsdr. —, wed. Claes Coenen	45	Neggens, Paulus —, kleermaker	136
— Mechtelt, wed. Jan	60	Netersel	58,63,144
Moergestel (Gestel)	55,61,63,129	Nieuwe Dijk, top.B.	133
Moerkens, Anna —, e.v. Jan Moermans	43	Nieuwe Heide, top.B.	201-202
Moermans		Nieuwsteegse Velden, top.B.	201-202
- Geertrude	43	Nieuwstraat, Oi.	97-98
— Jan	43	Nieuwstraat, B.	129,131-132
Moleneind, top.Oerle	17	Nistelrode (Nistelroye)	60,63,66
Molenheide, top.Oi.	97	Noels, Andries	50
Molenheide, top.B.	147		
Molenkampen, top.B.	201		
Molenpad, top.B.	135,147		

Noord-Brabant	104,189,198	Orthen, Willem van	23
- Gedeputeerde Staten	95,131	Os, Goyaert Grooters van	59
- provinciaal genootschap	112-113	Oss (Ossc h)	42,60,62,66
Noppen		Oude Bogten, top.B.	201
- Dirck	60	Oude Schuur, top.B.	201
- Jan	60	Ouden, de	
Noyenstraatje, 01.	188	- Jan Rutger	108
Nueneu	56-57,64-65	- Nicolaas Rutger	108
Nueneu, Wilhelmus van		- Rutger	108
burg. van Best	132,136	Overmaze, land van -,	
Nuland (Nulant)	60,64,66	procureur-generaal van	
Nulant, van		zie Jan Frederik van Steeland	
- Adriana	57,60	P	
- Everaert	44,49	Palier, n.n. -, tekenaar	120-121
Lucas Henricx Lucassche	54	Pastoor Lemmensstraat, Budel	195-196
- Mariken Lucas Henricx Lucassche -		Pauwels, Catharina	58
begijn	54	Peelland (Peelant), kwartier	42,56-57,62
Nunhem	183	Pelgrom	
Nijvel, kanunnik te	zie Jan Tyelms	- mr. Henrick	45
		- Herman Dirckx.	45
		- Jenneken Henrick	45
O		Pels (van)	
Oerle (Oirle)	17,42,59,64,68,71-72,83,85,	- Gysbert -, proost van O.L.V.	
99,115-116,120-122,175-183		broederschap te 's-Hertogenbosch	46
- schepenen van	176-177	- Henrica	46
Oirschot	passim	- Sebert	60
schepenen van	61,89-90,126-127	Pelser	
- municipaliteit	93	- Jan	106
- burg. van	zie J.H.M. van Baar	- Wouter	106
- secr. van	~~zie Gerard Goossens,~~	Pertskerkhof (Paardskerkhof,	
Jan Rutgers van Kerkoerle,		Paarskerkhof), top.Oi.	4-6,8-9,11
Aert Sgraets, Jan Schouw		Phaff, Maurits Adriaan	8-9,14,95
- kantonrechter te	zie A.J.H. van Baar	Philips II	44,61
Oirschot, van		Poel, van de	
- A.	115	- Anna Cornelia -, e.v. Arnoldus E.	
- Daniel	104,107	van der Waerden	17,183
Oirschotweg, B.	132	- Franciscus -, metselaar	182-183
Oisterwijk	42,54-55,62,66-67,87,	Polle, Gijsbrecht van de	50
92,105-106,180		Portugal, Isabella van -, e.v. Karel V	44
- kwartier	42,54-55,62	Post, Dries de	97
- kwartierschout van	61,67	Postel, abdi	68,116,120,175
- schepenen van	105,107	Posthuma	
- gemeijnt van	106	- Berendina -, e.v. Hendrik Söhngen	92
Onze Lieve Vrouw, kapittel van -,		- Maria Johanna	
te Maastricht	14	e.v. Johan Söhngen	90
Oostelbeers (Oistelbeerse)		Priem, Jan	127
57-58,64,66,105,182-183		Prins, Rinze	97
Oostenrijk, Maria van		Pruisen	25
landvoogdes van de Nederlanden			
e.v. de koning van Hongarije	47	R	
Oosterbos, Maria -,		Raad van State	89,176
e.v. Joannes Bobars	180	Rademaker, A. -, tekenaar	121
Op de Ezel, top.Budel	196	Rake, top.Middelbeers	109
Ophoven, van		Rakelhoef (hoeve in 't Raek), M'beers	110
- Henrick Rutgers	46	Rensaerts, Willem	57
- Laureys	59	Reusel	58,63
Opwetten (Wetten)	65	Reviere, Pierre M.V. -, leraar aan	
Oranjestraat, B.	132,137	de HBS te Dordrecht	92
Orthen (Sint Andries van)	44		

Rhenen	91	- Peter Aerts	4-6
Riel	55,64	- n.n.	92
Riethoven (Rythoven)	58,64,177	Roy, Jacob le -, tekenaar	121
Riethoven, A. van	7	Roye, Jacob Jansse van	60
Rietstap, J.B.	24-25	Rutgers, Gerit	54
Rinck, Peter Mathijs Lamberts in den	50	Rutten	
Rioolhoek, top.Budel	196	- Jan	49
Rixtel (Aarle-Rixtel)	57	- katherina Jan	49
Roever (Rover), fam. de	25	Ruyvens, Bernardus	97
Rogmans, n.n. -, tekenaar	121		
Rom, Martinus -, insp. gen van de		S	
convoyen en licenten	8,14	Salisbury	30
Romeinen	187	Sande, van de	
Romeinse Rijk (West-)	187	- genealogie	33-40
Roos, de		Adrianus -, klompenmaker	150
- Gerard -, molenaar	148-149	Jacobus -, landbouwer en	
- Johanna	180	voerman	149-150
- Josephus -, molenaar	180	- Johannes -, landbouwer	148
- Caspar	180	Leonardus -, landbouwer	145
- Margaretha	180	- Lindert	145
- Maria Cornelia	180	Zandoerle	17-18,175,177,180,182
Roovers		Zandoerleseweg, Oerle	17,70,175,183
fam.	17	Santvoirt, Jan van	14
gebrs.	183	Zantwijck, van	
Anna Catarina -,		- Jacop	45
e.v. Franciscus van de Poel	182-183	- Margriet Jacop	45
Franciscus Xaverius -, molenaar	182	Sasse van IJsselt, O. van	113
Hendrica	182	Sassen, Aug.	48
Henricus	182	Sausin, Dina Wilhelmina de	
Jacobus -, molenaar	182	e.v. M.A. Phaff	9
Jennemie	182	Savoye, Margaretha van -	
Caspar -, molenaar	182	landvoogdes van de Nederlanden	47
Laurentia	182	Schaerbeek	97
Louis -, molenaar	182	Schatkuil, top.Oi.	187
Petrus Johannis -, molenaar	182	Schaut, van der	
- Wouter -, molenaar	182	- Beatrix, e.v. Gysbrecht van der -	
Rooij, van		eerder e.v. Gijsbrecht van de Polle	50
- Hendrik Adriaansz. -,		- Gysbrecht	49-50
klompenmaker	131,145	Scheeken, top.B.	202
- Johannes	131,153	Scheepens-van de Sande, C.	200
- Peter Adriaensz. -, klompenmaker	145	Schepens	
Rooijackers, Leonardus Stephanus		- Petrus	152
bouwkundige	142-143	- Willem Hendrik -, landbouwer	141
Rosier, P.	203	Scheren	
Rosmalen	60,63,66,113	- Beelken, e.v. Engel	45
Rossum	45	- Engel	45
Roth	99	- Hillegonde Engel	45
Rotterdam	98,198	Schilders, Jan -, gasthuis te	
Rouvoets		's-Hertogenbosch	46
- Elisabeth	179	Schimmelpenning, n.n. -, tekenaar	121
- Francis -, molenaar	178-179	Schoenmaker, n.n. -, tekenaar	121
- Hendriena	179	Schoenmakers, Daniël Janssen	
- Maria	179	zie Daniël Janssen Kievits	
- Octavianus -, molenaar	179	Schoonoord, villa	91,95-96
Rover, Edmond Arnoldszoon	108	Schoor, Elias van	57
Roy, de		Schoot, van de	
- Cornelis -, rector te Deerde	147	- J.	15
- Maria	23	- W.	13

Schopman, Johanna Albertina —, e.v. J.F. van Steeland	99	Snellaers, Cornelis Willem	142
Schouw, Jan —, notaris en secr. van Oi.	98,126	Soerendonk	56,63
Schuermans — Willem —, wed. Wouter	55	Soete, de	
— Wouter	55	— Claes Lodewijk	60
Schurter, Caspar	98	— Peter Lodewijk	60
Schutjes, L.H.C.	120	Söhngen	
Schuts, Henrik Adriaan molenaar	175-176	— Agnese Catharine	92,99
Schijndel	18,56-57,63,148	— Antonia Elisabeth	91
Zeelst (Zeist) (slot)	59,64,112-115, 121-122,178,180	— Elisabeth	92
Segers, Hester —, e.v. Gaspar Jan Esch	26	— Frederik Adolph —, luitenant ter zee	91,95-96
Zesgehuchten (Sesgehuchten)	56,63,65	— Guillaume	91
Sgraets, Aert —, secr. van Oi.	187	— Hendrik	92
Zibbens, Maria Nicolaas —, e.v. Laurentius van Heeswijk	179	— Henri —, onderwijzer	91-92,94
Sint Agatha —, kruisheren van	42	— Jacobus	91-92,98
— prior van zie Henrick van Kempen	9	— Jan	92
Sint Anna en Oda, gasthuis	9	— Jan Jacob Hendrik	98
zie ook Beelaartshofje		— Jeanne Christina Gottlieb —, e.v. P.M.V. van de Reviere	92
Sint Annakapel (Molenschot)	170	— Johan I —, kostschoolhouder	89-94,98
Sint Jorisgasthuis	160,168	— Johan II —, kostschoolhouder	9,91,94-96
Sint Jorisingilde	97	— Johan (Nicolaas) III —, kostschoolhouder	95-98
Sint Cornelisgasthuis (Tienen ?)	60	— Johan	98-99
Sint Lambert, kathedraal te Luik	42-43,49,57	— Caroline	91
Sint Michielsgestel	8,54,63,180	— Cornelia	91
Sint Oedenrode (Roy)	42,51,56,60-62, 87,129,133,137	— Louise Henriëtte — e.v. n.n. Weemhof	92
Sint Paulusabdij, Oosterhout	110	— Nicolaas Louis —, textielabrikant	95,97-98
Sint Pieterskerk, Oi.	23,90,160,170-172,188	— Suzanna	91
— kapittel	160	Sol	
Sint Truiden	87	— Antonius —, molenaar	144
Sippenbach, graaf van	7	— Maria Elisabeth —, winkelierster	144
Sittard	184	— Regina —, winkelierster	144
Sceper, die		Someren (Sommeren)	56,62,189,192
— Belye, wed. Jan	49	Someren heide	192
— Jan (—, jr. en sr.)	49	Son (Sonne)	56-57,63,149
— Katharina, e.v. Jan (jr.)	49	Son (Zon), van	
Score, Helyas van —, secr. van Leuven	42-43	— Henrick	109
Scynle, van		— Jan —, tekenaar	121
— Aleyt Thomas Lamberts	50	Zonderwijk (Veldhoven)	59,68
— Henrick Jan Joordensz.	44	Zonsche Dijk, Best	201
— Thomas Lambertsz.	50	Spanjard (Spanjers), Willem	126
Slewens, Marie Anne e.v. Guillaume de Loure	180	Spanje, koning van	177
Smeijers, Francis —, kleermaker	98	Speetjens, G. —, burg. van Oi.	187
Smissen, Margriet van der —, e.v. Gerard Vueghs	43	Spelmeker, de	
Smits		— Jan Cort Janssen	45
— Cornelia	96	— Joest Cort Janssen	45
— Maria	96	Spina, Barbara	47
— Maria Geerts Lamberts —, e.v. D.J. Kievits	177	Spoordonk	105-106
Smulders, Antonia wed. Martinus de Koning	142	Spoordonck, wed. Goyaert van	59
		Sprang(e), Laureys van	57,60
		Spycker, Frans	57
		Spyckers, Jacob	55
		Stadeacker, van den	
		— Henrick	45
		— Joseph Henrick	45

Staten Generaal	175	Theunissen, Antonius Josephus —, brievengaarder	139
Steeland, van		Thomaszoon, Jan	106
— Hermina Margaretha —, e.v. I J.C. Moll, II Johan Söhngen	98-99	Tienen	43,60
— Jan Frederik —, procureur-generaal van Brabant en het land van Overmaze	99	Tiel	92
Steenhouwer		Tilburg	54,62,67,107,114,129,179-180
— Gerard Henrick Gerardsz.	109	Timmermans	
— Nicholaus	109	— Cornelis	7-8,14
Steenovense Velden, top.B.	202	— Maria Goossens — e.v. I Norbert van Heeswijk en II Dirck Johannis Coppens	178
Steensel	58,64,176,183	Tip, top.B.	202
Steenweg, B.	202	Toirkens, Dyrck Henrick	13
Steenweg, Peter van den	109	Tongelre	56,63
Stegen, mr. Goossen van der	56	Tongeren	187
Steger, E. —, burg. van Oi.	160,168	Tongerlo, abdijs	104-109
Stenenstraatje, Oi.	89,188	Toom, top.Budel	194
Stevart, top.Steensel	176	Toyart, Wouter —, schout en ontvanger van 's-Hertogenbosch	104
Steyvers, Jean —, drossaard	92-93	Transymaen, mr. Maximiliaan —, raad en secr. van de Keizer	46
Stiphout	56,64	Trier, Dirck van	60
Stonehenge	30,32	Tweede Wereldoorlog	129,156,192,196
Stoters, Mathys	55	Tyelmans, mr. Jan —, kanunnik te Nijvel	43
Straten (herdgang)	187	u	
Straten, mr. Peter van der	55	Udenhout	54,63,142,180,183
Straten van Vechel	zie van Vechel	Uitleggers, top.B.	201
Stratum (Straethum)	59,64,66	Ulenborgh	46
Strijp	24,59,64	Utrecht	121,160
Strijp, van		V	
— Agnes Jan		Vaderlandse Sociëteit, Oi.	93
e.v. Jasper van Esch	24,26	Valkenswaard (Weerde)	59,63,178
Jan	26	Varendonck, top. Middelbeers	109
Stuart, n.n. —, ontvanger der registratie	13	Vechel, van	
Stijmans, Joris —, molenaar	178	— Anthonis Jan van der Straten priester	46
Zuetendaal (Limburg)	180	— Jan van der Straten	46
Suetens		Veendam	97-98
— Adrianus —, landbouwer	141,143	Veghel (Vechel)	57,62,65,142
— Jan —, landbouwer	143	Velde, van de	
Zwairtgoer, Peter Remeijs van	45	— Anthonis Jacobs	4,6
Zwarte Weg, Budel	196	— Jan —, tekenaar	121
Sweerts, Jacob	114	Velden, Antoinetta van der e.v. Laurens van Arkel	144
Swinkels		Veldhoven (Velthoven)	59,63,68, 97,147-148,183
— Antonius —, koopman	153	Ven, van de	
— Hendrikus —, koopman	153	— Dielis	23
— Henricus —, zadelmaker	153	— Hendrik —, logementhouder te Eindhoven	151
— Johannes Wouter —, touwslager	153	— Wilhelmina — e.v. P.A. van Kerkoerle	7,14
Zwolle	92	Venbergen	178
Zydwyn, van de		Venlo	54
- Jan Jansz.	46	Vennix, Joseph —, wagenmaker en herbergier	151
— Lijsbeth Jan Jansz —, begijn	46		
T			
Tachtigjarige oorlog	114,120		
Tartwijk, van			
Jan —, landbouwer	148-150		
— n.n. —, molenaar	18		
Tempelaars, Willem —, notaris te Oi.	23		
Teulincx, Willem Nicolaas —, molenaar	177		

Verbeek (van Beek), Bartel Janssen molenaar	176-177	Wemel, van	
Verbunt, wed. Adriaan	147	- Allegonda	7
Verenigde Nederlanden, republiek	189	- Arnoldus -, medicus	7,14
Vermeulen, Maria Jacobs -, e.v. A.P.W. van Heeswijk	176	- Johan	5-7
Verouden, wed. Jan	15	Weerd, mr. Jan Reyner van	58
Verrenbest	130-132,200	Weert	193
Versfelt, n.n. -, tekenaar	121	Wegenaar	
Vessem	59,64	- Jan Abraham -, spiegelmaker	113
Vier Linden, café te B.	129	- Martinus Johannis Cornelis	112-115,120-123
Visschere, die		Wert, A.C. de	135
- Anna Jacop	46	Westelbeers (Westelberse)	55,65-66
- Jacop -, schoenmaker	46	Westerhoven	58,63,178-179
- Lijsbeth Jacop	46	Wetten (Opwetten)	57,63,65
Visschers, Jan Nicolaas -, leraar rijks HBS te 's-Hertogenbosch	146	Wiel, Mathijs van de	59
Vlaanderen	171	Wielsendstein	25
Vlaardingen	97	Wildenberg, Joanne van den e.v. Leonard van Ham	180
Vladeracken, C.	114	Wilhelmina, koningin	192
Vleut, B.	130,133,147,156	Wilhelminaplein, Someren	191-192
Vleuten, van der		Willems	
- Adriaan -, klompenmaker	155	- Adriaen Jan	58
- Adrianus -, hoofd der school	141	- Henrick Jan	46
- Leonardus -, landbouwer	155	- Jan Henrick Jan	46
Vlierden	57,64,66	Winkelken, top.Middelbeers	109
Vogels, Marinus -, postbode	135,137	Wintelre	59,64,68,182
Voorpoel, Hermannus -, landbouwer	155	Wippenhout, top.Oi.	105-107
Voorste Broek, top.B.	202	Witte, Wouteren den molenaar	175
Voort, van der		Woensel	59,63,66,182-183
- Johan Abraham -, oud-gouverneur van Amboina	8	Woensel, Maria van	98
- Catharina -, e.v. Matheus Hujoe	49	Wratselaer, van	
Vorselaar, Gerard van -, ridder	108	- Henrick	45
Vos, Henrick de	106	- Jan	45
Vos van Beerse, fam.	25	- Lysbeth, e.v. Jan	45
Vrede van Munster	161,175,189	Wrtemberg, kamerheer van de koning zie Johan Turing von Ferrier	
Vredenborgh, huis te Oi.	4,6-7	Wysel, Jan van de	49
Vroenhoven, van		Wyck, Dirck Louys Willemsz. van	44
- Johannes -, klompenmaker	155	Yemelaer, Dirck Peterssen van den	60
- Josephus -, klompenmaker	152-154	Ykele, Simon van	108
Vroonhoven, Cornelis Adrianus van -, leraar aan de vakschool voor klompenmakers	136-137	Ymmerseel, Philiberta van e.v. Dirck van Grevenbroeck	50
Vrouwenbroeck, top.Oi.	106-107	Ysacus, Thomas	43
Vrijthof, Oi.	87-88,95,99,188	Yselsteyn	
Vucht	54,63,66,113,176	- Franske Christoffel	45
Vu c h (t)s (Vueghs)		- Christoffel	45
- Frans	57,60		
- Gerard	43		
Vulders, Adriana -, e.v. J. de Roos	180		
		z	zie S
Waalre (Waelre)	59,64,182		
Waalre, huis	121		
Waalwijk	55,63,87		
Waerden, van der			
- Arnoldus Eustachius -, molenaar	17,183		
- Peter Joannes	183		

61. Houben, Eindhoven 1, blz. 239.
62. » 295.
63. Jaarkronieken van secretaris Aert Sgraets, gepubliceerd in Campinia jrg. 6 (1976), blz. 85.
64. Jaarkronieken, Campinia jrg. 6 (1976), blz. 129 - 133 en jrg. 7 (1977), blz. 58 - 61.
65. 7 (1977), blz. 61.
66. " " " 101.
67. " " 103.
68. 8 t/m 10 (1978 - 1980), passim.
69. Korvezee, Archief, blz. 12. Tevens Brabantse Leeuw jrg. 5 (1956), blz. 129.
70. Acta scabinorum van 1640, H, blz. 4.
71. Oirschots schepenprotocol van 1603, fol. 346^{v0}.
72. " " " 355v0 356v0.
73. J. Lijten, 'De akte aangaande de lossing der halve heerlijkheid Oirschot van 24 december 1614', in Campinia jrg. 10 (1980), blz. 195 - 203.
74. Oirschots schepenprotocol van 1618 B, blz. 1 - 4.
75. Campinia jrg. 10 (1980/81), blz. 201.
76. Oirschots schepenprotocol van 1618 B, blz. 5.
77. Verklaring door schepenen van Oirschot t.v.v. kwartierschout Franchois Prouveur d.d. 1639.04.04: Acta scabinorum van 1639, M, blz. 1.
78. Acta scabinorum van 1636, fol. 2.
79. 1639, M, blz. 1.
80. Schatting van zijn nagelaten goederen en afwikkeling van zijn erfdeling: Oirschots schepenprotocol van 1654, blz. 185 - 203.
81. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 124.
82. Oirschots schepenprotocol van 1478, fol. 12.
83. De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de- en 16de-eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland, ed. G. Bannenberg, A. Frenken, H. Hens, Nijmegen 1970, dl. 11, blz. 182.
84. Campinia jrg. 13 (1983), blz. 137 - 140.
85. Oirschots schepenprotocol van 1521, fol. XXXIX^{v0}.
86. » 1526, fol. XLVI^{v0}, LVIII en LXVII^{v0}, en 1527, fol. XLI en LX^{v0} e.v. van 1526, fol. XCV (). „ 1527, fol. LXVI en LXXXII.
87. In de nummers 35^h, 39, 40, 43a en 43^h: Campinia jrg. 14 (1984), blz. 44, 73, 75, 143 en 144.
88. Oirschots schepenprotocol van 1536, fol. XXXV^{v9} e.v.
89. „ 1530, fol. XLII.
90. „ 1537, fol. LXX^{v0} e.v.
91. „ 1542, fol. LIX.
92. In de nummers 35^h, 43', 43^h, 44 en 45: Campinia jrg. 14 (1984), blz. 44, 143, 144, 147 en 149.
93. Oirschots schepenprotocol van 1539, fol. CXII e.v.v.
94. „ 1542, fol. LXIV.
95. „ 1539, fol. CXVII.

98. Oirschots schepenprotocol van 1541, fol. CXV11^m) e.v. Zie noot 48.
99. 1546, fol. XXXV1^m).
100. „1547, fol. XC11^m).
101. J. Lijnen, 'De heren van Oirschot', in Oog op Oirschot, Oirschot 1991, blz. 75.
102. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 128.
103. Oirschots schepenprotocol van 1551, fol. XXXIII^m).
104. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 126 e.v.
105. A.M. Frenken, Genealogieën van eenige voorname, aan elkaar verwante Meierij-
sche geslachten, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 54.
106. Oirschots schepenprotocol van 1594. fol. 189ⁿ en 197.
107. Acta scabinorum van 1641, H, blz. 19.
108. Korvezee, Archief, blz. 12.
109. „—13, m.n. noot 2.
110. Acta scabinorum van 1641, H, blz. 19.
111. Oirschots schepenprotocol van 1618 B, blz. 5 e.v.
112. „—1619, blz. 3; 1620, blz. 38; 1622, blz. 25 en 45;
1623, blz. 57; 1627, titelblad.
113. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 173.
114. Oirschots schepenprotocol van 1628, blz. 436 e.v.v.
115. 1629, tweede titelblad.
116. „1630, titelblad; 1634, blz. 226^m; 1635, titelblad en
blz. 15; O.A.A.O., vrl. inv. nr. 743.
117. Oirschots schepenprotocol van 1649, ongenummerd v66r blz. 1.

BIJLAGE

REGLEMENT VAN HET KWARTIER KEMPENLAND

S.A.R.E.K., rayondepot Oirschot, Archief Kwartier Kempenland, ch. 1641.07.31.

D'eerste presiderende ende andere raeden van Brabant allen dengeenen die dese tegenwoordige stillen sien oft hooren lesen, salut.

Doen te wetene, dat op huyden datum deses voor ons gecompareert is Pieter van Luchtenberch als procureur van Johan Stockelmans, Gerit Goossens, Bartholomeus Bynen en consorten, gecommiteerde van den quartiere van Kempelant, requiranten, ende den voorschreven raede overleverende seeckere uuytspraecke by commissarissen van desen raede op den twaelfden december XVIC veertich gedaen tusschen haer, requiranten, ter eenre ende d'heer Hendrick van Bergaigne, hooch- ende leechschouteth der stadt en Meyerye van 's-Hertogenbosche als schouteth van den quartiere van Kempelant, midtsgaders acte van approbatie daerop gevolcht, versocht daerop condempnatie achtervolgens de poincten en articulen in deselve uuytspraecke gereroert, waerop Octaviaen Martini als procureur van den voorschreven gerequireerde verclaerde volgens synen specialen last ende procuratie in de voorschreven uuytspraecke verhaelt, in't voorschreven versueck te consenteren, versoeckende insgelycx condempnatie met insertie van den voorschreven last en procuratie daerinne begrepen, volgende van woorde tot woorde aldus:

Alsoo seeckere questiën en di fferenten ontstaen synde tusschen d'heer Hendrick van Bergaigne, hooch- ende leechschouteth der stadt ende Meyerye van 's-Hertogenbos* als schouteth van den quartiere van Kempelant ter eenre ende Johan **Stockelmans**, Gerit Goossens, Bertholomeus Bijnnen ende consorten, gecommiteerdens van denselven quartiere, ter andere syden, de hooge ende mogende iceren staten generael goetgevonden hebben, **dat deselve** saecke tusschen de voorschreven parthyën ten overstaen van **commissarissen** by accoordt soude werden affgedaen, **tot** welcken eynde de voorschreven **parthyën** diversche maden voor ons commissarissen gecompareert synde en opren sesten september deses jaers XVIC veertich de **voorschreven** gecommiteerde gepermitteert den quartiere te proponeren om metten voorschreven heer hoochschouteth te accorderen ende oversulcx hetselve quartier gecommiteert hebbende d'heer Johan van der Clusen, heere van Aelst, Waelre en Weert, ende Johan Leyten, luytenant drossaert van Eyndhoven, volgens de commissie ons commissarissen verthoont, midtsgaders de saecke by den voorschreven hoochschouteth ende gecommiteerdens voor ons commissarissen comparerende ten wedersyden gesubmitteert synde doch vanwege **de** voorschreven gecommiteerde op aggregatie van haere pricipaele, Soo is't, dat wy commissarissen achtervolgende de voorschreven submissie verstaen

en uuygesproocken hebben, gelyck wy doen by desen, dat de voorschreven gecommiteerde van het quartier aen den hoochschouteth, om van alle processen en quellingen aff te syn en voortaan goede vrienden met den anderen te blyven, sullen betaelen de somme van drye duysent guldens, van deselve affgetrocken twee hondert guldens voordesen by de voorschreven gecommiteerdens betaelt, en dit op aggregatie van der voorschreven gecommiteerden principalen, als voorschreven is, ende behoudens dat de heere hoochschouteth als schouteth van den voorschreven quartiere hetselve in de poincten ons commissarissen overgegeven en hiernaer geinsereert, voor soverre die accorderen met de oude rechten, privilegiën en gewoonten denselven quartiere competerende, niet en sal vercorten ende 't selve tracteren soo ende gelyck d'andere drye quartieren van de voorschreven Meyerye by haer respective schoutetten getraceert werden, behoudelyck mede, dat daerdoor niet en sal worden vercort het recht den voorschreven schouteth nomine officii toecomende ende sullen daermede aff, doof ende te nyet syn cle processen tusschen den voorschreven hoochschouteth ende de gecommiteerde en griffier ontstaen en sullen voorts de voorschreven gecommiteerde d'aggregatie van haere principaelen neffens de voorschreven somme binnen thien ofte twaelff dagen over te brengen, uuyterlyck voor't uuytgaen deses jaers en in cas van aggregatie neffens deselve overbrengen procuratie om in den inhouden deses gewillichlyck sich te laten condempneren, ten dyen fine constituerende alsulcken procureur oft procureurs als deselve te dyen fine sullen goetvinden.

Aldus gedaen en by ons commissarissen uuytgesproocken den twaelffden december XVI^c veertich.

Weleken volgende hebben de voorschreven gecommiteerde comparerende voor ons commissarissen verclaert wegen den voorschreven quartiere en volgens desels resolutie in date den derden januarii XVI^c eenenveertich te approberen en aggregieren de uuytspraecke by ons commissarissen gedaen op den twaelffden decembris lestleden, gelyck sy doen by desen onder de conditien daerinne gestelt en hier naerder gespecificeert naementlyck, dat de voorschreven hoochschouth als schouteth van Kempelant by desen gesien hebbende de schriftelycke declaratie van de oude rechten, privilegiën en gewoonten by de voorschreven gecommiteerden van den voorschreven quartiere opten sesten decembris aen ons commissarissen geëxhibeert en overgelevert, consistierende in twintich articulen, luydende als volcht:

1. Ierst dat de gemeyne regeerders ende ingesetenen des voorschreven quartiers vermogen te stellen ende voordesen altyt gestelt hebben eenen rentmeester, eenen griffier ende ses gecommiteerde.
2. Ten tweeden synde de last van de gecommiteerde ende griffier de reekeninge van den quartiere te hooren, te examineren, debatteren, reiciëren ende sluyten ende taxen te maecken ende repartitiën uuyt te seynden van't geene d'een oft d'ander voor den quartiere gevaceert hebbende is competerende, welcke taxen daernaen worden gestelt in handen van den rentmeester om quootsgewyse omgesonden ende daarvan betalinge versocet ende gedaen te worden.

3. Sonder dat deselve gecommiteerde ende griffier hebben eenige gagie dan alleenlyck hen dachgelt te weten eenen gulden 's daechs voor yeder van deses gecommiteerde ende dertich stuyvers voor den griffier boven costen.
4. Waervoor denselven griffier is gehouden te schryven de dachvaerden, soo propositiën als resolutiën, de rekeningen apostilleren ende het sloth helpen maecken ende beschryven ende voorts notitie te houden van't geene den quartiere is raeckende.
Den rentmeester autem heeft voordesen getrocken voor synen ontfanck ende uuytgeven drye oort stuyvers van eiken gulden sonder andere gagie genooten oft geproffiteert te hebben.
6. Ende syn dese staetjens vanouts geweest perpetueel ad vaam ten waer van misus ofte quaet comportement.
7. Item hebben de gecommiteerde, griffier, rentmeester oft eenige andere particuliere, ontfangen hebbende eenige missiven oft swaericheyden den quartiere concernerende, hei voorschreven quartier te mogen beschryven ende vergaederen, proponeren ende resolveren, 't sy by advys ende voorweten van de schouteth oft oock daeronder naer dat den noot ende tyt sulcx was vereysshende.
8. De vergaedinge van den quartier naerdien de uuytschryvinge 't sy by den schouteth, gecommiteerde, griffier oft anders is gedaen geweest, is gemeynelycken gehouden geweest binnen Oerle oft Eyndoven ende soo wanneer de vier quartieren syn vergadert geweest, soo is de plaetse gemeynelyck gestelt tot Oirschoth, Boxtel of St. Oedenrode.
9. Item die van den quartiere van Kemplant te weten de gecommiteerde ende rentmeester metten griffier hebben van allen ouden tyden gehadt twee gemeyne commen, waerinne bewaert syn geweest henne reekeningen, papieren ende documenten, waarvan syn geweest ses sloteten, die bewaert syn geweest by de ses gecommiteerde.
10. Sonder dat den schouteth van Kemplant voordesen eenich gesach heeft gehadt in het doen ofte sluyten van ennige rekeningen oft het uuytseynden van eenige taxen, noch en heeft oock egeene voyse gehadt in het resolveren 't en waer syn advys daerop nodich was te versoecken ende te verhooren. Item is den schouteth van Kemplant voordesen gehouden geweest op te staen oft te vertrecken soo wanneer hy hade gedaen syne propositiën oft hebben de comparanten op de dachvaerde hen selven mogen retireren ende soo resolveren in absentie van den schouteth.
12. Gelyck in't verhooren ende sluyten van eenige reekeningen oft specificatiën by den schouteth overgegeven hy hem heeft moeten absenteren ende opstaen soo dickwils als de gecommiteerde gelieft heeft ende soo wanneer daer ondanc te verdienen oft yet abusivelyck gestelt was.
13. Item de comparanten op de dachvaerde ofte lantdagen hebben om alle porsuiten ende sollicitatiën oft andere swaericheyden te voorcoomen, mogen committeren alsulckenen persoon ofte personen van den quartiere ende

oock van buyten den quartiere als hen goetgedacht, gelust ende gelieft heeft sonder dat den schouteth daerinne meer hadde te sprecken als yemant van de andere comparanten.

14. Doch hebben in swaere saecken gebruyckt syn advys ende raedt ende oock dickwils denselven schouteth gecommiteert soo in't doen van eenige sollicitatiën, schenckagiën tegens ryden ende uuytcoopen van ruyters ende andersints.
15. Ende soo wanneer de vier quartieren van de Meyerye in eene plaetse vergadert waeren, soo is gemeynelyck gecommiteert geweest den schouteth met eenige andere gecommiteerde.
16. Item hebben de vryheyden ende dorpen van't quartier oft wel elcke joncker op de dachvaerden mogen committeren ende seynden alsulcken persoon oft persoonen als hun gelust ende gelieft heeft, 't sy oft die uuytschryvinge geschiede door den schouteth, gecommiteerde, griffier, rentmeester oft eenige andere.
17. Item hebben die van den quartiere oftwel henne gecommiteerde met advys van den schouteth mogen stellen peenen op de non-comparanten 't sy van twee, drye, vier ofte vyff guldens voor elcke faute, waervan d'een hellicht heeft gecompeteert aen den schouteth ende «ander hellicht voor de comparanten ende goetwillige.
18. Item den schouteth van Kemplant en heeft voordesen geen gesach gehadt in de stadt Eyndhoven, vryheyden en dorpen hebbende particuliere heeren uuytgenomen binnen de vryheyd van Oirschot die welke is tweeheerich.
19. Synde nyettemin rechter ende officier over de vryheyden van Eersel, I.oemel ende andere plaetsen ende dorpen stáende onder de hooge roede, alwaer hy mach stellen stadhouders oft in eygen persoon de bancken besitten.
20. Item syn die ingesetenen van den quartiere van Kemplant naementlyck de stadt Eyndoven, vryheyden ende dorpen derselver alsnoch versien van veelti ende verscheyde schoone privilegiën, charters ende andere hantvesten den schouteth voorschreven nyet raeckende.

Refererende hen voorts totten vonnisse biden raede van Brabant tot Bruessel gewesen tusschen den hoochschouteth der stadt ende Meyerye van Den Bossche ter eenre ende de vier schoutetten van de quartieren ter andere syden, daerby henne respectie jurisdictiën naerder werden gespecificeert, verclaert, gelyck hy doet by desen, 't voorschreven quartier te tracteren ende sullen laten tracteren, houden en conserveren in hunne oude rechten, privilegiën en gewoonten henuyden competerende ende laeten soo ende gelyck de andere drye quartieren van de Meyerye voor de reductie van de stadt 's-Hertogenbossche syn gehouden, gelaten en getracteert geweest sonder den quartiere van Kemplant daerinne te vercorten ofte innovatie daerinne te maecken tegen haere oude gerechticheden. Des verclaeren oock de voorschreven gecommiteerde by desen nyet te willen ofte sullen vercorten het recht van den voorschreven schouteth van Kemplant, hetwelck syne voorschreven voorsaeten in officio mede enichsints voor de reductie van de voorschreven stadt sonde mogen gecompeteert hebben. Belovende

de voorschreven gecommiteerde promptelyck te voldoen de somme in de voorschreven uuytspraecke uuytgedrukt en deselve in alles nae te comen, hebbende ien dyen geconstitueert en constitueren by desen Pieter van Luchtenberch, procureur, om sich in den inhouden van 'tgene voorschreven is gewillichlyck te laten condempneren, gelyck de voorschreven heer hoochschouteth verclaert en mede belooft heeft cle voorschreven uuytspraecke t' syn reguard in alles nae te comen, te ereden synde hem daerinne mede te laten condempneren, tot dyen eynde constituerende Octaviaen Martini, desselfs procureur.

gdaen te 's-Gravenpage den lesten july XVI⁶¹ eenenveertich voor cl' heeren commissarissen Balthasar de Boudaen en Matthias Hesselt van Dinter, raeden ordinaris in den raede van Brabant als commissarissen. Gehoort welke versoek, eerclaeren ende consent ten wedersyden, gesien mede cle uuytspraecke hier vooren ge insereert,

SOU IST dat wy de voorschreven saecke overgemerckt ende rypelyck gelette hebbende op 'tgene des men in desen behoorde te letten, hebben de voorschreven requiranten ende gerequireerde bende dienvolgende gecondempneert, soo wy haer condempneren mits de:en, de voorschreven uuytspraecke te volcomen ende voltrecken in alle haere poincten ende clausulen naer den inhouden ende teneur gelyck die in deselve syn uuytgedrukt, verleenende daeraff de voorschreven requiranten ende gerequireerde dese tegenwoordige acte van willige condempnatie met insertie als boven, om hen elcx te dienen ende daarmede te behelpen daer ende alsoo des behooren ende van noode wesen sal.

Gedaen ende alsoo gepasseert in 's-Gravenhage eenendertich dagen in de maendt van Julio in't jaer ons Heeren duysent seshondert eenenveertich. T'oirconden den segel van den voorschreven raede hier onder aen doen hangen.

By de voorschreven eerste presiderende ende andere meden.

\v.g. Corn. Gillis.

Het uithangend zegel van de raad van Brabant is beschadigd.

In dorso

ca. 1641 (hand van griffier Gerard Goossens):

Reglement des Quartiers van Kempelant 1641

later: no. 58

later: B 25

19e eeuw: Reglement voor 't kwartier Kempenland 1641.

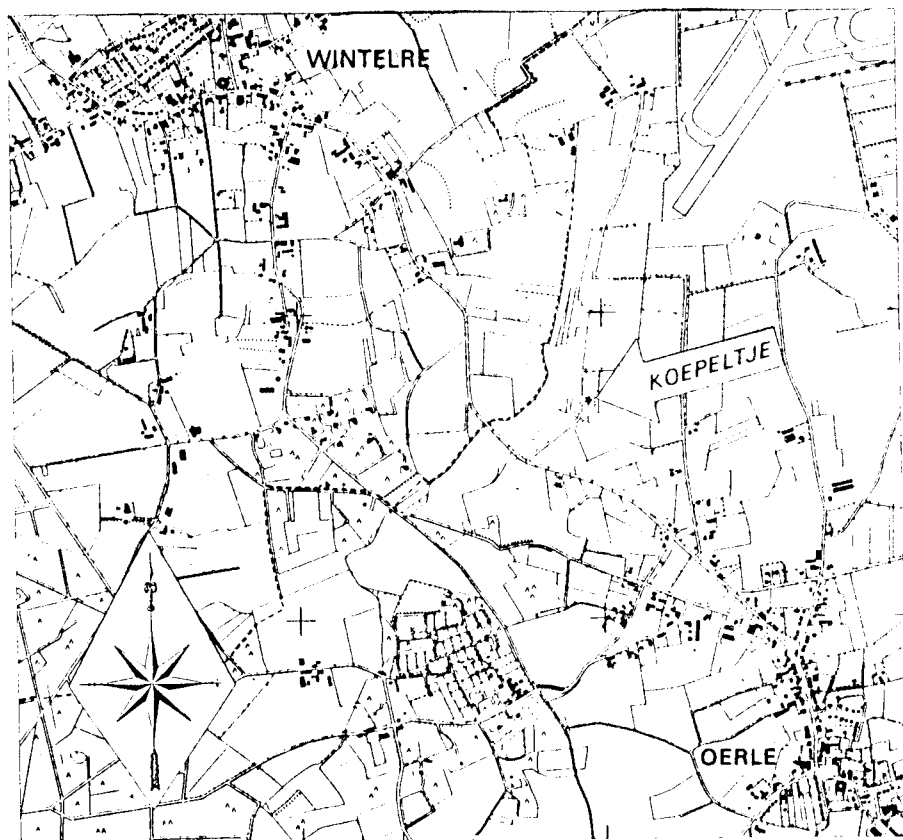
* In de marge bijgeschreven.

II.

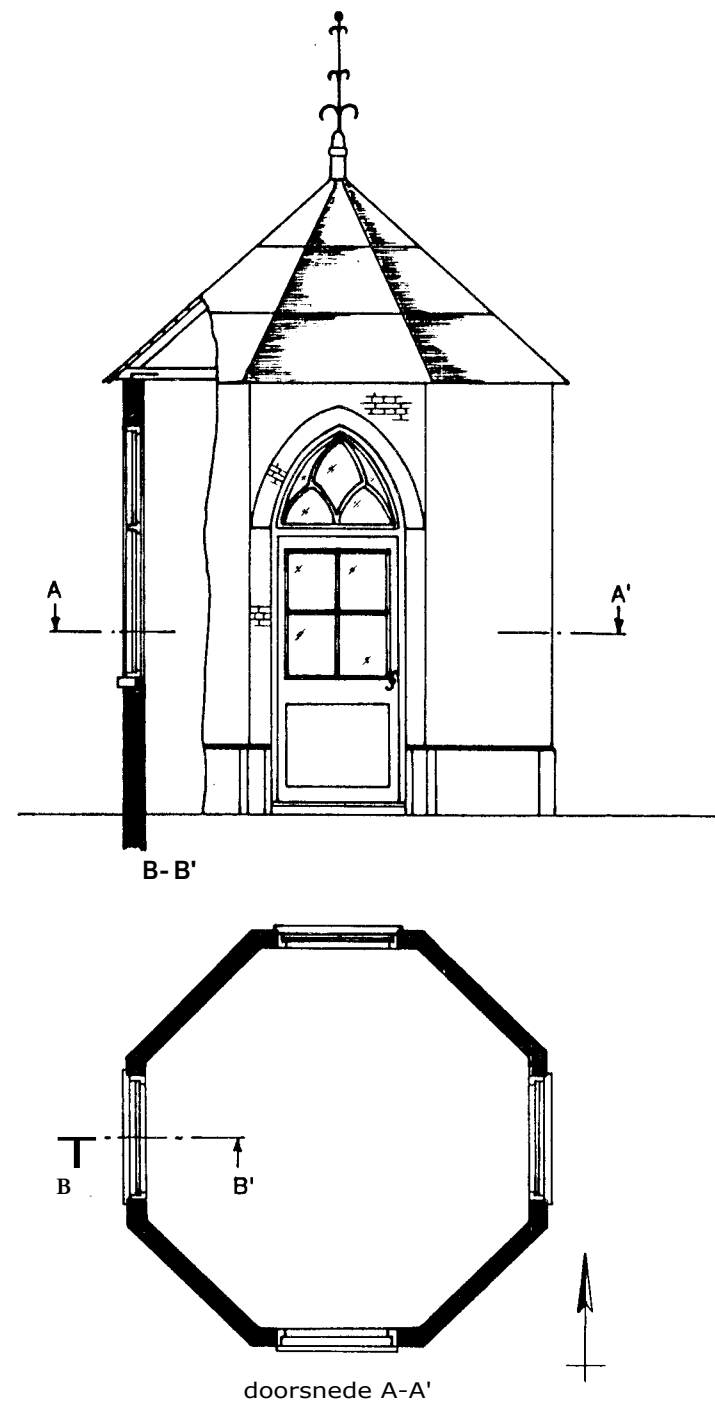
HET KOEPELTJE: EEN VERDWIJNEND 'MONUMENT'

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Op een kwartier gaans, gerekend vanaf de kerk van Oerle, richting Wintelre, zien wij rechts van de weg, in de kale eenzaamheid, een klein hoekig gebouwtje met een stomphoekig zinken torendak. Dit bouwsel dateert uit 1873. Het maakt een verwaarloosde indruk; het is slechts over een zandpad te bereiken. Tot voor een aantal jaren stond dit onderkomen aan de rand van een vijver en temidden van hoge bomen. Oorspronkelijk vormde het geheel een 'lusthof' of buitenplaats ter ontspanning voor de kinderen van het in Oerle gevestigde zusterspensionaat.

trugmem van de topografische kaart, schaal 1 : 25000, mei daarop aangegeven de ligging van het 'Koepeeltje'.

De bomen zijn in juni 1984 gekapt: uit veiligheidsoverwegingen, vanwege de nieuw aangelegde baan van het achterliggende vliegveld Welschap.

De muren van het gebouwtje staan in de vorm van een regelmatige achtkant. Zij zijn opgetrokken uit baksteen. Het spitsbogig bovenlicht van de toegangsdeur en drie spitsbogige gevelvensters zorgen voor de lichtinval. De hoogte tot aan de dakrand meet circa 3,25 m, de totale hoogte bedraagt circa 4,75 meter. Op de torenspits stond eens, in sierlijk smeedwerk, een windvaan. Het gebouwtje is totaal verwaarloosd: de deur is verdwenen, evenals het glaswerk in de ramen.

De zusters verkregen deze buitenplaats in 1878 uit een schenking van 'hun' rector Gerardus Bogaers. Hij kocht in 1872-'73 dit stuk grond, toen nog hei, groot 38a en 90ca, en liet het geheel bouwen en aanleggen.

Men noemde het 'Vijverbergje' later ook wel de 'Koepel'. In de zomer van 1932 werd van Oerlenaar Peer Bierings een strook grond aangekocht voor de aanleg van een betere toegangsweg. In 1939 kreeg het buiten ook nog een tennisbaan. Op 15 januari 1956 is door de zusters dit goed verkocht. Zij zagen zich hiertoe genoodzaakt wegens steeds weer terugkerende onkosten en narigheid, veroorzaakt door regelmatig terugkerende diefstallen en vernielingen.

Nu, anno 1992, lijkt het achtkantig gebouwtje, eveneens Koepeltje genoemd, zijn bestaan te danken aan gebrek aan initiatief: initiatief tot afbraak wordt niet genomen; actie tot herstel blijft (nog?) uit. Er zijn plannen geweest het terrein in te richten tot een begraafplaats voor huisdieren; een gerestaureerd Koepeltje zou hierbij wellicht ergens voor hebben kunnen dienen. Want wat moeten we met zo'n nietig verwaarloosd gebouwtje? Het herinnert aan het liefdegesticht met zijn voor Oerlese begrippen rijke verleden, dat wel!

**** BOEKAANKONDIGING ****

OOG OP OIRSCHOT

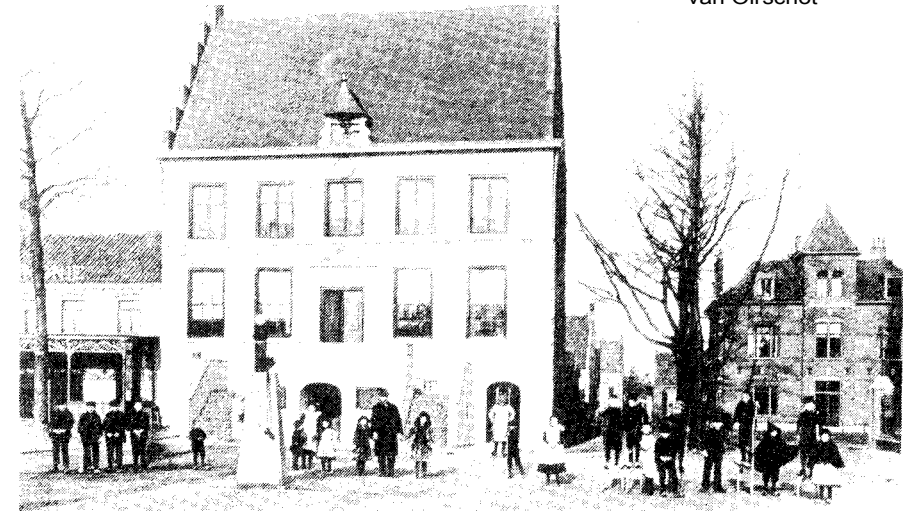
Oog op Oirschot is verschenen. Dit prachtige boekwerk is een waardevol geschenk voor een ieder die Oirschot lief heeft of Oirschot wil promoten. In 46 artikelen worden Oirschot en de Oirschottenaren beschreven. De 500 foto's en tekeningen geven een uniek beeld van Oirschot, zijn mensen en zijn natuur. De kleuren- en zwart/wit-foto's werden onder meer gemaakt door Noud Aartsen, em.past. J. van der Heijden, Jos Pé en Noud Swinkels, maar zijn ook afkomstig uit Oirschotse familiealbums.

Het boek is te koop bij het streekarchief, Torenstraat 1 te Oirschot (tegenover bloemboetiek Elha). Prijs f 55, — .

Wie prijs stelt op toezending van het boek, dient f 65, — over te maken op een van de rekeningen van de Stichting Gerard Goossens Fonds te Oirschot: Rabobank nr. 13.88.13.434; Postbank nr. 670.215.

De stichting

Raadhuis en Kantongerecht
van Oirschot

Raadhuis en kantongerecht, ca. 1913. In het kantongerecht is nu het streekarchief gevestigd.

III. KEMPISCHE CURIOSA 18

DE TIJD IN OUDE TIJDEN

door J. Lijten

Vanaf welke tijd de Oirschotse toren voorzien is geweest van een uurwerk, is nog niet bekend, maar als we bedenken, dat in 1617 in Oirschot een nieuw 'horlogium ofte uerghewerck' gemaakt werd voor de Lithse toren (Kempische curiosa 12), kunnen we ervan uitgaan, dat de Oirschotse toren lang voordien de tijd aanwees en vermoedelijk zelfs op twee manieren.

Op welke manier de tijd werd aangeduid, wordt ons pas veel later duidelijk. Op 5 mei 1739 besloten de Oirschotse schepenen om 'voor alle man aen te besteden het verhangen van 4 kloeken en 2 schellen mitsgaders het vergieten van eenige nieuwe pannen en cani's alsmede het vergulden van den uurwijzer en het stellen van een nieuwe sonnewijzer aen den tooren op vrijdagh die wesen sal den 15 may 1739'. De aanbesteding zou behalve in Oirschot bekend gemaakt worden in Eindhoven, Boxtel en Hilvarenbeek en meegedeeld worden aan Bernard van den Bergh te Gemert.

De akten van de aanbesteding geven ons wat meer inzicht. Zowel in de toren van Best als in die van Oirschot hingen blijkbaar drie klokken, die in beide plaatsen als volgt werden aangeduid: de grote klok, de middelste klok en de **kleine schel**. Het 'verhangen' hield in, dat heel het ophangwerk en met **name de draaipunten** van de klokken moesten worden gerepareerd. De assen, **waaraan de klokken** waren opgehangen, draaiden in 'pannen' van gegoten metaal, **die blijkbaar** vrij snel versleten. Op de 'pannen' waren 'deksels' aangebracht, **om te verhinderen**, dat de as bij het luiden uit de 'pannen' zou springen. Uit de **aanbesteding** moeten we concluderen, dat een 'cani' (als meervoud wordt soms **gebruikt** 'cani's', soms 'canissen') het oog was boven in de hals van de klok, **waaraan** de klepel hing. De veer van de hamer, die de slag van het uurwerk verzorgde, versleet blijkbaar ook vlug. Er wordt gesproken over 'den hamer van **het heel uur**', die blijkbaar op de grote klok sloeg. We zullen daaruit moeten **afleiden**, **dat** er ook een hamer was 'van het halfuur', die op de middelste klok **geslagen** zal hebben en dat vermoedelijk niet één slag, zoals tegenwoordig, maar bijvoorbeeld vier slagen om half vier.

Het geheel van het 'verhangen der klokken' werd aangenomen door Jan Hendrix de Hont voor 120 gulden.

Uit de aanbestedingsakte van het vergulden van 'den uurwijzer' blijkt, dat men met deze term de gehele wijzerplaat bedoelde met de ene wijzer. De grote of minuutwijzer, die wij kennen, was toen nog niet in gebruik. Er was ook maar één wijzerplaat 'vast sijnde bij de galmgaten aen de suydkant van den toorn'.

De gehele wijzerplaat moest worden afgenomen, grondig gereinigd en tweemaal geverfd 'met goede swarte olyverff'. De cijfers moesten 12^{1/2} duim lang zijn en 2 duim breed in het midden en naar buiten iets breder. Zij waren geplaatst tussen twee ringen, ieder 1 duim breed. Op de wijzerplaat was geen minuutaanduiding zoals tegenwoordig, maar midden tussen de cijfers bevonden zich 'halfuurteekens' die 2^{1/2} duim breed moesten zijn. Onder op de wijzerplaat moest he jaartal 1739 geschilderd worden in cijfers van 1 voet lang en 2 duim breed. In de bovenhoeken van de wijzerplaat moesten de wapens geschilderd worden van de twee heren van Oirschot, de staten generaal en Sweerts de Landas. Deze wapens moesten geschilderd worden 'beyde met haere eyge koleure'. De cijfers, de ringen en de wijzer, 'de handt die den tijt aenweyst', moesten verguld worden met 'suyver, fijn, Amsterdams geslaege boekskensgoud'.

In deze aanbesteding was ook opgenomen te 'stellen eenen nieuwen gemaekten sonneweyser aen den toorn van Sint Peters kerke alhier suydewaerts op sodanige hoogte en breette als hem sal aengewesen worden'. Wij veronderstellen vanwege deze formulering, dat de zonnewijzer reeds gemaakt was - mogelijk door Bernard van den Bergh te Gemert - en alleen aan de toren bevestigd moest worden.

Het gehele werk betreffende de tijdsaanduiding werd aangenomen door Hendrik Bajens voor 28 gulden.

Beide werken moesten binnen zes weken opgeleverd worden 'na vereys bevonden sijnde'. Elke dag te laat kostte een boete van 1 gulden.

De wijzerplaat en wijzer was nieuw gemaakt in 1723 door Arnoldus Hendrix de Roy, terwijl Hendrik Bajens bij de aanbesteding een van zijn concurrenten geweest was. Uit die aanbesteding blijkt, dat ook op de vorige wijzerplaat een jaartal en de wapens geschilderd waren.

Bronnen: Resolutieboek van 1736/47, in die.

Protocol van allerhande akten 1721/26, fol. 207^v e.v.v.;
1733/39, fol. 428 - 433.

IV. HUIZEN EN HUN BEWONERS
TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE
TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

67. NIEUWSTRAAT 13 (sectie F 4467)
NIEUWSTRAAT 15 (sectie F 4466)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars respectievelijk bewoners de volgende PERSONEN:

A.	HERMAN STOCKELMANS "Huijs en hoff" grootte: 10 roeyen belast met: 2 g. 3 st. 8 p. (verpondingsboek I,fol.80)	1640
B.	CORNELIS PETER SPAPEN omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek I,fol.80,80v.; II,fol.73v.)	1689
C.	PETER CORNELIS SPAPEN omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek II,fol.30v.; III,fol.110.)	1741
D.	CORNELIS PETER SPAPEN omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek III,fol.110)	1759
E.	JOHANNES HENDRICX MERCX omschrijving, grootte en aanslag als onder A (verpondingsboek III,fol.110,94v; IV,fol.70v. Oud rechtelijk archief Oirschot inv.nr.250,fol.258.)	bij koop 16.02.1765
E.	JAN JANS DELISSE VAN CUIJCK "Huijs, hof en aengelagh" grootte: 10 roeden aanslag: 2 g. 3 st. 8 p. (verpondingsboek IV,fol.70v.; O.R.A.O.inv.nr.252,fol.272.)	bij koop 21.10.1775

G.	JAN JOSEPH BAIJENS "Huijs, schuur en hof" grootte: 10 roeden aanslag: 2 g. 3 st. 8 p. (verpondingsboek IV,fol.70v.; V,fol.72v.; O.R.A.O.inv.nr.253,fol.112)	bij koop 12.01.1778
H.	JACOBUS, JOHANNA EN CATHARINA MET JOHANNES EN NICOLAAS allen kinderen en kindskinderen van: JAN JOSEPH BAIJENS omschrijving, grootte en aanslag als onder G (verpondingsboek V,fol.72v.)	1799
I.	JACOBUS JANS BAIJENS omschrijving, grootte en aanslag als onder G (verpondingsboek VI,fol.70v.)	1800

Nieuwstraat 13 (links) en 15.

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

- I. JACOBUS BAIJENS, Rademaker, (over 1.04.08.1840) 1880
 sectie F 466: huis, schuur en erf, grootte: 2 R, 72 E.
 sectie F 467: tuin grootte: 3 R, 65 E.
 1877 scheiding
 (artikel 19, volgnrs. 1,2.)
- J. NICOLAAS BAIJENS, EN CONS. Wagenmaker, (over 1.14.05.1878) 1877
 omschrijving en grootte als onder I.
 1880 successie
 (artikel 3020, volgnrs. 1,2.)
- K. JACOBUS BAIJENS, hoofd der school te Deursen 1880
 1887:
 vereniging van de sectie's F 466 en F 467, totaal grootte: 6 A. 37 CA.
 1887 splitsing
 de nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 2819: huis en tuin, grootte: 5 A. 93 CA.
 sectie F 2820: huis grootte: 44 CA.
 1895 verkoop
 (artikel 3320, volgnrs. 1,2,3,4.)
- L. DANIEL ALOJSIUS VAN KALKEN, fabrikant bij koop 11.11.1895
 MARIA JOSEPHINA EMMANUEL KALKEN z.b.
 sectie F 2819: huis en tuin grootte: 5 A. 93 CA.
 1897 hermeting en splitsing in 2 huizen
 de nieuwe omschrijving van dit pand is als volgt:
 sectie F 3141: huis grootte: 60 CA.
 sectie F 3142: huis en tuin grootte: 5 A. 33 CA.
 nog aan deze regel:
 sectie F 2810: huis grootte: 44 CA.
 1924 verkoop
 (artikel 3362, volgnrs. 12,30,31,32,33,34. en Not.arch.Oirschot inv.nr.2033,
 akten 153 + 160.)
- M. JOHANNES VAN DE LOO, slager, (over 1.29.01.1941) 1924
 GERDINA VAN HAM, wed. Johannes van de Loo (over 1.23.07.1954) 1941
 JOHANNES MARIA JANSEN, kleermaker, geh. met
 MARIA CORNELIA V.D. LOO
 1954 vereniging van de sectie's F 2820, F 3141 en F 3142
 de nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 4238: 3 huizen en tuin grootte: 6 A. 37 CA.
 (artikel 5123, volgnrs. 1,2,3,4.)

- N. JOHANNES MARIA JANSEN, kleermaker 1954
 omschrijving en grootte als onder M.
 1959 splitsing in 2 percelen en verkoop. (zie onder O en P)
 (artikel 5123, volgnr. 1)
- O. JOHANNES CORNELIS VAN DE WOUW, rijksambtenaar, 1959
 Nieuwstraat 15
 sectie F 4466: huis en tuin grootte: 2 A. 80 CA.
 (artikel 7053, volgnr. I)
- P. HENRICUS SCHOENMAKERS, gemeente ambtenaar, 1959
 Nieuwstraat 13
 sectie F 4467: huis en tuin grootte: 3 A. 57 CA.
 (artikel 7054, volgnr. 1)

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

22e jaargang, nr. 85

april 1992

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1992 bedraagt de abonnementsprijs *f* 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt *f* 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

		blz.
	De kwartierschouten van Kempenland/ schouten van Oirschot en hun stadhouders (vervolg) door J. Lijten	40
II.	Belgische vluchtelingen te Oerle in 1914-1918 door Jacq. F.C.M. Bijnen	49
III.	Genealogische gegevens van familie van de Sande door M. Hulsen	52
	Aankondiging	54
IV.	Kempische curiosa 19 Van Oirschot naar Boulogne door J. Lijten	55
V.	Parenteel van Henricus Gerardus van Tartwijck door Theo van Tartwijck	57
VI.	Koningszilver en andere gilde-uitrustingsstukken van het Sint Jansgilde te Oerle door J.M. Oomen	59

I. DE KWARTIERSCHOUTEN VAN KEMPENLAND/ SCHOUTEN VAN OIRSCHOT EN HUN STADHOUDERS

(vervolg) door J. Lijten

2. DE KWARTIERSCHOUTEN EN HUN STADHOUDERS VANWEGE DE STATEN GENERAAL

Na de val van 's-Hertogenbosch claimden de staten generaal het bestuur over de hele Meierij, alsof deze een aanhangsel van de stad was. De staten generaal hebben zich blijkbaar verkeken zowel op de verhouding van de hoogschout en de kwartierschouten¹¹⁸⁾ als op de voor die tijd onvoorstelbaar democratische bestuursorganisatie van de Meierij.¹¹⁹⁾ Zij volstonden dan ook aanvankelijk met de benoeming van een hoogschout in de veronderstelling, dat ze daarmee heel het bestuur van de Meierij in handen hadden. Deze veronderstelling lag overigens wel in de lijn van de - ongefundeerde - Bossche pretenties. Spoedig bleek, dat de Meierij zich niets aantrok van de hoogschoutelijke oekazes, tenzij deze door militair ingrijpen ter plaatse werden afgedwongen. De staten generaal besloten daarom hun pretenties enigszins concreet te maken door het benoemen van vier kwartierschouten.¹²⁰⁾ Het is daarbij nog maar de vraag, of de nieuwbenoemden er zo op gebrand waren, om hun functie spoedig te aanvaarden.

DE SCHOUTEN

Eustatius van Assendelft (1633 - 1635)

Ofschoon zijn commissie door de staten generaal dateerde van 31 december 1633, bereikte Oirschot pas op 17 april 1635 een brief van Eustatius van Assendelft, dat hij door de staten generaal benoemd was tot kwartierschout van Kempenland.¹²¹⁾ Zoals te doen gebruikelijk reageerde men niet.

Op 3 juli d.a.v. herhaalde Eustatius van Assendelft zijn reeds eerder gedane mededeling.¹²²⁾ Op hun vergadering van 8 juli d.a.v. besloten de Oirschotse schepenen om ook op deze brief niet te reageren.¹²³⁾

Het bleef weer een tijd stil, totdat op 13 oktober 1635 weer een brief aankwam, waarin van Assendelft nogmaals mededeelde, dat hij benoemd was tot kwartierschout en bevel gaf om dit schrijven in het kwartier te publiceren, hetgeen niet gedaan werd.¹²⁴⁾

Verder is niets meer opgetekend omtrent Eustatius van Assendelft. Hij zal eind 1635 of in het begin van 1636 overleden zijn en zal Kempenland nooit gezien hebben.

Hendrik van Bergaigne senior (1636 - 1657)

Het had natuurlijk weinig zin voor de staten generaal om en kwartierschout te

benoemen, die zich ertoe beperkte om na lange aarzeling vanuit de verte brieven te schrijven, zelfs niet als hij daarin tenslotte een bevelende toon durfde aan te slaan. Dan kon men beter iemand nemen, die zich - zij het dan onder zwaar militair escorte - in het verre Kempenland durfde begeven, om daar de orders van de staten generaal uit te voeren, al was het dan op zo'n wijze, dat zijn eigen portemonnaie er belangrijk dikker door werd.¹²⁵⁾

Omdat de staten generaal intussen ondervonden hadden, dat Kempenland het centrum van verzet was tegen hun aspiraties, benoemden zij Hendrik van Bergaigne, die reeds sinds 1629 hoogschout was van stad en Meierij, d.d. 1636.02.07 tevens tot kwartierschout van Kempenland en schout van Oirschot.¹²⁶⁾ Bergaigne kon natuurlijk deze cumulatie van functies niet persoonlijk uitoefenen. Hij benoemde daarom Abraham Tempelaer tot zijn stadhouder voor Kempenland en stuurde hem nog dezelfde maand uit om gewapenderhand het kwartiersarchief in beslag te nemen.¹²⁷⁾ Zo ontstond een jarenlang proces tussen het kwartier en zijn schout, dat eindigde met de erkenning door de raad van Brabant van het gewoonterecht van het kwartier en de vastlegging daarvan in het reglement van 1641, waaraan Bergaigne zich echter weinig gelegen liet liggen.

Tegelijk wilde hij het kwartier dwingen om Abraham Tempelaer als rentmeester te erkennen, hetgeen eveneens resulteerde in een jarenlange procedure.¹²⁸⁾

Hij beschreef een vergadering van de ordinaris-gecommitteerden in 's-Hertogenbosch en toen men zijn voorstellen niet wilde aanvaarden, nam hij enkelen van hen gevangen.¹²⁹⁾ Daaruit lering trekkend weigerden zowel de ordinaris-gecommitteerden als de kwartiersvergadering om 'zich te laten beschrijven' buiten het kwartier, hetgeen ook in strijd was met de gewoonten.¹³⁰⁾

Hij was wel ruimdenkend wat betreft zijn declaraties, zodat er ook moeilijkheden ontstonden over zijn vacatiegelden als schout van Oirschot.¹³¹⁾

Na de vrede van Munster was men vrij weerloos overgeleverd aan de willekeur van dit heerschap en zijn zo mogelijk nog meer gehate stadhouder.

Hendrik van Bergaigne junior genaamd van Vladeracken (1657 - 1666)

Waarschijnlijk om zijn zoon aan een gemakkelijk inkomen te helpen wist Hendrik van Bergaigne senior te bereiken, dat deze hem als schout van Kempenland mocht opvolgen. Hij heeft tot zijn dood in 1666 de politieke en persoonlijke lijn van zijn vader voortgezet en liet het werk in hoofdzaak over aan zijn stadhouder.

Marten Christiaan Sweerts (1666 - 1704)

Evenals zijn voorgangers woonde hij aanvankelijk in 's-Hertogenbosch, waar hij in 1674 nog schepen was.¹³²⁾ Het werk liet ook hij in hoofdzaak doen door stadhouders en de zoet binnenvloeiende inkomsten belegde hij in de aankoop van heerlijkheden zoals Oyen in 1669.¹³³⁾ Zijn meest rendabele belegging was

echter de aankoop van de failliete halve heerlijkheid Oirschot in 1672.¹³⁴⁾ Reeds in hetzelfde jaar, dat hij kwartierschout was geworden, had hij een persoonlijke hypotheek op deze faillerende boedel gelegd, doordat hij zich door Ferdinand van Merode tevens had laten benoemen tot schout van de heer 'onwederroepelyck voor ons ende onse nacomelinghe geduirende syn leven'.¹³⁵⁾ Vanaf 1672 combineerde Martyn Christiaan Sweerts met zijn functie van kwartierschout ook de kwaliteit van heer van Oirschot, terwijl hij als zodanig vermoedelijk gedurende meerdere perioden geen schout heeft aangesteld, zodat hijzelf het salaris van schout van de heer getoucheerd zal hebben.¹³⁵⁾ Zo wist hij op verdachte wijze een begin te maken voor het latere landgoed 's-Heeren Ajvers, dat hij door diverse aankopen heeft kunnen uitbreiden.¹³⁶⁾ Vermoedelijk heeft hij het zo bont gemaakt met het indienen van declaraties, dat hij van 1688 tot 1695 gesuspendeerd is geweest als kwartierschout.¹³⁷⁾ Dit maakte overigens weinig verschil, want zijn stadhouder bleef gewoon doorfunctioneren en deze was zozeer van hem afhankelijk, dat hij wel uitvoerde, wat hem - zij het onofficieel - werd opgedragen.

In 1696 kocht Sweerts huize Groenberg, waar hij zijn laatste levensjaren woonde.¹³⁸⁾

Willem van Heemskerck (1704 - 1729)

Op 20 juli 1704 besloten de Oirschotse regenten, om de nieuw-benoemde kwartierschout in 's-Hertogenbosch te gaan feliciteren, van welk bezoek een week later rapport werd uitgebracht.¹³⁹⁾ Men kon daar natuurlijk niet met lege handen verschijnen maar diende een belangrijk 'bienvenue' aan te bieden aan een functionaris, die zich vermoedelijk nooit verwaardigd heeft, om persoonlijk in Kempenland te verschijnen. Vanaf deze tijd is het ambt van kwartierschout enkel een melkkoetje geweest voor hoge staatse functionarissen, die de uitoefening van hun functie geheel overlieten aan een stadhouder. De betekenis van het kwartier verminderde voortdurend en de positie van schout van de heer werd geleidelijk overheersend binnen Oirschot.

Mr. Johan Bout heer van Lieshout (1729 1749)

Op tweede Kerstdag 1729 bereikte Oirschot een missive van stadhouder de Jongh met de aansporing tot een 'bienvenue voor den nieuw aangekomen heer kwartierschout, Bout, van 500 gulden als zijn predecesseur heeft gehad',¹⁴⁰⁾ Nu was een 'bienvenue' van ruim twee modale jaarlonen nogal veel voor een functionaris, die zijn ambtsgebied alleen maar beschouwde als bron van gemakkelijk verworven extra inkomen. Bovendien zat Oirschot krap, zoals blijkt uit het antwoord, dat men wel genegen was een 'bienvenue' aan de kwartierschout te geven, maar dat het 'bienvenue' aan de heer van Oirschot nog niet was 'afgedaan', zodat men vooralsnog niet in staat was om in deze resolutie te nemen.¹⁴⁰⁾ Ter verduidelijking: Oirschot had na het overlijden van Martyn Christiaan Sweerts in 1704 een 'bienvenue' van 600 gulden gegeven aan de nieuwe heer, waartoe het een lening had moeten opnemen, die nog steeds niet was afgelost.

Op 15 april van het daaropvolgende jaar kwam er weer een missive van stadhouder de Jongh, dat Eindhoven en de prinsendorpen al verlof hadden gekregen van de prins om het 'bienvenue' aan de kwartierschout te geven ... of Oirschot niet volgde?¹⁴¹⁾ Oirschot kon nog wat traineren, maar moest uiteindelijk over de brug komen, anders waren de gevolgen niet te overzien.

Bij de beëdiging der nieuwe regenten in Oirschot d.d. 1749.08.11 was er een vacature voor het ambt van kwartierschout. De stadhouder nam waar, zoals hij dat overigens in heel de ambtsperiode van Johan Bout gedaan had.¹⁴²⁾

Wybrand van Itma (1749 - 1759)

Vermoedelijk heeft 'Wybrand van Itma, borgemeester der stad Harlingen, ordinaris-gedeputeerde ter vergadering van de staten generaal, kwartierschout en dijkgraaf van Kempenland',¹⁴³⁾ zich niet eens verwaardigd om naar het zuiden af te zakken, maar zijn 'bienvenue' en salaris door de stadhouder laten opsturen naar Harlingen of Den Haag.

Philip Jacob baron van Brakel (1759 - 1784 ?)

D.d. 1759.10.22 vonden we deze kwartierschout het eerst vermeld in het Oirschots archief.¹⁴⁴⁾ Verder wordt hij nauwelijks genoemd, zodat het einde van zijn ambtstermijn zelfs niet bekend is. Mogelijk heeft hij gefunctioneerd tot het geruisloze einde van het kwartier. Het kwartier en de afzonderlijke plaatsen betaalden wat verwacht werd in de hoop verder geen last te hebben van deze vreemde en verre heerschappen.

DE STADHOUDERS

Als we de gegevens op en rijtje zetten, is er in de tijd van de generaliteit nooit een kwartierschout geweest, die zelf regelmatig het ambt vervulde. Het kwartier en de afzonderlijke plaatsen hadden bij de feitelijke gang van zaken overwegend en later uitsluitend te maken met de stadhouder. Daarbij komt, dat in de achttiende eeuw de functie van het kwartier geleidelijk vervaagde.

Abraham Tempelaer (1636 - 1654)

Hendrik van Bergaigne, kwartierschout van Kernpenland maar tevens hoogschout van stad en Meierij, kon zijn functie in het kwartier niet persoonlijk uitoefenen, maar liet dit van het begin af over aan Abraham Tempelaer, die helemaal in zijn geest en volgens zijn bevelen te werk ging.

Onder de hertog was het gewoonte, dat een schout naar vrije verkiezing een stadhouder kon benoemen. De staten generaal waren daarvan afgeweken doordat zij na de benoeming van Hendrik van Bergaigne tot hoogschout d.d. 1629.11.29¹⁴⁵⁾ zelf d.d. 1630.06.07 Abel van Cats tot zijn stadhouder hadden benoemd.¹⁴⁶⁾ Vermoedelijk heeft Abraham Tempelaer zijn benoeming door Hendrik van Bergaigne niet voldoende safe gevonden en d.d. 1639.02.19 een benoeming door de staten generaal weten te verkrijgen.¹⁴⁷⁾

Vóór 1648 heeft zich geen enkele staatse ambtenaar binnen het kwartier gevestigd, maar ook na 1648 vonden we geen aanwijzing, dat Abraham Tempelaer binnen het kwartier gewoond zou hebben. Hij was daar dan ook niet welkom.

Peter van Nahuys (1650 - 1677)

Verscheidene stadhouders van het kwartier zijn daarnaast ook stadhouder, schout of drossaard vanwege de heer geweest.¹⁴⁸) De situatie is niet altijd even duidelijk. Om u niet te veel met verwijzigingen lastig te vallen, zullen we enkele uitzettingen van 1985 moeten herhalen.

Peter van Nahuys vonden we voor het eerst vermeld als 'stadhouder binnen Oirschot' bij de beëdiging der schepenen d.d. 1650.01.18¹⁴⁹) Dit moeten we wel zo verstaan, dat hij stadhouder was van de kwartierschout niet voor het hele kwartier maar speciaal voor Oirschot, zoals onder Franchois Prouveur ook twee stadhouders geweest zijn speciaal voor Oirschot. Ook in 1653 wordt hij genoemd 'stadhouder binnen Oirschot'.¹⁵⁰) Later wordt hij zonder meer stadhouder genoemd. Hij zal dus in 1654 Abraham Tempelaer zijn opgevolgd als stadhouder voor het hele kwartier. In een getuigeverklaring door Abraham van Nahuys d.d. 1681.11.29 wordt gesteld, dat Peter van Nahuys stadhouder was geweest sedert 1650.¹⁵¹)

Vanaf 1666, toen Martyn Christiaan Sweerts kwartierschout van Kempenland en daarenboven schout van de heer werd, zal hij door deze als zijn stadhouder voor het kwartier zijn gehandhaafd en tevens als zijn stadhouder in zijn functie als schout van de heer zijn aangesteld. Nadat Sweerts heer van Oirschot was geworden, combineerde Peter van Nahuys vanaf 1674 de functie van schout van de heer met die van stadhouder van het kwartier.

Wij vonden hem het laatst vermeld als stadhouder d.d. 1677.06.01.¹⁵²) Hij zal eind 1677 of begin 1678 zijn gestorven en werd opgevolgd door zijn zoon. Hij heeft gewoond op huize Groenberg, dat later door Martyn Christiaan Sweerts van zijn erfgenamen werd gekocht.

Jacobus van Nahuys (1678 - 1700)

De eerste maal, dat we Jacobus van Nahuys vermeld vonden als stadhouder, is bij de beëdiging van de schepenen in 1678.¹⁵³) De moeilijkheid is ook bij hem, dat hij twee functies in zijn persoon verenigde: stadhouder van de kwartierschout en schout van de heer. De kwartierschout en de heer van Oirschot waren echter één persoon: Martyn Christiaan Sweerts. Vermoedelijk heeft Sweerts gewacht met de benoeming van Jacobus van Nahuys als zijn schout of drossaard tot 1681. Vóór die tijd wordt hij tenminste nooit als zodanig betiteld. Wij houden het erop, dat de benaming 'stadhouder' in de periode 1678 tot 1681 aangeeft, dat Jacobus van Nahuys zowel stadhouder was van de kwartierschout als stadhouder van de schout van de heer in de betekenis, dat hij deze functie slechts als waarnemend vervulde.

In de ambtsperiode van Jacobus van Nahuys is Martyn Christiaan Sweerts van 1688 tot 1695 gesuspendeerd geweest als kwartierschout. De stadhouder heeft in

die periode gewoon doorgefunctioneerd, zodat van die suspensie naar buiten weinig te merken zal zijn geweest.

Er zijn vage aanwijzigingen, dat er na 1695 moeilijkheden ontstaan zijn tussen Sweerts en Nahuys, die zijn uitgelopen op een proces tussen beiden voor de raad van Brabant van 1700 tot 1704. Wij hebben daarover echter geen concrete gegevens gevonden. Wel werd d.d. 1701.05.17 beslag gelegd op de goederen van Jacobus van Nahuys.¹⁵⁴) Vermoedelijk heeft Sweerts in 1700 verlof gekregen, om Jacobus van Nahuys in beide functies te schorsen en een tijdelijke plaatsvervanger aan te stellen. Dit vermoeden is gebaseerd op de formulering en de omstandigheden van de benoeming van de twee volgende stadhouders en op de veroordeling van Jacobus van Nahuys in 1705 om 2866 gulden te betalen aan de weduwe van Martyn Christiaan Sweerts de Landas.¹⁵⁵)

Daniel de Swarte (1700 - 1704)

De formulering van de benoeming van Daniel de Swarte d.d. 1700.10.01 als 'officier en stadhouder' menen wij zo te moeten verstaan, dat deze de opdracht kreeg om zowel de functie van stadhouder van het kwartier als die van schout van de heer waar te nemen voor de duur van het proces. Hij wordt in Oirschot dan ook steeds betiteld als 'officier' en nooit als schout of drossaard. Indertijd veronderstelden wij, dat hij geen stadhouder van het kwartier geweest was.¹⁵⁶) Dit menen we te moeten corrigeren in zoverre dat hij deze functie ook tijdelijk waargenomen zal hebben. Zijn functie eindigde automatisch, toen het proces ten voordele van Sweerts was uitgesproken.

Jacobus Coenraets (1704 - 1748)

D.d. 1704.03.12 benoemde Martyn Christiaan Sweerts de Landas in Den Haag zijn drossaard van Oirschot, Jacobus Coenraets, tot stadhouder van het kwartier.¹⁵⁷) Dat Martyn Christiaan Sweerts de Landas op zo hoge leeftijd enkele maanden voor zijn dood in Den Haag was, menen wij te moeten verklaren uit het feit, dat toen de uitspraak gedaan is in zijn proces tegen Jacobus van Nahuys, waardoor hij de vrije hand kreeg om in beide ambten een nieuwe functionaris te benoemen.

De functie van Jacobus Coenraets als stadhouder van de kwartierschout heeft slechts enkele maanden geduurd. Op 24 juni 1704 stierf Martyn Christiaan Sweerts de Landas. Reeds in juli 1704 werd zijn opvolger benoemd en deze stelde een andere stadhouder aan. Waarom dan de jaartallen 1704 - 1748? Jacobus Coenraets, die tot zijn dood woonde in de Koestraat in het huis dat daarna tot de jaren zestig van deze eeuw een hervormde pastorie was, heeft ondanks vele moeilijkheden met de vrouwe en de heer van Oirschot als drossaard gefunctioneerd tot 1733, in welk jaar hij vrijwillig aftrad.¹⁵⁸) Toch speurden wij hem na zijn aftreden en de benoeming van zijn opvolger nog in functie aanwezig op de vergadering van de Oirschotse schepenen in de jaren 1734/36.¹⁵⁹) Wij menen dit enkel te kunnen verklaren door aan te nemen, dat tijdens het stadhouderchap van de Jongh Jacobus Coenraets is gehandhaafd als stadhouder van de

kwartierschout als schout van Oirschot. Hoewel Jacobus Coenraets in latere jaren niet meer uitdrukkelijk als aanwezig genoemd wordt, hetgeen overigens te verklaren is uit zijn functie als drossaard van Hilvarenbeek en uit zijn hoge leeftijd, veronderstellen we, dat hij formeel tot het einde van zijn leven als stadhouder van de kwartierschout 'binnen Oirschot' in functie is gebleven.

Johan de Jongh (1704 - 1734)

D.d. 1704.08.03 werd op de gewone zondagse vergadering van de Oirschotse schepenen meegedeeld, dat de nieuw-benoemde stadhouder, Johan de Jongh, op de kwartiersvergadering d.d. 1704.08.05 zijn commissiebrieven zou tonen, waarvan de daarop volgende zondag verslag werd uitgebracht.' 60)

Deze stadhouder, die niet in Oirschot woonde, verscheen daar wel regelmatig bij officiële gelegenheden zoals de beëdiging der schepenen, bij welke gelegenheid een welvoorzien en welbesproeiende maaltijd werd aangeboden. Het dagelijks werk zal hij in de regel aan Jacobus Coenraets hebben overgelaten. Ook op het vlak van het kwartier was in die tijd niet meer zoveel werk te verrichten. Wel zorgde hij, zoals we zagen, voor het binnenhalen van het 'bienvenue' voor de kwartierschout en diens salaris en zal hij ook zijn eigen inkomen niet vergeten hebben.

Hij zal er ook voor gezorgd hebben, dat zijn kleinzoon op zeer jonge leeftijd deze functie kon overnemen.

Johan Willem Daniel de Jongh (1734 - 1794)

Op de vergadering van de Oirschotse regenten d.d. 1734.07.27 werd meegedeeld, dat op de vergadering van de ordinariis-gecommitteerden was 'vertoont commissie op Johan Willem Daniel de Jongh als stadhouder d.d. 1734.07.16 en daerop gevolgde eedt afgelegd ten overstaen van de heren ordinariis-gecommitteerdens van het quartier van Kempelant'. 161)

Dat hij een kleinzoon was van de vorige stadhouder, weten we uit zijn eigen woorden op de vergadering van de Oirschotse regenten d.d. 1737.03.08, waar hij weigerde betreffende een bepaalde kwestie zijn mening te geven, 'omdat aan hem nogh aan desselfs grootvader in officio van deeze saek kennis is gegeven geweest'. 162)

Overigens had noch Oirschot noch het kwartier zoveel behoefte aan de mening van de stadhouder en kon men zelf zijn zaken wel behartigen.

Zo stierf het kwartier Kempenland een zachte dood, nadat het vele eeuwen ge-functioneerd had als een organisatie, die uit het hart van de bevolking zelf was voortgekomen.

NOTEN

118. In een sententie d.d. 1623.11.14 had de raad van Brabant te Brussel ondermeer uitgesproken, 'dat de quartierschouten vanwege hunder offitie competeren de civiele breucken, het aan- en afsetten van schepenen ende burgemeesters ende andere die in dienst syn ... dat hun oock competeren de publicatiën van alle placcaten, de beschryvinge van de voorschreven dorpen, het staen over de settingen ende over het verhoren van reeckeningen derselver, *alle met seclusie van den hoochschout ende van synen stadhouder* ...
A.K.K., vrl. inv. nr. 4235.
119. Zie het reglement van 1641.
120. D.d. 1633.12.31 benoemden de staten generaal vier kwartierschouten. Commissiebrieven, Taxandria jrg. 17 (1910), blz. 271.
121. Acra scabinorum van 1635, blz. 143.
122. „ „ 204 e.v.
123. „ „ 225.
124. „ „ 284 e.v.
125. Vrgl. J. Lijten, 'De installatie van de eerste predikant in Oirschot', in Oog op Oirschot, Oirschot 1991, blz. 233 - 235.
126. Commissiebrieven, Taxandria jrg. 17 (1910), blz. 45 en 272.
127. A.K.K., vrl. inv. nr. 3267.
128. „ 5015.
129. „ 5086, 5209 en 5211
130. Zie het reglement van 1641.
131. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 5043.
132. Oirschots schepenprotocol van 1674, blz. 3.
133. „—1669, blz. 145 e.v.
134. J. Lijten, 'De heren van Oirschot', in Oog op Oirschot, Oirschot 1991, blz. 52 - 87, m.n. blz. 81 e.v.
135. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 167 e.v.
136. Oirschots schepenprotocol van 1675, blz. 136; 1676, blz. 370 e.v.; 1679, blz. 57 e.v.v.; 1683, blz. 321 e.v.; 1684, blz. 165.
137. Korvezee, Archief, blz. 12, noot 4.
138. Oirschots schepenprotocol van 1696, blz. 103 e.v.v.
139. Resolutieboek 1703/08, in die.
140. „ 1718/30, blz. 323.
141. „ 327.
142. Dingrol van 1749, fol. 355.
143. „ 1750, fol. 17.
144. „ 1759, fol. 291.
145. Commissiebrieven, Taxandria jrg. 17 (1910), blz. 45.
146. „ 46.
147. „ 275.
148. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 168 e.v. en 174.
149. Oirschots schepenprotocol van 1650, titelblad.
150. „ 1653, blz. 255 inliggend.
151. „ 1681, blz. 96 e.v.
152. Dingrol van 1677, F, 1.

- 153. Oirschots schepenprotocol van 1678, titelblad.
- 154. Dingrol van 1701, blz. 70 e.v.v.
- 155. >, 1705/07, blz. 370 - 392 passim.
- 156. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 169.
- 157. Afschrift van deze benoemingsakte: Dingrol van 1704, blz. 339 e.v.v.
- 158. Campinia jrg. 15 (1985), blz. 169 e.v.
- 159. Resolutieboek 1718/36, blz. 435, 463 en 1736/47, in die 1736.12.03.
- 160. 1703/07, in die.
- 161. 1718/36, blz. 442.
- 162. 1736/47, in die.

H. BELGISCHE VLUCHTELINGEN TE OERLE IN 1914 - 1918

door **Jacq. F.C.M. Rijnen**

Op 28 juli 1914 verklaarde Oostenrijk de oorlog aan Servië. De strijd bepaalde zich echter niet tot deze twee landen alleen, maar sloeg over tot een verwoestende Europese oorlog. Een aantal landen, waaronder België en Nederland, hielden zich onzijdig. Op 4 augustus schond Duitsland onverwacht de neutraliteit van België. Duitse troepen trokken ten oosten van Luik België binnen. Zij wilden door België naar Frankrijk trekken. Nederland moest, wilde het zijn neutraliteit behouden, zijn leger mobiliseren. Op vele plaatsen in het zuiden werden troepen samengebracht. Ook Oerle kreeg hiermee te maken. Tussen 12 en 19 augustus zouden 318 soldaten met een 20-tal officieren in het pensionaat en het zustersklooster worden ingekwartierd. De zusters hadden zich al genoodzaakt gezien de schoolkinderen naar huis te sturen.

Toen de militairen op 19 augustus vertrokken, richtten de zusters het klooster in als Rode Kruispost: "... dan werd het zeker bij een inval van de vijand gespaard", redeneerde men. Als herkenningsteken prijkte de Rode Kruisvlag op het torentje van het klooster. Desgevraagd berichtte de burgemeester van Oerle, Petrus Tobias van den Heuij, aan de Commissaris van de Koningin hierover), dat er in Oerle een Rode Kruis-vereniging was opgericht en dat in het zustersklooster minstens honderd bedden ter beschikking stonden. Verder, zo deelde hij mede, kon hij beschikken over zestien verpleegsters, onder wie tien liefdezusters; de arts Raymakers uit Meerveldhoven had toegezegd hulp te verlenen en de gemeenteraad stelde f 1.000, -- beschikbaar voor de verpleging van gewonden en zieken die in Oerle zouden komen. In het houden van een inzameling in het dorp hadden de raadsleden niet veel fiducia. Zij waren van mening dat "...deze niets noemenswaard zou opbrengen".

De leiding van het Rode Kruis vond na een inspectie het instand houden van deze verpleegpost niet noodzakelijk. Daarom ruimde men alles weer op en konden de schoolkinderen terugkomen,

In België ging intussen de Duitse opmars door, een spoor van dood en vernieling achterlatend. Omdat het vijandelijke leger alle inspanningen richtte op de opmars richting Parijs, kon het Belgische leger zelfs, met beperkt succes, vanuit Antwerpen enkele tegenaanvallen uitvoeren. Dit deed de Duitsers besluiten de Antwerpse vestingen uit te schakelen. Op 10 oktober viel Antwerpen in vijandelijke handen. Hierdoor kwam een "grote golf" van ruim 900.000 vluchtelingen de Nederlandse grens over. Bovendien namen zo'n 40.000 soldaten op hun beurt de wijk naar ons land om niet krijgsgevangenen gemaakt te worden. Dageelijks kwamen er nu grote aantallen uitgewekenen in tal van plaatsen aan.

Op 10 oktober arriveerden in Oerle twaalf vluchtelingen vanuit Antwerpen.²⁾ Enige dagen daarna kwamen er nog negen en later nog vier. Een inderhaast opgericht comité, onder voorzitterschap van burgemeester Van den Heuij, ving hen op. Twee jongelui, Joseph Tielens en Petrus Bries, konden terecht bij Frans de Crom aan de Oude Kerkstraat. Het gezin van Martinus Das en Johanna Lemmens met hun vier kinderen, trok in bij Walter Das op Zandoerle. De overigen,

Afbeelding van een affiche "Ten bate van de Belgische slachtoffers van oorlog".

Alfons Mannekens en Johanna Verkuijlen met hun vijf kinderen, grootmoeder en twee tantes, werden liefdevol opgevangen door de zusters. Evenals Clemence Posson en nog zes aan elkaar verwante personen, onder wie twee kinderen, van de familie van Hoorn. Onder deze laatst genoemden bevond zich Camelia van Hoorn, zij was ziek en reeds veertien jaar bedlegerig. Zij werd in erbarmelijke toestand bij de zusters binnengebracht. Ondanks alle goede zorgen overleed zij op 19 november en werd op het kerkhof achter het klooster begraven. Twee maanden later, op 6 februari 1915, overleed nog een dame, de weduwe Adriana Verkuijlen, op haar 71-ste verjaardag. Ook zij kreeg een laatste rustplaats op de kloosterlijke dodenakker. Enkele weken na de aankomst van de eerste vluchtelingen keerden velen weer naar hun woonplaats terug. 1) e Duitse autoriteiten hadden de garantie gegeven, dat iedereen ongehinderd terug kon keren. Desondanks meldden zich op gezette tijden weer nieuwe vluchtelingen. In totaal hebben in de vier oorlogsjaren negenenveertig personen voor korte of langere tijd in Oerle opvang gekregen. Deze groep bestond uit 19 mannen, 17 vrouwen en 13 kinderen in de leeftijd tot 16 jaar. Hiervan waren 19 personen bij de zusters ondergebracht en de overigen, vrijwel allen mannen, als boerenknecht bij verschillende gezinnen verspreid over het dorp. Acht van deze mannen waren geïnterneerd. Dit waren Belgische militairen die een vaste verblijfplaats was aangewezen met het verbod die te verlaten. Het waren met name: Jean Lauvreijs geïnterneerd bij Adrianus Vermeulen op het Hoogeind, Alfons Smets bij Martinus Renders

aan de Grote Vliet, Jan van den Eijnden bij Petrus Schippers op het Hoogeind, Desiré de Bondt bij Frans de Crom, Adolf Colpin bij Petrus van Roij aan de Oude Kerkstraat, Lambert Groenen bij Thomas van Hout op het Hoogeind, Pierre Thomas bij de weduwe Van den Oetelaar aan de Oude Kerkstraat en Clemens Witman bij F. de Crom eveneens aan de Oude Kerkstraat.

Vijf uitgewekenen maakten begin 1915 gebruik van de mogelijkheid om op de kosten van de Nederlandse regering over te steken naar Engeland dat aan geschoolde arbeidskrachten werk kon bieden. Verder hebben vier meisjes tijdens de vier oorlogsjaren bij de zusters het onderwijs gevolgd. Het waren: Barbara Nicolaers en de zusjes Margarite, Marthe en Madeleine Jacobs uit Brussel.

Eén vluchteling heeft zich hier, na het verstrijken van de oorlog, voor vast gevestigd, namelijk de Antwerpenaar Edmond van Hoorn. Hij was elektricien van beroep. De zusters hebben veel plezier aan hem beleefd, want hij heeft gedurende zijn verblijf bij haar het hele klooster, de klaslokalen en het pensionaat van elektrisch licht voorzien. Later heeft hij in Zeelst aan de Heuvel een elektriciteitsbedrijf gerund.

Bijzondere problemen of moeilijkheden hebben de Belgische vluchtelingen in Oerle niet gegeven. Zij zelf waren zeer tevreden en dankbaar over de genoten gastvrijheid in de voor hen sombere jaren,

Voorals burgemeester Petrus Tobias van den Heuij had hun sympathie verworven. Toen hij op 9 september 1915 kwam te overlijden - niet ouder dan 34 jaar - was de verslagenheid onder de Belgische uitgewekenen groot. In een ingezonden stuk in de Meierijsche Courant gaven zij uiting van hun medeleven: "Wi zouden zijn graf met kransen willen dekken, doch dit baat niet aan de rust zijner ziel, daarom menen wij niets beter te kunnen doen, dan eene 11. Mis te laten opdragen, opdat God hein spoedig genadig zij, en een overvloedig loon wil schenken, dat hij verdiend heeft aan ons ongelukkige Belgen".³⁾

aan de Grote Vliet, Jan van den Eijnden bij Petrus Schippers op het Hoogeind, Desiré de Bondt bij Frans de Crom, Adolf Colpin bij Petrus van Roij aan de Oude Kerkstraat, Lambert Groenen bij Thomas van Hout op het Hoogeind, Pierre Thomas bij de weduwe Van den Oetelaar aan de Oude Kerkstraat en Clemens Witman bij F. de Crom eveneens aan de Oude Kerkstraat.

Vijf uitgewekenen maakten begin 1915 gebruik van de mogelijkheid om op de kosten van de Nederlandse regering over te steken naar Engeland dat aan geschoolde arbeidskrachten werk kon bieden. Verder hebben vier meisjes tijdens de vier oorlogsjaren bij de zusters het onderwijs gevolgd. Het waren: Barbara Nicolaers en de zusjes Margarite, Marthe en Madeleine Jacobs uit Brussel.

Eén vluchteling heeft zich hier, na het verstrijken van de oorlog, voor vast gevestigd, namelijk de Antwerpenaar Edmond van Hoorn. Hij was elektricien van beroep. De zusters hebben veel plezier aan hem beleefd, want hij heeft gedurende zijn verblijf bij haar het hele klooster, de klaslokalen en het pensionaat van elektrisch licht voorzien. Later heeft hij in Zeelst aan de Heuvel een elektriciteitsbedrijf gerund.

Bijzondere problemen of moeilijkheden hebben de Belgische vluchtelingen in Oerle niet gegeven. Zij zelf waren zeer tevreden en dankbaar over de genoten gastvrijheid in de voor hen sombere jaren,

Voorals burgemeester Petrus Tobias van den Heuij had hun sympathie verworven. Toen hij op 9 september 1915 kwam te overlijden - niet ouder dan 34 jaar - was de verslagenheid onder de Belgische uitgewekenen groot. In een ingezonden stuk in de Meierijsche Courant gaven zij uiting van hun medeleven: "Wi zouden zijn graf met kransen willen dekken, doch dit baat niet aan de rust zijner ziel, daarom menen wij niets beter te kunnen doen, dan eene 11. Mis te laten opdragen, opdat God hein spoedig genadig zij, en een overvloedig loon wil schenken, dat hij verdiend heeft aan ons ongelukkige Belgen".³⁾

aan de Grote Vliet, Jan van den Eijnden bij Petrus Schippers op het Hoogeind, Desiré de Bondt bij Frans de Crom, Adolf Colpin bij Petrus van Roij aan de Oude Kerkstraat, Lambert Groenen bij Thomas van Hout op het Hoogeind, Pierre Thomas bij de weduwe Van den Oetelaar aan de Oude Kerkstraat en Clemens Witman bij F. de Crom eveneens aan de Oude Kerkstraat.

Vijf uitgewekenen maakten begin 1915 gebruik van de mogelijkheid om op de kosten van de Nederlandse regering over te steken naar Engeland dat aan geschoolde arbeidskrachten werk kon bieden. Verder hebben vier meisjes tijdens de vier oorlogsjaren bij de zusters het onderwijs gevolgd. Het waren: Barbara Nicolaers en de zusjes Margarite, Marthe en Madeleine Jacobs uit Brussel.

Eén vluchteling heeft zich hier, na het verstrijken van de oorlog, voor vast gevestigd, namelijk de Antwerpenaar Edmond van Hoorn. Hij was elektricien van beroep. De zusters hebben veel plezier aan hem beleefd, want hij heeft gedurende zijn verblijf bij haar het hele klooster, de klaslokalen en het pensionaat van elektrisch licht voorzien. Later heeft hij in Zeelst aan de Heuvel een elektriciteitsbedrijf gerund.

Bijzondere problemen of moeilijkheden hebben de Belgische vluchtelingen in Oerle niet gegeven. Zij zelf waren zeer tevreden en dankbaar over de genoten gastvrijheid in de voor hen sombere jaren,

Voorals burgemeester Petrus Tobias van den Heuij had hun sympathie verworven. Toen hij op 9 september 1915 kwam te overlijden - niet ouder dan 34 jaar - was de verslagenheid onder de Belgische uitgewekenen groot. In een ingezonden stuk in de Meierijsche Courant gaven zij uiting van hun medeleven: "Wi zouden zijn graf met kransen willen dekken, doch dit baat niet aan de rust zijner ziel, daarom menen wij niets beter te kunnen doen, dan eene 11. Mis te laten opdragen, opdat God hein spoedig genadig zij, en een overvloedig loon wil schenken, dat hij verdiend heeft aan ons ongelukkige Belgen".³⁾

aan de Grote Vliet, Jan van den Eijnden bij Petrus Schippers op het Hoogeind, Desiré de Bondt bij Frans de Crom, Adolf Colpin bij Petrus van Roij aan de Oude Kerkstraat, Lambert Groenen bij Thomas van Hout op het Hoogeind, Pierre Thomas bij de weduwe Van den Oetelaar aan de Oude Kerkstraat en Clemens Witman bij F. de Crom eveneens aan de Oude Kerkstraat.

Petrus Tobias van den Heu(j), burgemeester van Oerle van 1913 tot aan zijn dood op 9 september 1915. Algemeen zou hij door de Belgische uitgewekenen als hun beschermer worden beschouwd.

NOTEN

1. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland (S.A.R.E.K.), rayondepot Oirschot: Brievenboek van de burgemeester van Oerle, inv.nr. 161, brief d.d. 17.04.1914.
2. S.A.R.E.K., Oirschot: Bevolkingsregister der gemeente Oerle, inv.nr. 321-322.
3. S.A.R.E.K., Eindhoven: Meierijsche Courant, d.d. 14.09.1915, p. 3.

III. GENEALOGISCHE GEGEVENS VAN FAMILIE VAN DE SANDE

door M. Hulsen

De genealogische publikaties over de fam. Van de Sande uit Best, roepen telkens reacties c.q. aanvullingen op van onze lezers. Maar zoals G. Schampers in Campinia nr. 80, jan. 1991, blz. 39 opmerkte, is de 'grote Van de Sande's boom' het waard om nog verder uitgezocht te worden (redaktie).

De hierna volgende gegevens zijn een aanvulling op de eerder gepubliceerde Boxtelse stam, die o.a. voert naar de 'Jaonen' in Best, de 'Schoenen' in Best, naar de Van de Sande's van 'Kaat de Croon' in Best en naar de onderwijzersfamilie Van de Sande in Oirschot en naar die van de 'Winterselse- en Oerse Hut'.

- I. Tielman van de Zande
[geb. ca.](#) 1350 te Eindhoven (of omgeving)
geh. met Margriet
- II. Henrick Tyelmans van de Zande
[geb. ca.](#) 1390
geh. met Beelke
- III. Jan Henrick Tyelmans van de Zande
[geb. ca.](#) 1420
[geh. ca.](#) 1450 te Boxtel met Gertke Geert Lambrechts van Lucel (Luissel) d.v. Geert en van Engel Jans Haywegen (meer bekend als Engel Jan Jans Engelberen)
Jan had o.a. bezittingen in Tongelre, Nuenen en in Heeze. Als we deze gegevens vergelijken met de bezittingen van de Bestse Van de Sande's (zie hiervoor Genealogische gegevens Van de Sande, door G. Schampers in Campinia nr. 80, jan. 1991, blz. 35) dan rijst het vermoeden dat de Bestse en Boxtelse Van de Sande's van dezelfde 'komaf' zijn en omstreeks 1450-1500 nog zeer nauw aan elkaar verwant zijn.
Jan kocht in 1470 een boerderij onder Luissel. Zijn dochter Engel (Angela) was een van de eerste nonnen in het in 1472 gestichte klooster St. Elisabethsdale.
- IV. Henrick Jans van de Zande
[geb. ca.](#) 1455 te Boxtel
[overl. ca.](#) 1521 in Boxtel
geh. met Heylwich Jans van Meyenvoert
Eén van hun zonen heette Geraert en was priester. Deze had een natuurlijke zoon bij Lijsbeth Benneers.

- V. Michiel Hendrik Jan van de Sande
[geb. ca.](#) 1500 te Boxtel
overl. 1555
geh. te Boxtel met Margriet Jan Jans Schellekens
- VI. Jacob Michiels van de Sande
[geb. ca.](#) 1540
- VII. Jan Jacobs van de Sande
[geb. ca.](#) 1565 te Boxtel
- VIII. Jan Joannes van de Sande
[geb. ca.](#) 1600 te Boxtel
geh. 30.04.1632 te Boxtel met Elisabeth Hermanni van Akeren (van de Aker)
- IX. Jan Jan van de Sande (den Oude)
[geb. ca.](#) 1633 te Esch
geh. 14.01.1663 te Boxtel met Maria Hendrick Roeloff Santegoets

(Voor de verdere gegevens van deze stamlijn zie Campinia nr. 18 juli 1975, blz. 80 e.v.)

**** AANKONDIGING ****

VELDHOVEN 70

De gemeente Veldhoven bereikte op 1 mei 1991 de respectabele leeftijd van 70 jaar. Op die dag was het precies zeven decennia geleden dat er drie 'oude' gemeenten Zeelst, Oerle en Veldhoven-Meerveldhoven werden verenigd tot de huidige gemeente Veldhoven. Onder auspiciën van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven schreven zes auteurs twintig opstellen, over evenzovele onderwerpen uit de 70-jarige geschiedenis van de gemeente Veldhoven. In elke aflevering koppelde zij historische gegevens aan mededelingen uit de eigen ervaring van een geïnterviewd persoon.

Aan deze verhalenserie werkten mee: Maddy Boekema, Harry de Bot, Jacq. Bijnen, Irène van Dalfsen, Thérèse van Stiphout, Jan Suijkerbuijk en fotograaf Hennie Keeris. De redactie was in handen van Jacq. Bijnen en Bep Waaijer. Deze serie verhalen is, over het hele jaar 1991 verdeeld, verschenen in het Veldhovens Weekblad. Vanwege de historische waarde en de verscheidenheid van onderwerpen die werden aangeroerd, zijn deze artikelen gebundeld in een handzaam naslagwerk.

De onderwerpen die werden belicht zijn: De Vereniging; Nieuwe parochies; Gezondheidszorg; Gemeentehuizen; Lager onderwijs; Sigarenfabricage; Geschiedenis protestantisme; Politie; Woningbouw; Bevolkingsadministratie; Wasserijen; Religieuzen; Brandweer; Ruilverkaveling; Steenfabricage; Weefindustrie; Burgemeesters; Middenstand; Elektriciteit, water, gas; Schoenenindustrie.

Het boekwerk, formaat A4, 24 pagina's is verschenen als deel 3 in de serie 'Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven'. Het is verkrijgbaar f 10, — bij boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, te Veldhoven. Toezending is mogelijk na overmaking van j 13,20 (dit is inclusief f 3,20 verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.

Eerder verschenen in deze serie:

deel 1: **Archeologische verkenning van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Wintelre;** (o.v.v. Wintelre 1989) á f 10, — (+ f 3,20 verzendkosten).

deel 2: **'... in minute opgemaakt, is verleden';** (o.v.v. notariaat 1991) gratis verkrijgbaar bij notariskantoor Van Dongen-Van Herpen, Dorpstraat 162 Veldhoven (of á f 3,20 verzendkosten bij de stichting).

IV.**KEMPISCHE CURIOSA 19****VAN OIRSCHOT NAAR BOULOGNE****door J. Lijten**

In de eerste bijdrage in Kempische Curiosa schreven wij over Oirschotse ingezetenen die een functie bekleedden aan het hof van koning Lodewijk XIV te Versailles. Ook in andere plaatsen van Frankrijk hebben zich mensen uit Oirschot gevestigd.

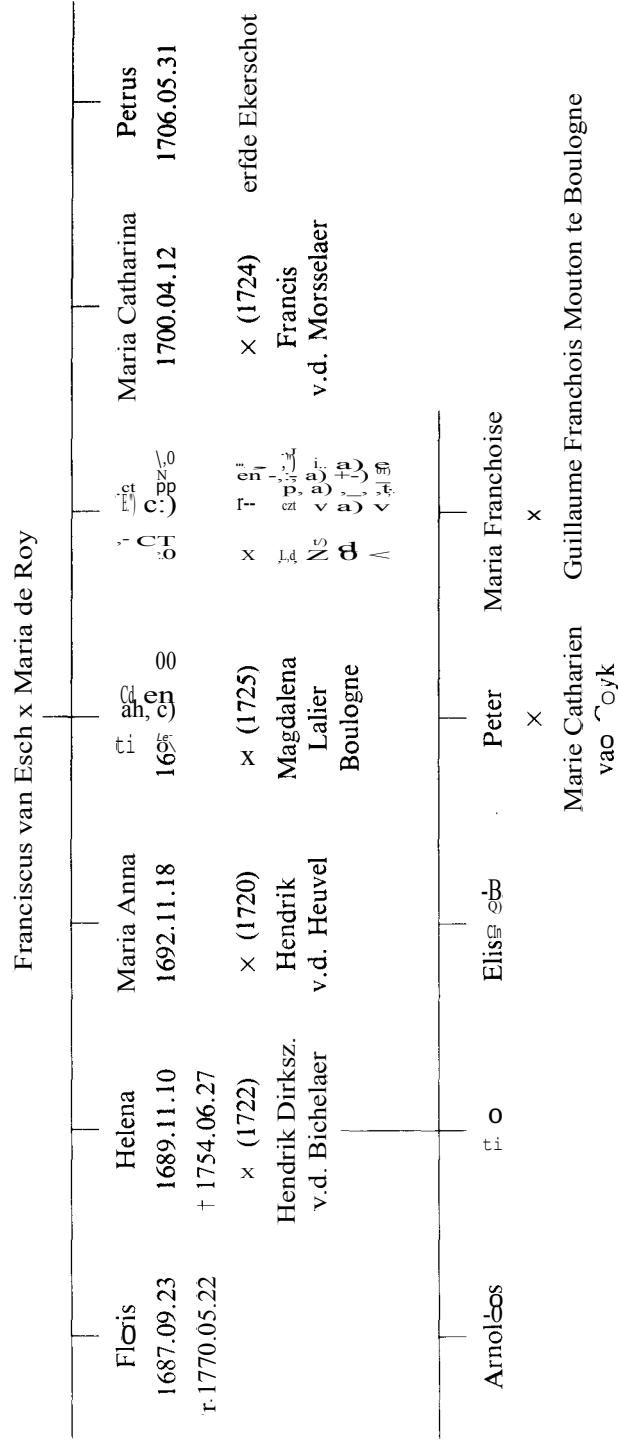
Zo had Jaspas van Esch, zoon van Franciscus - en Maria de Roy zich gevestigd in Boulogne, waar hij op 8 augustus 1725 getrouwd was met Magdalena Lalier. Vanuit Boulogne gaf hij in 1750 machtiging aan zijn broer Floris, om zijn zaken in Oirschot te behartigen. Vermoedelijk heeft hij zich in Boulogne bezig gehouden met het fabriceren van hoeden. Immers op 5 oktober 1756 reikten de Oirschotse schepenen een paspoort uit aan Petrus Henrikszoon van den Bichelaer, hoedenmaker, die zich met zijn zuster Maria Franchoise naar Boulogne naar zijn oom Jaspas van Esch wilde begeven en naar Frankrijk. Het zal de bedoeling geweest zijn, dat hij eerst bij zijn oom en later nog op andere plaatsen in Frankrijk de fijne kneepjes van het hoedenmakersvak zou leren. De moeder van Petrus en Maria Franchoise was Helena van Esch, een zuster van Jaspas. Zij was reeds in 1754 overleden.

Petrus zal na zijn vakbekwaamheid te hebben vergroot zijn teruggekeerd naar Oirschot, waar in die tijd een niet onbelangrijke hoedenindustrie gevestigd was, zij het in kleine bedrijfjes. Hij is daar getrouwd met de Oirschotse Marie Cathrien van Cuyck.

Marie Franchoise zal in dienst gebleven zijn bij haar oom en daar Guillaume Franchois Mouton hebben leren kennen, met wie zij trouwde.

Dat inwoners van Oirschot naar Frankrijk en andere streken emigreerden, was zeker geen teken van weelde. Men kon in die tijd in Oirschot veelal met moeite nauwelijks de kost verdienen. Zo zal Hendrik van den Bichelaer, de vader van Petrus en Marie Franchoise, bij zijn overlijden meer negatief dan positief vermogen gehad hebben; immers op 6 januari 1773 repudieerde Maria Franchoise van den Bichelaer gehuwd met Guillaume Franchois Mouton wonend te Boulogne met haar broers en zusters de boedel van haar vader.

GEDEELTE VAN STAMBOOM

Voor de overzichtelijkheid zijn jonggestorven kinderen weggelaten.

Bronnen: A.M. Frenken, Genealogieën van eenige voorname aan elkaar verwante Meierijsche geslachten, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 35 e.v.
 A.E.M. v. Esch, 'Genealogie van Esch te Oirschot', in Campinia jrg. 19 (1989), blz. 35 e.v.
 R.A. Oirschot, Protocol van allerhande akten 1750, fol. 5; 1756, fol. 108vo; 1773, fol. 221.

V. PARENTEEL VAN HENRICUS GERARDUS VAN TARTWIJCK

door Theo van Tartwijk

- I Henricus Gerardus van Tartwijk, ged. (rk) Oirschot 14.4.1686, landbouwer, zn. van Gerardus Wilhelmus van Tartwijk en Elisabeth Wilhelmus van de Velde,
 tr. (I) Oirschot 18.11.1714 Maria Martinus van den Biggelaer, ged. (rk) Oirschot, begr. Oirschot 9.1.1716 (zie Campinia 17 jrg. (1987), blz. 32 nr. 5 en 19 jrg. (1989), blz. 213).
 Uit dit huwelijk:
  1. Franciscus Henricus van Taertwijk
 ged. (rk) Oirschot 27.8.1715, volgt Ha.
- Ia Franciscus Henricus van Taertwijk, ged. (rk) Oirschot 27.8.1715, tr. Oirschot 24.2.1743 Joanna Gijsbertus Smits, ged. (rk) Oirschot 4.2.1720, overl. voor 26.3.1782.
 Uit dit huwelijk:
  1. Maria van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 12.3.1744
 overl. voor 23.3.1782
  2. Mechtildis van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 17.7.1745
  3. Cornelius van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 29.9.1746
 begr. Oirschot 15.6.1799
  4. Maria van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 24.10.1749
 overl. Oirschot 10.5.1814, tr. Embertus Snellaerts
  5. Gijsbertus van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 29.2.1752, volgt IIIa.
- Ina Gijsbertus van Tartwijk, ged. (rk) Oirschot 29.2.1752, overl. Oirschot, tr. Oirschot 6.2.1780 Anna Maria van Collenburg, ged. (rk) Oirschot 17.2.1754, overl. 25.2.1812.
 Uit dit huwelijk:
  1. Joanna Maria van Tartwijk
 ged. (rk) Oirschot 18.12.1782
 overl. Oirschot 19.9.1816,
 tr. Theodorus Essens
 ged. (rk) Best 22.11.1778, landbouwer
 overl. Best 11.4.1839

2. Rogerius van Tartwijk
ged. (rk) Oirschot 15.4.1785, volgt IVa.
3. Franciscus van Tartwijk
ged. (rk) Oirschot 23.2.1788
4. Cornelia van Tartwijk
ged. (rk) Oirschot 24.8.1790
overl. Oirschot 9.10.1865
5. Francisca van Tartwijk
ged. (rk) Oirschot 24.2.1793
6. Egidius van Tartwijk
ged. (rk) Oirschot 4.6.1797
begr. Oirschot 8.7.1797

IVa Rogerius van Tartwijk, ged. (rk) Oirschot 15.4.1785, landbouwer, overl.

Oirschot 7.12.1863,

tr. Best 22.11.1829 Joanna Maria van der Aa, ged. (rk) Best 22.5.1801

Uit dit huwelijk:

- 1 Gijsbert Reinier van Tartwijk
geb. Oirschot 28.1.1831
overl. Oirschot 1.7.1832
2. Johanna Maria van Tartwijk
geb. Oirschot 24.2.1832
3. Joanna Maria van Tartwijk
geb. Oirschot 29.5.1833
overl. Oirschot 2.9.1861
4. Gijsbert van Tartwijk
geb. Oirschot 5.7.1834
overl. Oirschot 15.10.1834
5. Cornelis van Tartwijk
geb. Oirschot 4.7.1836
overl. Oirschot 7.3.1837
6. Gijsbert van Tartwijk
geb. Oirschot 12.8.1837
overl. Oirschot 25.11.1837
7. Francis van Tartwijk
geb. Oirschot 7.2.1841, landbouwer
overl. Oirschot 5.2.1913
8. Catharina van Tartwijk
geb. Oirschot 10.6.1842
overl. Oirschot 27.11.1907

VI. KONINGSZILVER EN ANDERE GILDE-UITRUSTINGSSTUKKEN VAN HET SINT JANS GilDE TE OERLE

door **J.M. Domen**

Voor gegevens over de geschiedenis van dit gilde raadplege men de volgende literatuur:

Catalogus Vijfhonderd jaar Noordbrabantse Schuttersgilden.

Eindhoven 1977/78, p. 22 en 34.

Daor hedde de guld: 50 jaar Bond van schuttersgilden Kring Kempenland.

Eindhoven 1985, p. 151-153.

Het gilde van St. Jan te Oerle (Gildecharter), in: Campinia 4 (1975), nr. 16, p. 220-223.

Jolles, J.A., Schuttersgilden en Schutterrijen van Noord-Brabant. S.1. 1933-1934, dl. II, p. 179-181.

Oomen, Johan, Enkele gebruiken bij het Sint-Jansgilde te Oerle, in: De Gildetrom 25 (1978), afl. 4, p. 64-66.

Oomen, J.M., Vaste goederen en eigendommen van Schutsgilden in 1825. Eindhoven 1971, p. 19.

Panken, P.N., Aantekeningen berustend bij de gemeente Bergeijk.

Rijken, C., Gildekaart van het St. Jansgilde Oerle, in: Taxandria 38 (1931), p. 212-217.

Het Sint-Jansgilde te Oerle en het recht van de waag, in: Campinia 8 (1978), nr. 29, p. 49-53.

A. Medaillon

Tweede helft 15e eeuw. 0 40 mm, merken: geen.

Zilveren ring met buitenom opstaande rand met in Romeinse kapitalen gegraveerd "DIE SCHVT VAN OERSEN". Opliggend een verguld patroonsbeeldje van St. Jan met boek in de linkerhand; in zijn rechter hand heeft hij een staf gehad. St. Jan staat in heupstand; is gehuld in een lang kleed waarover een mantel, die onder het boek wordt opgehouden, waardoor de mantel in V-vormige plooiën naar beneden valt. Het beeldje is verguld.

De ring hangt aan een ketting van ineengevlochten ringetjes. Het beeldje is ouder dan de ring, welke met Romeinse kapitalen is gegraveerd. Het beeldje zou mogelijk uit het einde van de 15e eeuw kunnen dateren en is wat houding en plooiwal betreft te vergelijken met dat van Vlierden. De ring is mogelijk 16e eeuw.

B. Vogel

Tweede kwart 16e eeuw. H: 12,5 cm / Br: 14 cm, merken: geen.

Een halfplatte vogel, vleugels tegen het lijf; gedreven en gegraveerd; kroon, snavel, halsband en poten zijn verguld. Deze vogel kan men vergelijken met de meester met het klaverblad met krom steeltje.

C. Koningszilver

1. Liggend ovaal schild met uitgezaagd uitgestulpte schildvorm, op de rand aan binnen en buitenzijde een contourstreep waarbinnen het rondschrift, het schildje is ook van een contourstreep voorzien. H: 4,3 cm / Br: 5,6 cm.

(2)73.: Op het schildje is een man in zeventiende eeuwse kleding gegraveerd met in zijn rechter hand een zweep en in z'n linker hand een pot.

tekst: (Romeinse kapitaal)

TONIS X SYMENS x ENDE X H (E) LEKEN

merken: geen

SYN X HVISVROU X 1602

In het schild zitten 4 gaatjes.

2. Liggend ovale ring, met opgelegd staand ovaal schildje.

afm.: H: 5,1 cm / Br: 6,7 cm

merken: geen

De ring is voorzien van een dubbele contourstreep waartussen het randschrift is gegraveerd. Op het ovale schildje is een wapenschild in accoladevorm gegraveerd: doorsneden met een streep; in het rechtse veld (1) drie molenijzers (2 + 1), in linkse veld (2) twee afgewende vissen. Dit wapenschild is gedekt met een rechtsgewende gekroonde traliehelm met dekkleden; helmteken: een rechtsgewende gekroonde vogelkop.

tekst: (in Romeinse kapitaal) IONCKER g R7KART k VAN

VLIERDEN g' 1604 e

Het schild wordt ontsierd door vier gaatjes, waarvan er twee zijn uitgescheurd, links en rechts weggeslepen soldering op achterzijde.

3. Liggend ovaal schild met uitgezaagd wapenschild (ajour).

afm.: H: 6,1 cm / Br: 6,9 cm

merken: geen

Langs binnen- en buitenzijde van de ring is contour gegraveerd, waarbinnen het randschrift. Op het schildje staat een man in wambuis en borstrok over hemd met ronde kraag; bandelier naar linker heup, waaraan een tas of geldbuidel hangt. Hij draagt een hoed en staat op een grondje. Het schildje is ook voorzien van een contourstreep.

tekst: (in enkele Romeinse kapitaal) IAN SC ARTS k CONINC

INT IAER X 1615 *

Het schild wordt ontsierd door 7 gaatjes, waarvan er 3 zijn uitgescheurd, achterzijde nog meer reparaties.

4. Liggend ovaal schild met uitgezaagd schildje (ajour).

afm.: H: 6 cm / Br: 7 cm

merken: geen

afb.: Langs de binnen- en buitenzijde van de ring is een contourstreep gegraveerd, waarbinnen tekst als rondschrift. Op het schildje een staande voetboog waarop een bout ligt. Links en rechts ervan een bout. Boven de boog is een kroon gegraveerd. Ook het schildje heeft een contourstreep.

tekst: (in enkele Romeinse kapitaal) IAN • IANS SENS

STAESSEN X CONINCK X INT X IAER X 1617

Het schild wordt ontsierd door 6 gaatjes, waarvan twee uitgescheurd. Op de achterzijde links en rechts een weggeslepen soldering.

5. Rond schild met uitgezaagd schildje (ajour).

afm.: 07 cm

merken: geen

afb.: Het schildje is in tweeën verdeeld door streep. In bovenste deel staat een engel gegraveerd met vleugels. In de onderste helft: staande voetboog met rechts ervan: 16 en links: 20. Het schildje heeft een contourstreep en bovenaan cartouchekrullen.

tekst: (rondschrift in enkele Romeinse kapitaal)

HEERAERT GOSENS * PAS TOER * TOT KNESSEL ⁰¹³⁰

Het schild wordt ontsierd door 9 gaatjes.

6. Rond schild met dubbele contourrand waarbinnen het rondschrift.

afm.: 0 7,5 cm

merken: geen

afb.: Midden op het schild is een wapenschild gegraveerd waarop een bijl; boven het schild een Franse lelie met rechts: A en links: P.

tekst: (in Romeinse kapitaal)

ADRIAEN * PHILIPSEN CONINCK ANNO -4E 1643 * sS

7. Rond schild met uitgezaagde schildvorm (ajour).

afm.: 0 6,9 cm

merken: geen

afb.: De tekst staat als rondschrift op de ring. Op schildje een wapenschild in tweeën met in bovenste helft een kanon en in onderste helft een staande voetboog. Het schildje is versierd met soort cartouchekrullen.

tekst: (in Romeinse kapitaal)

HEYNDRYCK IAN • GOORSEN • CONINCK ANNO 1646

Het schildje wordt ontsierd door 8 gaatjes.

8. Rond schildje met dubbele contourrand waartussen het randschrift (ajour).

afm.: 0 7,8 cm

merken: geen

afb.: Midden op het schildje een gegraveerd wapenschild met een staande rechthoek* (= steenvorm). Boven het wapenschildje het jaartal 1654.

tekst: (in Romeinse kapitaal)

WILLEM • IANSEN • STEENBACKER • CONINCK

(Tussen Willem en Coninck is een bloemetje gegraveerd)

Het schild wordt ontsierd door 5 gaatjes en 1 dichtgeslagen gaatje.

9. Rond schild met uitgezaagd schildje (ajour).

afm.: 0 9,6 cm

merken: geen

afb.: De ring is aan de binnenzijde voorzien van een enkele en aan de buitenzijde van een dubbele contourstreep, waarbinnen het randschrift. Op het schildje is een aambeeld gegraveerd met rechts een hamer en links een tang; in bovenste helft. In onderste helft (2) een voetboog met rechts: 16 en links: 80.

tekst: (in Romeinse kapitaal)

DERICK IANSEN 43) SMVELDERS

(Tussen de woorden zijn kruisbloemetjes gegraveerd)

10. Staande ovaal schild met dubbele contourstreep waartussen het randschrift.

afm.: H: 7,6 cm / Br: 6,6 cm

merken: geen

afb.: Op het middenveld een wapenschild getooid met een rechtsgewende traliehelm, dekkleden; als helmteken een voetboog. Op het wapenschild is op een ondergrond een aambeeld gegraveerd met rechts een hamer en links een tang. (es dit een verzilverd koperen schild?)

tekst: (in Romeinse kapitaal)

DERCK * IANSEN SMVELDERS CONINCK 4- 1686

(De letter N is spiegelbeeldig gegraveerd. Tussen de woorden zijn zes-puntige sterretjes gegraveerd)

Het schild wordt ontsierd door twee grote en twee kleine gaatjes.

11. Uitgestulpte schildvorm met decoratieve krullencontourrand, welke "opgevuld" is d.m.v. trembleergraving.

afm.: H: 12,2 cm / Br: 10 cm

merken: geen

afb.: Boven de tekst zijn twee gekruiste geweren gegraveerd die samengehouden worden door een Bourgondisch vuurslag; omkranst door 4 x 3 vlammetjes.

tekst: (in lopend schuinschrift)

Erituis Duijtz
Stathouder Secretaris ende
Connick der vrijheijt
Oirle Anno
1696

12. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 11,4 cm / Br: 8,9 cm

merken: Op de achterzijde zijn twee merken ingeslagen. Het linkse merk is een schuin ingeslagen opgehangen posthoorn. Rechts ervan staat een onleesbaar merk in liggend 8-zijdig kader.

afb.: Het schild is voorzien van contourrand: op het middenveld is een priem gegraveerd waarboven een ornament, mogelijk een koningskroon.

tekst: B B S 1700

Het schild wordt ontsierd door 7 gaatjes.

13. Uitgestulpte schildvorm met rechte bovenzijde waaraan lipje.

afm.: H: 11,8 cm / Br: 10,3 cm

merken: geen

afb.: Het schild is voorzien van een contourstreep. Onder de tekst zijn twee gekruiste geweren gegraveerd waaronder een rechtsgewende schoen en erboven een kroontje.

tekst: (in enkele Romeinse kapitaal)

IOANNES PEETERS S ANGERS
CONINCK VAN S • IANS GVLDE
TOT OORS 1711

14. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 14 cm / Br: 10,3 cm

merken: geen

afb.: Het schild is langs de rand voorzien van een uitgewerkte, decoratieve bladcontour. Boven de tekst, onder een kroon, is een rechtsgewende ploeg gegraveerd, die voordoor gekruist wordt door een naar linksboven gerichte snaphaan met pompstokhouder met randvuur.

tekst: (in dubbele Romeinse kapitaal; letter N spiegelbeeldig)

I P, N DAENDELS BRESSERS
CONINCK VAN SINT IANS GVL T
TOT OERS
1727

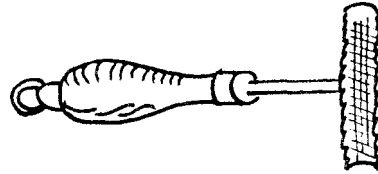
Het schild wordt ontsierd door reparaties op de achterzijde.

15. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 13,2 cm / Br: 10,4 cm*merken*: Wereldbol (als 1751 = Keijzers te Eindhoven)*afb.*: decoratieve bladcontour. Boven de tekst is een roskam gegraveerd onder een koningskroon.*tekst*: (in dubbele Romeinse kapitaal)

HERPERT . AERTS
 CONINCK . VAN . S. IANS
 GVLD • TOT • OERS
 1736

Het schild is zwaar gerepareerd; links onder ontbreekt een gedeelte en bovenaan.

16. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 14,2 cm / Br: 10,5 cm*merken*: wereldbol (= Keijzers te Eindhoven)*afb.*: tiecoratieve bladcontour. Boven de tekst is een rechtsgewende schoen gegraveerd onder een koningskroon.*tekst*: (in dubbele Romeinse kapitaal)

IOHANNES . BALTUS
 SANGERS . CONINK . VAN
 S: IANS . GVL T . TOT
 OERS
 1751

Op de achterzijde zijn reparaties.

17. Uitgestulpte schildvorm (zie foto A)

afm.: H: 15,1 cm / Br: 11,2 cm*merken*: wereldbol (onder jaartal; = Keijzers te Eindhoven)*afb.*: Het schild is voorzien van een contourrand en bloemversiering langs de rand. Boven de tekst staat een gegraveerde kroon met daaronder mes met twee handvaten en schoen.

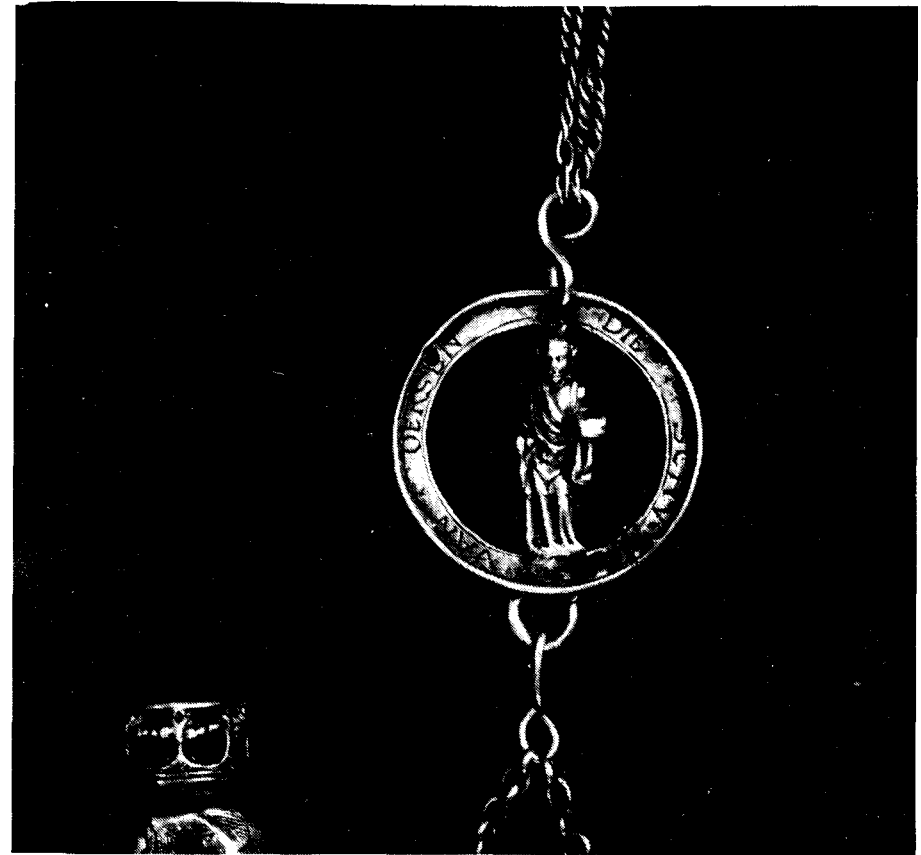
tekst: (in Romeinse kapitaal) THEODORVS . CRI S TIAAN
 SCHIPPERS . CONINCK . VAN
 S: IANS GVL T TOT . OERS
 1759

Gerepareerde achterzijde.

18. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 13,3 cm / Br: 9,7 cm*perken*: wereldbol (= Keijzers te Eindhoven)*afb.*: Decoratieve bladcontour; onder een koningskroon op een grondje een links-gewende ploeg.

tekst: (in Romeinse dubbele kapitaal) IACOE317S . VAN . GAELE
 CONINCK . VAN . S: IANS
 GVL T . TOT . OERS
 1764

*Medaillon, 15e eeuw (beschreven onder 17).**Col!* Bond van Schuttersgilden Kring Ketpenland, Foto A. Jansen, Geldrop.

19. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 12,6 cm / Br: 9,2 cm*merken*: geen*afb.*: Schild voorzien van contourstreep; boven de tekst op grond, naar links-gewende voorstelling van ploegende boer achter een ploeg voortgetrokken door een paard; boer in kiel, schoenen en muts.

tekst: (in dubbele Romeinse kapitaal) ARNOLDUS COP
 PEN O KONI G
 VAN ST IANS
 GULDT

Het onderste deel van het schild ontbreekt evenals een gedeelte van de linker rand.

20. Uitgestulpte schildvorm.

*afm.:**merken:* geen*afb.:* Schild met contourrand; op het schild drie zwanen (1 +2 geplaatst). (Zo heette het huidige café de Kers vroeger.)*tekst:* (in Romeinse kapitaal) IAN . WOVTERS . VAN
OVERS . INDE • DRIE
SWANEN

(De letter N is spiegelbeeldig gebruikt)

21. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 14,8 cm / Br: 10,2 cm*merken:* BH in rechthoek (= Baltazar le Heu te Eindhoven). Onder de 7 van 1786 staat ook een merk: de drie onderelkaar geplaatste hoorntjes? = Eindhoven)*afb.:* Het schild is gegraveerd met een contourrand en boven de tekst een gegraveerde schoen.*tekst:* (in Romeinse kapitaal) CHRISTAEN
VAN . DE . VEN
KONING . VAN
S - IANS . GULDT
TOT . OERS
1786

Schild wordt ontsierd door twee gaatjes, een boven, een onder.

22. Uitgestulpt schild.

afm.: H: 12,2 cm / Br: 10 cm*merken:* geen*afb.:* parelrand, tekst tussen de voorstelling; boven: twee samengebonden, gekruiste geweren aan strik hangend; onder tekst: een bijl op hakhout.*tekst:* (in Romeinse kapitaal) W. HEYMANS IUNIOR KONING
VAN St. IAN GULDE
TOT OERLE
ANNO 18-05

Boven en onder in het schild gaatje.

23. uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 15,3 cm / Br: 11,3 cm*merken:* geen*afb.:* ploeg boven tekst*tekst:* (in lopend schuinschrift) Dirk van der krie =
ken coning van
S. Jans Guld
in ours 1808

Onder en boven een gat; onderaan links tweede gaatje.

24. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 15,4 cm / Br: 11,1 cm*merken:* geen*afb.:* Boven de tekst een gegraveerde bijenkorf (links) en rechts een schoen.*tekst:* (in lopend schuinschrift) johannes . van
de ven . koning
van St. jans guld
in Oerle
1813

Achterzijde gerepareerd, enkele gaatjes.

25. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

OM.: H: 14,4 cm / Br: 10,9 cm*merken:* geen*afb.:* Boven tekst een naar rechts lopend paard.*tekst:* (in schuine schrijffletter) Wilhelmus van
Rooy koning van St.
Jans Guld in Oerle
1818

De achterzijde is gerepareerd, van rechts ingescheurd.

26. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 13,8 cm / Br: 10,9 cm*merken:* Minervakopje, lopend leeuwje 2, jl: 0 (= 1823). Meestermerk is haast onleesbaar; met een 6 erin?*afb.:* Boven de tekst ploegende boer achter links gewend paard; boer heeft zweep in rechterhand en is gekleed in een korte jas, hoed, kniebroek. Links staat een boompje.*tekst:* (in Romeinse kapitaal) HENDRIK VAN LOENHOUT
KONIN VAN DE GILDE
VAN S JAN TE OERS
1823

27. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 14,1 cm / Br: 10,2 cm*merken:* Minervakopje, lopend leeuwje 2. Onleesbaar meestermerk in zeskantig kader, jl: V (= 1830).*afb.:* Boven de tekst is een bijenkorf gegraveerd met twee toegewende schoenen op grondje.*tekst:* (in enkele schrijffletter gegraveerd) Peter Franciskus
Van de Ven Koning
van St jans gild te
oerle 1828

28. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 17,5 cm / Br: 10,4 cm

merken: lopend leeuwjtje 2, minervakopje; meesterteken: PK in vierkant, waarboven een mandje; jl: D (= 1838).

afb.: Boven de tekst is een grondje gegraveerd waarop een bijenkorf met links en rechts twee toegewende schoenen.

tekst: (in schrijffletter) Peter Franciskus
van de Ven als
dubbelde Koning
van St Jans
Gild
te Oerle 1835

29. Uitgestulpte schildvorm met gegraveerde decoratieve bladcontour.

afm.: H: 14 cm / Br: 10,8 cm

merken: lopend leeuwjtje 2; meesterteken: V3.

afb.: Boven de tekst een gegraveerde, rechtsgewende schoen onder koningskroon.

tekst: (schrijffletter met dubbel gegraveerde verdikkingen)

Hendrik Van der Rijt
Koning
Van St Jans Gilde
te Oerle
1839

Het schild is gerepareerd.

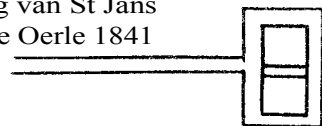
30. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 16,5 cm / Br: 11,9 cm

merken: lopend leeuwjtje, minervakopje; (meesterteken: onleesbaar, rechtsonder, kleine inslag??)

afb.: gegraveerde bijenkorf gedekt door koningskroon, waaruit twee gekruiste spanen (om honing te slaan?)

tekst: (in schuine schrijffletter) Walterus Heuvelmans
Koning van St Jans
Gilde te Oerle 1841

31. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 14,3 cm / Br: 10,4 cm

merken: geen

afb.: Boven de tekst een gegraveerde ploeg naar links.

tekst: (in lopend schuin schrift, soms dubbel) A. Smits Koning
van
St. Jans Gilde-
te Oerle 1847

In het schild zit onder en boven een gaatje, achterzijde gerepareerd.

32. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 15,3 cm / Br: 11,1 cm

merken: Minervakopje, lopend leeuwjtje 2; Meesterteken: WH boven ossekop (slecht ingeslagen) (= W Hermans, Eindhoven)

afb.: gegraveerd paard met paard voor ploeg, naar links, met daar achter een boer in jacquet gekleed met hoge hoed.

tekst: (lopend, sommige in dubbele letters) Francis van Loenhout
Koning van St Joris
Gilde te Oerle
1849

33. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 11,9 cm / Br: 9,4 cm

merken: lopend leeuwjtje 2, minervakopje; meestermerk: II met eronder 39
afb.: Boven de tekst is een ploegende boer met zweep in de rechter hand gegraveerd, achter os, op een grondje.

tekst: (onder arabesken in enkele schrijffletter) C. Zengers
Koning
van St Jans Gilde
te Oerle
1859

Op de achterzijde reparaties.

34. Uitgestulpte schildvorm met parelrand.

afm.: H: 14 cm / Br: 10,8 cm

merken: Binnen liggend zeshoekig kader: 58 S 10; Dolfijn binnen driehoek; oud belastingstempel

afb.: Boven de tekst is een boer gegraveerd, gekleed in een kniebroek, korte jas, bolhoed, lopend op keien, achter wagentje naar links. Het wagentje wordt getrokken door paard. In de rechter hand houdt de boer een zweep. Links staat een boompje.

tekst: (in Romeinse kapitaal) ANTONIUS VAN LOENHOUT
KONIN VAN DE GILDE
VAN S JAN TE OERS
1884

35. Uitgestulpte schildvorm met contourrand van trembleersteek en golftrand.

afm.: H: 11,8 cm / Br: 8,9 cm

merken: geen

afb.: Boven tekst een gegraveerde jager met geweer in de hand naar links gericht. Links aan zijn voeten staat een hond.

tekst: P. J. Rooymans
KONING
Oerle
1911

Onder en boven een gaatje in het schild.

36. Uitgestulpte schildvorm met trembleergraving als contourrand.

afm.: H: 11,8 cm / Br: 8,9 cm

merken: minervakopje, lopend leeuwje;

meesterteken: in ingesnoerd kader ANX

jl: o (= 1924)

afb.: Het schild is door dwars gegraveerde streep in tweeën gedeeld. In de bovenste helft staat een man gegraveerd, die aan een wiel van een machine draait, welke op een tegelvloer staat. (benzinedorsmoter??)

tekst: (in dubbele Romeinse kapitaal) F. d. CROM

S^t. JANS GILDE
OERLE
1920

37. Uitgestulpte schildvorm met contourrand van gegraveerde trembleerstek en krullen.

afm.: H: 11,8 cm / Br: 8,7 cm

merken: JvH in rechthoek (links ingeslagen, = J. v. Hout Eindhoven);

J (= belastingstempel)

afb.: Boven tekst is een paard gegraveerd voor wagen, naar links; met ernaast een lopende voerman met leidsel in de hand die over weg loopt. Op de achtergrond een landschap met bomen en een molen.

tekst: (in Romeinse kapitaal, opgevuld met trembleer graving)

H. J. V. D. MIERDE
KONING
VAN S JANS GILDE
OERLE
1921 — 1924

38. Uitgestulpte schildvorm met contourrand van gegraveerde krullen (zie foto B).

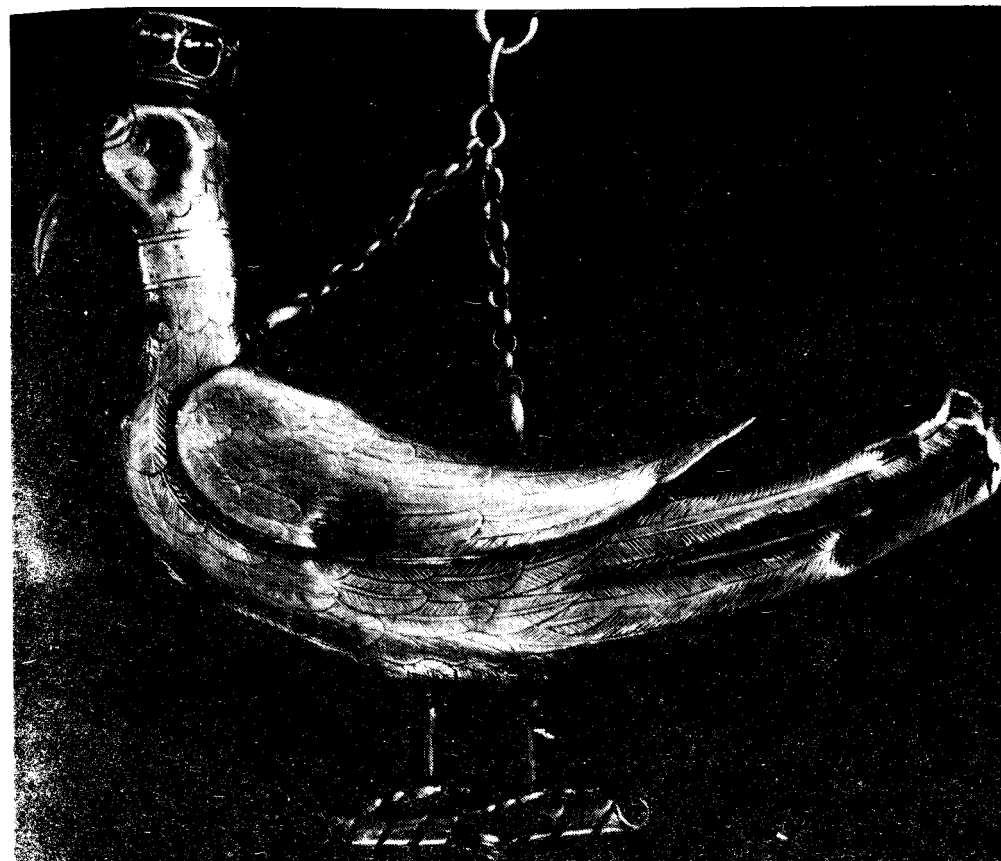
afm.: H: 12 cm / Br: 9 cm

merken: alleen meesterwerk: JvH in schilvorm (= J. v. Hout, Eindhoven)

afb.: Boven de tekst een gegraveerd paard voor maaimachine naar links. Op de maai balk staat een boer gekleed in 's zondagspak achterover geleund. Het merk LANZ is ingegraveerd.

tekst: (Romeinse kapitaal, opgevuld met trembleergravingen)

P. J. L. LIEBREGTS
KONING
VAN
S^t. JANS — GILDE
OERLE
1926 — 1932

Vogel (beschreven onder 38).

Coll. Bond van Schuttersgilden Kring Kempenland, Foto A. Jansen, Geldrop.

39. Uitgestulpte schildvorm met trembleercontourrand.

afm.: H: 12,5 cm / Br: 10,9 cm

merken: JvH in vierkant (= J. v. Hout, Eindhoven)

afb.: Boven de tekst is op een grondje een landelijk tafereel gegraveerd: naar links ploegende boer achter door paard getrokken ploeg. De boer is gekleed in: kiel, pet, schouderdoek, klompen. Aan de horizon is een bossage met windmolen, erfbeplanting bij huis met put.

tekst: (Romeinse kapitaal niet trembleerverdikkingen)

K(NING
S JANS — GILDE
OERLE
C. M. v/d MIERDE
1932 — 36

40. geperst schild, gebruikelijk Begeer-model.

afm.: H: 13,8 cm / Br: 12,7 cm

merken: gekroonde B

afb.: geen

tekst: (Binnen ovaal, in cursieve letters met soms trembleerverdikkingen)

W. v.d. Sande

Koning

St. Jans Gilde

Oerle

1937 - 1947

41. Schild met contourrand

afm.: H: / Br:

merken: Minervakopje, leeuwte 2; meesterteken: BT in zeshoekig kader met cijfer 73 (of is het BS); jl: S (= 1953)

afb.: Het schild is door overdwarse streep in tweeën verdeeld: In bovenste helft is vogel op boom gegraveerd en de naam: Th. v.d. Berk.

tekst: (lopende cursief) Koning

van

St. Jans Gilde

van af'51

t/m '54

Oerle

42. Driehoekig schild met golvende bovenrand en accolade in de zijanten.
"Trembleersteek als contour.

afm.: H; 14,6 cm / Br: 13 cm

merken: geen (zilver?)

afb.: Boven de tekst is een grondlijn gegraveerd met boomgaard, waarin zes varkens lopen, twee links-, vier rechtsgewend.

tekst: schuine schrijffletter met trembleertechniek verdikkingen:

.H. Olislagers

Koning

Van 1947 - 1953

Keizer

van het St. Jans-Gilde

te

Oerle

1954

43. Uitgestulpte schildvorm met trembleergraving contour.

afm.: H: 10,2 cm / Br: 8,1 cm

merken: minervakopje, lopend leeuwte; jl: b (= 1961) geen meesterteken.

afb.: boven tekst is een draaibank gegraveerd.

tekst: (in lopend schrift)

J. Gepkens

Koning

v/h St. Jans gilde

Oerle

1957-1960

44. Gedreven schild met scherpe insnijdingen.

afm.: H: 9,7 cm / Br: 8,7 cm

merken: minervakopje, leeuwte 2; meesterteken: WT ineen en cijfer 1 (= W. Thielen te Oirschot); jl: e (= 1964)

afb.: Het schild is gevierendeeld: 1/ boom, rechts ervan een wapen, gevierendeeld met in ieder kwartier een rechtsgewende lopende leeuw. 2/ twee arbeiders met kruiwagen. 3/ St. Jansschotel en in schrijffletter de gedreven tekst: "St. Jan". 4/ in gedreven schrijffletter: "F. Kelders Koning 1960-63 Oerle".

tekst: zie hiervoor, gesigineerd met: W. Thielen Oirschot.

45. Gedreven schild.

afm.: H: 13 cm / Br: 11,4 cm

merken: minervakopje, lopend leeuwte 2; meesterteken: WT (ineen) 1 in klein kader (= W. Thielen te Oirschot); jl: K (= 1970)

afb.: Boven de tekst staat links een standaardmolen in vreugdestand, rechts ervan een boom waarop een gevierendeeld wapen met in elk kwartier een rechtsgewende leeuw (= Oerle), onder een koningskroontje.

tekst: (Op banderol ingegrift in Romeinse kapitaal)

GILDE ST. JAN OERLE J.M. de Kort Koning 1963-1969

(daaronder gesigineerd: W. Thielen Oirschot)

46. Uitgestulpte schildvorm met trembleersteekcontour,

afm.: H: 13,4 cm / Br: 9,7 cm

merken: minervakopje K, lopend leeuwte II; meesterteken: monogram HV; jl: m (= 1972)

afb.: te midden van de tekst liggend halffiguur van jager met geweer in aanslag tegenover fazant.

tekst: in schrijffletter (boven voorstelling:)

A. van de Oetelaar

Koning

(onder voorstelling:)

van St. Jansgilde

Oerle

1969 tot 1970

47. Uitgestulpte schildvorm.

afm.: H: 13,7 cm / Br: 10 cm

merken: minervakopje K, lopend leeuwje II; meesterteken: JH 14 in rechtshoek
jl: N (= 1973)

afb.: tussen de tekst is kanon van Zand-Oerle gegraveerd

tekst: (in schrijffletter) G.C. v. Zantvoort
Koning
(voorstelling..)
St. Jans Gilde
Oerle
van 1972-75

D. Keizerszilver

Drie vogeltjes op tak ajour, gedreven; W. Thielen te Oirschot; aan jaseronkettling 1969.

E. Hoofdmansteken (aan jaseronkettling)

afm.: H: 8,3 cm / Br: 17,6 cm

merken: lopend leeuwje II, minervakopje K; meesterteken: HV (ineen) in gotisch schild (= van Hout te Eindhoven); jl: o (=1974)

afb.: geen

tekst: (in schrijffletter gegraveerd) 1 2 1/2 jaar

Hoofdman St. Jan Gilde Oerle
M. v.d. Loo 1974

F. Overige

- 1 — Een Egyptisch vlechtwerk sjerp.
- 2 — Een vaandel met oud medaillon uit het jaar 1881.
- 3 — Een degen, driezijdig, ijzer, punt eraf, gedalmaceerd met bladversiering op enkele plaatsen, handvat van ijzer, bekroning door vaasvorming gegoten ornament, handbeschermingsbeugel en boven handvat links en rechts een weerhaak.
- 4 — Twee half hoge koperen trommen (zie Jolles II, 181).
- 5 — Hoofdmanshellebaard.
- 6 — Een dekenstop met houten knop (Twee dekenstokken met metalen knop zijn verdwenen, evenals een dekenstok met houten knop).
- 7 — Een dekenstok met zilveren knop (geschenk aan het gilde).
- 8 — Diverse medailles en prijzenschilden, die niet geïnventariseerd zijn.

ALFABETISCH NAAMLIJST KONINGSZILVER

St. Jansgilde Oerle

Aerts	Herpert	1736
Arts	Jan	1615
B.B.S.		1700
Berk	Th. v.d.	1951-54
Bressers	Jan Daendels	1727
Coppen	Arnoldus	?
Crom	F. d.	1920
Duijtz	Erituis	1696 (Stadhouder en Secretaris)
Gaele	Jacobus van	1764
Gepkens	J	1957-60
Goorsen	Heyndryck Jan	1646
Goosens	Aert	1620 (Pastoor te Kneysel)
Heuvelmans	Walterus	1841
Heymans		1805
Janssens	Jan	1617
Jansen	Willem	1654
Kelders	F	1960-63
Kort	J.M. de	1963-69
Krieken	Dirk van der	1808
Liebrechts	P.J.L.	(1926-32)
Loenhout	Antonius van	1884
Loenhout	Francis	1849
Loenhout	Hendrik	1823
Mierde	C.M. v.d.	1932-36
Mierde	H.J. v.d.	1921-24
Oetelaar	A. van de	1969-70
Olislagers	W.H.	1947-54
Ouers	Jan Wouters van	
Philipsen	Adriaen	1643
Rijt	Hendrik van der	1839
Rooy	Wilhelmus van	1818
Rooymans	P.J.	1911

Sangers	Johannes Baltus	1751
Sangers	Johannes Peeters	1711
Sande	W. v.d.	1937-47
Schippers	Theodorus Christiaan	1759
Smits	A	1847
Smuelders	Derick Jansen	1680
Smuelders	Derck Jansen	1686
Symens	Tonis	1602
Ven	Christiaan van de	1786
Ven	Johannes van de	1813
Ven	Peter Franciskus vd	1828
Ven	Peter Franciskus vd	1835
Vlierden	Joncker Rykart van	1604
Zantvoort	G.C. van	1972-75
Zengers	C	1859

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

22e jaargang, nr. 86

juli 1992

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

INHOUD

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1992 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

		blz.
1	De financiering van de bouw van de Oirschotse St. Petruskerk 1463 - 1512 door J. Lijnen	80
	Cursussen	103
11.	Kempische curiosa 20 Getallen en cijfers in de loop der eeuwen door .1 mijten	104
	Tentoonstelling	106
	Boekaankondiging Het notariaat in Veldhoven	107
III.	Het begin van het moderne notariaat in Veldhoven door Bijnen	108
IV.	Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw door C. Scholten	111

I. DE FINANCIERING VAN DE BOUW VAN DE OIRSCHOTSE SINT-PETRUS-KERK 1463 - 1512

door J. Lijten

Herhaaldelijk werd mij tijdens een rondleiding door Oirschot de vraag gesteld: Hoe kon Oirschot toch een dergelijke majestueuze kerk bouwen en vooral financieren? Het stellen van deze vraag ligt zeer voor de hand, doch het antwoord daarop vereist veel studie. Het lijkt zelfs onmogelijk, omdat er over de bouwperiode noch kerkerekeningen noch dorpsrekeningen bewaard zijn behalve één dorpsrekening over het jaar 1500. Toch meenden we, dat het mogelijk was om een verhelderende algemene kijk te geven op de onvoorstelbaar ingewikkelde wijze van financiering van het bouwen in de late middelbeeuwen van een grote kerk in het algemeen en de Oirschotse Sint-Petrus-kerk in het bijzonder. Dit zal dan natuurlijk niet kunnen geschieden aan de hand van de zo modieuze (soms) te pas en (dikwijls) te onpas gebruikte statistieken en tabellen, die hedendaagse historici en anderen zo graag laten maken door de computer met reeksen cijfers die hunzelf niet duidelijk zijn.

In 1981 publiceerde Dr. W.H. Vroom, hoofd van de afdeling Nederlandse geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam, een lijvige studie over de financiering van de kathedraalbouw in de middeleeuwen. I) Hij verzamelde daarin gegevens over de financiering van de kathedraalbouw in het algemeen en van de dom van Utrecht in het bijzonder geïllustreerd met een overstelpende overvloed aan cijfers. Het is nauwelijks voorstelbaar, welk een werk het verzamelen en ordenen van deze gegevens gekost moet hebben, aangezien het bestuderen ervan de moed van een os vergt, die in het gareel voor de ploeg gaat hangen en dit volhoudt tot de onafzienbare akker op zijn andere zijde ligt. Dan kan men inderdaad instemmen met de tekst op de achterflap: Dit systematisch onderzoek brengt een financieringsstelsel aan het licht, dat een even groots monument blijkt te zijn als de kathedraal zelf.

Cijfers over de financiering van de Oirschotse kerkbouw zijn niet meer voorhanden zoals in Utrecht, maar toch zijn er in de Oirschotse archieven voldoende aanwijzingen, dat de financieringswijze van de Oirschotse kerkbouw op praktisch alle onderdelen treffende overeenkomsten vertoont met die van de kathedralen.

Wij zullen een kort overzicht geven van de verschillende inkomstenbronnen voor de bouw der kathedralen in het algemeen, voor de Utrechtse kathedraal en voor de Oirschotse Sint-Petrus-kerk. Voor de twee eerste categorieën steunen we op Vroom, voor de laatste op de Oirschotse archieven.

Er waren veel bisdommen in de middeleeuwen maar van zeer verschillende grootte. Dit kwam doordat de kerkelijke indeling in de middeleeuwen in principe te rugging op de staatkundige indeling van het laat-Romeinse rijk. Elke Romeinse civitas - stad(je) met omliggend agrarisch gebied - werd een bisdom. In Italië en Zuid-Frankrijk waren dit dikwijls kleine stadjes met een weinig uitgestrekt agrarisch ommeland. Het bisdom Tongeren - later Maastricht, weer later definitief Luik - echter omvatte de oostelijke helft van het tegenwoordige België en het tegenwoordige Noord-Brabant en Limburg, het bisdom Utrecht heel het tegenwoordige Nederland boven de grote rivieren en Zeeland.²⁾

Nu was Oirschot natuurlijk geen bisdom maar daar toch enigszins mee te vergelijken. Het kerkelijk territorium van Oirschot zal oorspronkelijk heel Kempenland omvat hebben, maar het was in de loop der eeuwen afgebrokkeld door de oprichting van verschillende particuliere kerken, eigen-kerken.

Tegen deze afbrokking had Oirschot meerdere afhankelijke parochies opgericht, waarvan sommige in verloop van tijd ook weer in andere handen waren overgegaan, maar waarvan enkele zoals Middelbeers, Vessem, Wintelre en Bladel tijdens de bouwperiode van de Sint-Petrus-kerk nog vast in Oirschotse handen waren. Best had wel sinds 1437 een hulpkerk, maar behoorde zonder meer tot de parochie Oirschot. Het zou pas in 1553 een min of meer zelfstandige parochie worden. De kerkelijke inkomsten van Best, Middelbeers, Vessem, Wintelre en Bladel, met name de tienden, waren inkomsten van het Oirschotse kapittel. Het Oirschotse kapittel was pastoor van Oirschot (met Best), Middelbeers, Vessem, Wintelre en Bladel. De pastoor van Oirschot, de rector van Best, *de* pastoors van Middelbeers, Vessem, Wintelre en Bladel waren slechts plaatsvervangers van het Oirschotse kapittel, die jaarlijks door het kapittel eventueel naar willekeur vervangen konden worden.

De kerk fabriek

In de vroeg-christelijke kerk beschikte de bisschop in persoon over het vermogen en inkomen van het bisdom, dat nog niet in parochies verdeeld was. Hij diende zich daarbij wel te houden aan de bestemming, die door schenkers aan bepaalde giften verbonden werd. Naar aanleiding van misbruiken in sommige Italiaanse bisdommen werd door enkele pausen aan het eind van de vijfde eeuw een *erleelsleutel* opgesteld, die in de achtste eeuw in het grootste gedeelte van West-Europa gepractiseerd werd.

Daarbij werd het inkomen verdeeld in vier gelijke delen, respectievelijk bestemd voor de bisschop, de geestelijkheid, de armen en het kerkgebouw.

In sommige streken werd het kerkelijk inkomen in drieën gedeeld. Daar werd niets toebedeeld aan de armen, vermoedelijk omdat voor de armenzorg reeds een rentegevend vermogen was gereserveerd. Na het ontstaan van zelfstandige

parochies kregen deze weldra ook financiële zelfstandigheid.

Ook daar werd de drie- of vierdeling van kerkelijke inkomsten aanvankelijk geïmplementeerd. Door latere ontwikkelingen vervaagde deze verdeelwijze echter.³⁾

Het beheer van de kathedrale kerkfabriek was aanvankelijk ook enkel in handen van de bisschop, maar in de bouwperiode, waarover wij spreken, was het na een geleidelijke ontwikkeling overwegend in handen van het kapittel.⁴⁾

Zoals in de kathedralen stond ook in Oirschot de kerkfabriek onder het oppertoezicht van het kapittel (Daarbij liet het kapittel het dagelijkse beheer van de financiën der kerkfabriek over aan wat wij zouden noemen het kerkbestuur, de fabrieks- of kerkmeesters.

De kerkmeesters

In tegenstelling tot de kathedralen, waar het stadsbestuur zich nauwelijks inliet met de bouw en het onderhoud, was in Oirschot de bemoeienis van het dorpsbestuur met de kerkbouw zeer intensief. Het ligt dan voor de hand, dat het dorpsbestuur ook invloed wilde hebben op het benoemen en het functioneren van de kerkmeesters. Het zal daarom dienstig zijn na te gaan, wie er gedurende de bouwperiode van de Sint-Petrus-kerk als kerkmeesters gefungeerd hebben. Een directe bron daarvoor is niet aanwezig, zodat wij de personen van de kerkmeesters slechts kennen uit hun feitelijke functioneren. Wij memoreren hierbij dankbaar het jarenlange monnikenwerk van collega L. v.d. Mierden in het doorworstelen van de Oirschotse schepenprotocollen, waaraan de overgrote meerderheid van onze gegevens ontleend is.

We hebben enkele redenen om te vermoeden, dat de invloed van het dorpsbestuur op de kerkbouw van het begin af groot geweest is. Dat was alleszins begrijpelijk, omdat het dorpsbestuur aanstonds in belangrijke mate financieel bijdroeg, wat later uitdrukkelijker ter sprake komt. Het was ook voordehandliggend, dat deken Frank van Boort, die functioneerde van 1443 tot zijn dood in 1472, die aan meerdere regentenfamilies geparenteerd was,⁶⁾ en die zich gerealiseerd zal hebben, dat de geplande kerk door het kapittel alleen niet te bekostigen was, niet afwijzend stond tegenover deze gang van zaken. Het kapittel zal daarentegen bevreesd zijn geweest voor een toenemende invloed van het dorpsbestuur en een daarmee corresponderende vermindering van zijn eigen invloed op het beheer van de kerk. Dit kunnen we beluisteren in artikel 16 van de kapittelstatuten, die in 1472 bij het openstaan van het dekenaat werden opgesteld.⁷⁾

In de geest waarin het kapittel meermalen statuten opstelde tijdens het openstaan van het dekenaat om de macht van de deken ten opzichte van het kapittel te beperken, wordt daarin uitdrukkelijk bepaald, dat de kerkmeesters der Sint-Petrus-kerk, de kapelmeesters van de Mariakerk en de Heilige Geestmeesters 'in onze tegenwoordigheid en in onze kapittelzaal' moeten worden aangesteld en daar ook hun rekening moeten doen. Er wordt apart bijgezegd, dat deze bepaling gemaakt wordt 'om onze jurisdictie volgens *zeer* oude gewoonte beter te doen respecteren'.⁸⁾

Het is begrijpelijk, dat een enorm bouwwerk als de Sint-Petrus-kerk niet tientallen jaren lang continu op volle kracht kon worden voortgezet. De beschikbare financiën zullen daartoe niet toereikend geweest zijn. Zo spraken wij reeds het vermoeden uit, dat de bouwactiviteiten rond 1490 tijdelijk stilgelegd hebben en dat het Sint-Joris-gasthuis in die periode de bekwaame bouwlieden te werk gesteld heeft bij het bouwen van de Beyerd.⁹⁾ Een dergelijke stilstand was echter funest voor een gebouw-ten-halve en het was soms nodig in te grijpen door belangrijke reparaties. Dit is te beluisteren in de Oirschotse schepenakte d.d. 1492.04.23, waarin de schepenen, Heilige Geestmeesters en 'een groet deel der gemeynder gebueren' een commissie van acht personen instellen om 'der kercken sunte Peters van Orscot wederom te doen timmeren, decken ende repareren'. io) Als we ons realiseren, dat het kopen maar vooral het vervoer van het bouw materiaal, dat vrijwilligerswerk was, een massa organisatie werk vroeg, kunnen we erin komen, dat er acht 'kerkmeesters' benoemd werden. Zoals gewoonlijk zal het werk toch in hoofdzaak op één persoon zijn neergekomen, zoals weer te beluisteren is in de schepenakte d.d. 1494.01.28, waarbij deken en kapittel en de gezamenlijke inwoners een commissie van zes personen benoemen om Henrick van den Dyck te helpen in dit organisatie werk en hun bovendien volmacht geven om ten laste van de kerk geld te lenen') Vijf van de zes, onder wie Henrick van den Dyck zelf, waren reeds in 1492 aangewezen. Alleen de priester Jan Nataels (Robillart) is nieuw. Mogelijk is hij als leidende figuur aangetrokken en heeft de aanstelling - nu door deken en kapittel - de betreffende personen een extra aansporing willen geven. Blijkbaar is al hun werk toch slechts provisorisch geweest, want in 1503 was er een ramp gebeurd met de kerk, 'die overmids dat sy gevallen was, seer wuesteleken leegte'.¹²⁾

Uit de niet zo duidelijke formulering van deze schepenakte zullen we moeten concluderen, dat het dorpsbestuur voor de kerkbouw een afzonderlijke belasting 'gesette penningen' had ingevoerd - vermoedelijk zoals gebruikelijk 'bedsgewijze' d.i. volgens draagkracht - die echter door velen niet betaald werd, zodat ook de bereidwilligen er niet veel meer voor voelden. Naar aanleiding van de instorting van de kerk worden er nu krachtige maatregelen genomen door vice-deken Mr. Danel van Hersel (deken Willem Aarts van Leende was overleden en er was nog geen nieuwe deken gekozen) de schout, alle regenten 'ende een groet dele der gemeynder gebueren'. Alle vorderingen van de kerk kunnen bij gerechtelijke executie afgedwongen worden. De acht personen, die ieder in hun hertgang zijn aangewezen om de gelden voor de kerk op te halen, kunnen zelfs in gijzeling genomen worden, als zij deze gelden niet op tijd inleveren. De supervisie over dit alles wordt opgedragen aan drie 'princepael provisoren ende kerckmeesteren', Aelbrecht van de Maerslaer, Henrick Belarts en Haplo Jan Vos. Het grote aantal kerkmeesters van 1492 en 1494 zal niet bevorderlijk geweest zijn voor de activiteit. Daarom wordt er nu een soort hiërarchie bij de kerkmeesters ingevoerd en krijgen drie krachtige figuren de hoogste leiding van het college.

Tijdens de bouwperiode van de Sint-Petrus-kerk heeft een zeer groot aantal kerkmeesters gefunctioneerd. Een volledige lijst is niet op te maken. Van de meeste ons bekende kerkmeesters kennen we noch het begin noch het einde van hun functioneringsperiode. Wij beperken ons daarom tot een opsomming van die bekende kerkmeesters, die tevens kannunik of priester waren en daarom als vertegenwoordigers van het kapittel beschouwd kunnen worden en de kerkmeesters die tevens schepen waren en als vertegenwoordigers van het dorpsbestuur beschouwd kunnen worden.

Kanunnik Jorden Janszoon van Geldrop is als kerkmeester speurbaar van 1468 tot 1474,¹³⁾ kanunnik Natael Robillart van 1474 tot 1479,¹⁴⁾ Kanunnik Arnd de Crom van 1480 tot 1485,¹⁵⁾ kanunnik Mr. Danel van Hersel van 1491 tot 1513,¹⁶⁾ kanunnik Jan Nataels Robillart van 1495 tot 1502,¹⁷⁾ en daarnaast de volgende priesters, Dirck de Crom van 1465 tot 1474,¹⁸⁾ Ghysbert van Gestel in 1489,¹⁹⁾ Merten Vlemmincx van 1496 tot 1498,²⁰⁾ Thomas van den Snepscoet van 1508 tot 1510,²¹⁾ en Henrick Stockelmans van 1510 tot 1513.²²⁾

De volgende kerkmeesters hebben ook als schepen gefungeerd: Willem Willem Vos kerkmeester van 1465 tot 1467²³⁾ schepen in 1459, 1465, 1468, 1471 en 1474,²⁴⁾ Jan Willem vos kerkmeester van 1468 tot 1474²⁵⁾ schepen in 1463, president-schepen in 1473, Rutger Beelaerts kerkmeester van 1473 tot 1485,²⁶⁾ schepen in 1466, 1481 en 1484, Henrick van den Ven(ne) kerkmeester van 1477 tot 1489²⁷⁾ schepen in 1471, 1474, 1477, 1480, 1484, 1487 en 1490, Aelbrecht van den Maerslaer kerkmeester van 1493 tot 1511,²⁸⁾ schepen in 1496, 1500, 1505, 1508, 1511 en 1516, Henrick Rutgerszoon Beelaerts kerkmeester van 1503 tot 1512,²⁹⁾ schepen in 1495, 1501, 1505, 1508, 1511, 1514, president-schepen in 1518 en 1521, Happo Jan Vos kerkmeester in 1503 en 1504,³⁰⁾ schepen in 1509, H. Geestmeester in 1503, 1504, 1522 en 1531.³¹⁾

De drie 'principael provisoren ende kerckmeesteren' die in 1503 werden aangesteld en die met strakke hand de laatste fase van de kerkbouw hebben geleid, waren dus allen uit regentenkringen.

De fasering van de kerkbouw

De gegevens, die wij zojuist verzameld hebben, zullen voor sommige lezers enigszins raadselachtig blijven. Wanneer wij deze gegevens gaan vergelijken met de fasering van de kerkbouw, zoals deze door Herman Strijbos als bouwkundige is beschreven,³²⁾ kunnen we een reconstructie maken van de vermoedelijke gang van zaken in de bouw tussen 1462 en 1512.

Vermoedelijk bestonden er vóór het afbranden van de eerste Sint-Petrus-kerk in 1462 reeds vrij concrete plannen voor de bouw van een nieuw koor en transept.

Wij leiden dit af uit een testament van 1459, waarin twee gouden Peters aan de kerk gelegateerd werden als bijdrage in de bouwkosten.³³⁾ Het vermoedelijk

reeds van te voren ontworpen koor met transept paste precies tegen de muren van het schip, zoals uit de plattegrond blijkt. Door de brand van de kerk zal de uitvoering van het ontwerp misschien zijn verhaast maar niet gewijzigd. Er kwam echter een onvoorzien grote taak bij namelijk de herbouw van het schip der kerk. Het muurwerk van de oude kerk zal na de brand wel grotendeels overeind gebleven zijn, maar het tweehonderd jaar oude metselwerk zal toch wel ka-duuk geweest zijn, zodat de herbouw een labiele constructie werd, die telkens weer gerepareerd moest worden en uiteindelijk in elkaar stortte. Pas rond 1503 zal het besluit gevallen zijn een heel nieuw schip en toren te bouwen. Strijbos onderscheidt hierin wel twee bouwfases; hij constateert echter ook, dat deze om bouwtechnische redenen gedeeltelijk gelijktijdig moeten zijn uitgevoerd.³⁴⁾

Na deze globale oriëntatie ter plaatse willen we aan de hand van diverse documenten bekijken, welke financieringswijze zoals door Vroom beschreven voor de kathedralen, in Oirschot zijn terug te vinden. Wij zullen daarbij achtereenvolgens deze financieringsbronnen nagaan:

1. *bijdragen van bisschop en kapittel*
2. *bijdragen van de paus*
3. *bijdragen van de landsheren*
4. *bijdragen van de stad of het dorp*
5. *bijdragen uit de geestelijke goederen van het bisdom*
6. *bijdragen van de gelovigen*
7. *financiering uit eigen vermogen en inkomen der kerkfabriek*

1. *Bijdragen van de bisschop en het kapittel.*

Vroom besteedt tien bladzijden aan de beschrijving van de rol, die de bisschop speelde bij de bouw van de kathedraal.³⁵⁾ Deze rol kon echter zozeer variëren, dat wij kunnen volstaan met een enkele zin: 'De bisschop speelde een moeilijk definieerbare en moeilijk voorspelbare rol in het bijeenbrengen van gelden voor de bouw: soms schonk hij niets, in andere gevallen was hij de steunpilaar van de onderneming'.³⁶⁾

Daar de Oirschotse kerk geen bijzondere relatie had met de bisschop zoals een kathedraal en het Oirschotse kapittel zich zeer onafhankelijk ten opzichte van de bisschop opstelde, kan in Oirschot geen bisschopelijke bijdrage verwacht worden.

De bijdrage van het kapittel aan de kerkfabriek waren van meerdere aard. Wij zullen de voornaamste afzonderlijk bezien.

a. De prebenden van de overleden kanunniken

Reeds in de elfde eeuw (in Brussel in 1047) kwam het gebruik in zwang om na het overlijden van een kanunnik de inkomsten van zijn prebende (inkomen verbonden aan een kerkelijke functie) gedurende een jaar ter beschikking te stellen aan zijn erfgenamen, om de eventuele schulden van de overledene te betalen en voor hem een jaargetijde te stichten (annus gratiae)³⁷⁾

In de twaalfde en dertiende eeuw ontstond hier en daar het gebruik om na dit eerste jaar nog gedurende een tweede, en soms derde, jaar de inkomsten van de prebende van de overleden kanunnik aan het kapittel te laten toekomen, dat deze soms ter beschikking stelde van de kerkfabriek (*annus ecclesiae*).³⁵⁾

In Utrecht bestond het gebruik om gedurende één jaar deze inkomsten toe te wijzen aan de erfgenamen en gedurende de twee daarop volgende jaren aan de kerk, hetgeen later omgekeerd en enigszins gewijzigd werd.³⁹⁾

In artikel 7 van de Oirschotse kapittelstatuten van 1293 werd bepaald, dat de inkomsten van het eerste jaar na het overlijden van een kanunnik aan diens nalenschap kwamen en die van het tweede jaar aan de kerk.⁴⁰⁾

b. Intree- en absentiegelden enz.

Het was in de meeste kapittels gebruik, dat de nieuwe kanunniken bij hun intree een diner gaven voor hun nieuwe collega's en soms mede voor heel het personeel van het kapittel en daarnaast een bijdrage gaven voor het kapittel en/of de kerk.⁴¹⁾

Ook in Utrecht bestond een vergelijkbaar gebruik, waarbij het aandeel van de kerk pas vrij laat werd ingevoerd en vrij gering was.⁴²⁾

In de Oirschotse kapittelstatuten van ca. 1435 werd bepaald, dat de nieuwe kanunniken bij hun entree volgens gewoonte 22 Rijngulden zouden betalen aan de kerk en daarenboven een maaltijd geven voor heel het kapittelpersoneel.⁴³⁾

Rond de tijd, dat de laatste fase van de kerkbouw werd aangevat, in 1501, werd de bepaling over de intreemaaltijd gewijzigd. Ten bate van de verfraaiing van de kerk zou men in plaats daarvan voortaan 12 keurvorstergulden gaan betalen.⁴⁴⁾

Voor verschillende overtredingen konden door het kapittel boeten worden opgelegd, die soms ten goede kwamen aan de kerk. Voor de meest voorkomende overtreding, afwezigheid bij de dagelijkse koordiensten, werd soms een boete opgelegd, soms presentiegeld ingehouden, dat in sommige gevallen ook aan de kerk kwam.⁴¹⁾

In de Oirschotse kapittelstatuten van 1293 was in artikel 1 een presentiegeld geregeld. Bovendien was in de volgende artikelen een korting op de prebenden van niet-residerende kanunniken geregeld.

Zo was in artikel 3 bepaald, dat kanunniken, die aan de universiteit 'stadium generale' gingen studeren, slechts tweederde van hun prebende ontvingen, terwijl het resterende deel aan de kerk kwam.⁴⁶⁾

Door het Oirschotse kapittel werden somtijds boeten opgelegd, maar slechts in één geval vonden wij een bestemming van deze boete voor de kerk. In de toevoeging aan de statuten van 1496 in 1501 werd in artikel 16 bepaald, dat iedere ondergeschikte van het kapittel, die zich zonder verlof van de deken buiten Oirschot begaf, een boete van 1 C7arolusgulden moest betalen tot reparatie van het hoogalt aar.⁴⁷⁾

c. De incorporatie van een prebende

Deze maatregel werd slechts zelden toegepast, omdat er toestemming van de paus voor nodig was, die slechts moeizaam en enkel om gewichtige redenen verkregen kon worden.^{4t)}

In Utrecht bestond een afzonderlijke functie van kerkelijke leidekker, welk ambt bij de kerk fabriek der kathedraal werd geïncorporeerd."

Ook in Oirschot is deze maatregel toegepast. Op 30 april 1435 gaf Julianus, kardinaal-legaat van de paus voor Duitsland, in Basel verlof om het beneficie van de kosterij (*matricularia*) te incorporeren bij de kerkfabriek en droeg de uitvoering daarvan op aan Peter de Crom, kapitteldeken van Sint Jan te 's-Hertogenbosch, die in Oirschot geboren was. Als motief werd opgegeven, dat de incorporatie nodig was als een bijdrage tot de bouw en het onderhoud van de kerk.⁵⁰⁾

2. Bijdragen van de paus

Het was een hoge uitzondering, als de paus persoonlijk bijdroeg aan de bouw van een kathedraal. Het kwam soms voor, wanneer hij voor zijn keuze tot paus als bisschop of kanunnik aan die kerk verbonden was geweest. Indirect droeg de paus wel bij door het verlenen van een aflat aan degenen die bijdroegen aan het goede werk van de kerkbouw.⁵¹⁾ De opbrengsten van aflaten zullen bij de bespreking van de bijdragen der gelovigen aan bod komen.

3. Bijdragen van de landsheren

Keizers en koningen hebben soms belangrijke bijdragen gegeven aan de bouw van kerken, maar dat waren dan meestal kerken, waarmee zij een bijzondere relatie hadden, zoals de Kaiserdome van Spiers, Worms en Mainz.

Over het geheel moet het aandeel van de landsheren niet overschat worden.⁵²⁾

Ofschoon de hertog van Brabant niet alleen landsheer was maar bovendien (half)heer van Oirschot en patroon van het kapittel, is van hem geen rechtstreekse bijdrage aan de Oirschotse kerkbouw bekend. Zijn indirecte bijdrage komt onder het volgende nummer ter sprake.

4. Bijdragen van het dorpsbestuur

Wat de bijdragen van de stadsbesturen aan de bouw van de plaatselijke kathedraal betreft, is er een merkwaardige tegenstelling tussen Italië en de landen ten noorden van de Alpen. In Italië beschouwde het stadsbestuur over het algemeen de bouw van de kathedraal als een zaak, die de hele gemeenschap aanging, zodat een belangrijke bijdrage heel gewoon was en er soms zelfs een afzonderlijke belasting voor de kathedraalbouw werd geheven. Ten noorden van de Alpen interesseerde het stadsbestuur zich dikwijls niet of nauwelijks voor de bouw van een kathedraal in tegenstelling tot de stedelijke parochiekerken, waaraan de stad wel bijdroeg. Als de stad al een bijdrage gaf voor de bouw van een kathedraal,

was dat soms voor torens of klokken, die een algemeen stedelijk doel dienden, en een enkele maal voor het schip van de kerk.⁵³⁾

Ook in Utrecht werd door het stadsbestuur nauwelijks aandacht besteed aan de kathedraal, terwijl daarentegen de vier parochiekerken en met name de Buurkerk volop gesteund werden.⁵⁴⁾

In Oirschot lag de verhouding enigszins ingewikkelder. De eerste Sint-Petruskerk was in 1268 gebouwd als collegiale kapittelkerk, terwijl de Mariakerk parochiekerk was. Omdat de Mariakerk echter erg klein was voor een talrijke parochie als Oirschot, werd de Sint-Petrus-kerk in feite geruisloos als parochiekerk beschouwd. Dit feit, dat de Sint-Petrus-kerk de facto parochiekerk was, gaf voor het dorpsbestuur de doorslag om in de bouwkosten bij te dragen en was daarnaast ook reden om toezicht op het beheer te claimen. Het kapittel zag wel graag de bijdrage van het dorpsbestuur, maar bleef het alleenrecht op het toezicht op het beheer claimen, zoals wij zagen in de statuten van 1472.⁵⁵⁾ Het kapittel benadrukte dit ook door in officiële stukken praktisch altijd te spreken van de kerk als 'collegiale kerk'.⁵⁶⁾ De schepenbank gebruikte slechts enkele malen, en wel vóór 1472, de naam 'collegiale kerk',⁵⁷⁾ meestal de naam 'collegiale en parochiale kerk'.⁵⁸⁾

Slechts op een paar concrete punten wordt duidelijk, dat het dorpsbestuur bijdroeg aan de bouw van de kerk, maar dat waren dan ook zeer belangrijke bijdragen. Op 20 december 1464 verkreeg het dorpsbestuur een octrooi van hertog Philips, om 100 bunder gemeynt te mogen verkopen onder andere 'omme der reparaciën ende makingen wille van huere kerken ende den torre derselver'.⁵⁹⁾

Daarnaast is reeds gememoreerd het resolute ingrijpen van het dorpsbestuur in 1503.⁶⁰⁾ Daaruit blijkt, dat het dorpsbestuur een belasting 'gesette penningen' had ingevoerd ten bate van de afbouw der kerk, die eventueel nog met een nieuwe heffing uitgebreid kon worden. De drie 'principael provisoren ende kerckmeesteren' kregen in de akte 'voltomen macht ende procuracie ende sunderlinghe bevele, om te heffen, te boren, met recht te vervolghen, oft's noet sy, allen pachten, chynsen, renten, sculden ende gesette penningen der voerscreven kerken toebehorende, oft die tot behoef derselver kercken noch geset sellen werden'.

Alle vorderingen ten bate van de kerk werden onmiddellijk executabel verklaard 'gelyck oft sy met allen sollempnityten van recht verwonnen waren', terwijl geen enkel excuus geaccepteerd behoefde te worden. De akte besluit: '...sy en sellen betalen den iersten penninck metten lesten.'

Uit de omstandigheden is duidelijk, dat dit optreden en deze bijdrage doorslaggevend is geweest.

5. Bijdragen uit de geestelijke goederen van het bisdom

De kathedraal gold als de 'oermoeder en meesteres' van alle kerken in het bis-

dom. Op die titel had zij speciale voorrechten op de andere kerken, zodat bepaalde inkomsten van onderhorige kerken soms aan de kathedraal konden worden toegewezen, zoals bijvoorbeeld uit de tienden, die voor de plaatselijke parochiekerk waren bestemd.⁶¹⁾

Nu zal het op het eerste gezicht vergaand lijken, om op dit punt een vergelijking te trekken tussen kathedralen en de kerk van Oirschot. In Oirschot was echter de verhouding tussen de 'oermoeder en meesteres' en haar onderhorige kerken veel strikter dan die tussen de kathedraal en de andere kerken van het bisdom. De tienden van Middelbeers, Vessem, Wintelre en Bladel kwamen zelfs zonder meer toe aan het Oirschotse kapittel, wat wel verplicht was daaruit de betreffende parochiekerken te onderhouden, maar er overigens vrij over kon beschikken.⁶²⁾ De tienden van Oirschot (met Best) en de genoemde parochies waren zelfs de hoofdbron van inkomsten van het Oirschots kapittel. De bijdrage die het kapittel deed aan de kerkbouw waren dus mede uit de tienden der onderhorige kerken afkomstig.

6. Bijdragen van de gelovigen

Na het bestuderen van de voorgaande bijdragen zijn we misschien geneigd om de vrijwillige bijdragen van de gelovigen niet als zeer belangrijke bron voor de financiering van de kerkbouw te beschouwen. Toch zijn er verscheidene uitspraken bekend, waarin de bijdragen van de gelovigen zelfs als de belangrijkste financieringsbron worden genoemd, zoals die van het Keulse domkapittel van 1325, waarin wordt gezegd, 'dat de uitgaven voor de bouw grotendeels komen uit giften en offeranden van de gelovigen'.⁶³⁾

In Oirschot vinden we een soortgelijke uitspraak door het kapittel in de motivering van het besluit vervat in artikel 17 van de statuten die in 1472 tijdens de bouwperiode van de kerk werden opgesteld, waarin wordt geconstateerd, dat 'de kerkfabriek voornamelijk behoefte blijkt te hebben aan welwillende handen die op velerlei wijze steunen'.⁶⁴⁾

Deze bron was echter onberekenbaar, omdat haar vloeien afhankelijke was van de persoonlijke beslissing van honderden en zelfs duizenden personen. Zij zal dus meer gevloeid hebben naargelang motieven aangevoerd werden, die de gewone mens aanspraken. Grote bijdragen van de rijken kon men blijkbaar niet verwachten. Geert Grote, die in de veertiende eeuw een tractaat schreef 'Contra turrim Trajectensem' (Tegen de Utrechtse toren), merkte op, dat hij nog nooit iemand gezien had, die van harte een grote som aan de bouw bijdroeg.⁶⁵⁾

Bijdragen aan de kerkbouw werden in de officiële kerkelijke leer als goed werk niet zo hoog aangeslagen als aalmoezen aan de armen.⁶⁶⁾ Er zijn overigens in alle eeuwen van het bestaan van de kerk schrijvers geweest, die zich verzetten tegen de in hun ogen overdreven sommen die besteed werden aan kerkenbouw ten nadele van de zorg voor de armen. Het is echter twijfelachtig of kerkenbouw ooit ten nadele van de armenzorg gewerkt heeft.

In Oirschot heeft de armenzorg zeker niet geleden tijdens de bouw van de Sint-Petrus-kerk. In de acht testamenten, die ons bekend zijn uit de jaren 1463 - 1473, de fase van de bouw van koor en transepten, werd slechts in één meer vermaakt aan de kerkbouw dan aan de armenzorg; meestal werd de armenzorg belangrijk ruimer bedacht dan de kerkbouw.⁶⁷⁾ Gedurende de bouwperiode van de kerk nam het vermogen van de Tafel van de H. Geest toe tot 1498. Pas in 1517 constateerden we een - dan nog lichte - teruggang, die zich pas in later tijd voortzette.⁶⁸⁾

Bij de aansporing van de gewone gelovigen tot het doen van giften voor de kerkbouw kunnen we drie motieven onderscheiden.

a. Het kerkgebouw zelf

Gerard Nijsten constateert, dat in een gemeenschap in de middeleeuwen bepaalde feestelijkheden zoals vastenavondviering, toneel, schuttersoptreden en processies als een metafoor van de gemeenschap konden worden ervaren in de zin, dat daarin de gemeenschap zich van haar beste zijde dacht te manifesteren.⁶⁹⁾ Evenzeer als deze feestelijkheden kon de kerk, zeker indien deze een monumentaal gebouw was, door de gemeenschap beschouwd worden als haar metafoor, hetgeen in feite in Oirschot nog steeds geldt. Nog onlangs werden ook in Best voor de restauratie van de Sint-Odulphus-kerk miljoenen bij elkaar gebracht.

Het was natuurlijk belangrijk om dit motief sprekend tot de massa te brengen, waartoe soms een model of een afbeelding van de kerk op een strategische plaats werd opgesteld.⁷⁰⁾

Wij weten niet in hoeverre dit motief in feite in Oirschot gespeeld heeft, maar gezien de mentaliteit van de Oirschotse mensen mogen we er veilig van uitgaan, dat het zo geweest is. Zeker heeft dit motief in belangrijke mate meegespeeld bij het ingrijpen en de bijdrage van het dorpsbestuur rond 1500.⁷¹⁾

b. De aflaten

Wij zijn niet meer zo vertrouwd met de aflaat-gedachte. Aflaten zijn ontstaan in de tijd dat er voor vele overtredingen nog een openbare kerkelijke boete werd opgelegd. Wanneer iemand die een lange kerkelijke boete moest volbrengen, uit eigen beweging een of ander goed werk verrichtte, werd hem soms die kerkelijke boete voor een bepaalde tijd of zelfs helemaal kwijtgescholden. Dat werd geformuleerd in de kwijtschelding van een aantal dagen en voor een totale kwijtschelding als 'volle aflaat'. Nadat de openbare boete uit de kerkelijke praktijk nagenoeg verdwenen was, bleef men dezelfde terminologie gebruiken.

De middeleeuwse mens was er zich zeer van bewust, dat hij ook na de vergeving van zijn zonden bij God iets goed te maken had in dit leven of in het hierna maals (vagevuur). Hij was daarom zeer gesteld op een aflaat als een hulp van de gehele gemeenschap der kerk in zijn boetedoening.

Er werden door de kerkelijke overheid aflaten verleend voor velerlei goede werken en juist het meest voor daadwerkelijke of financiële hulp bij de bouw van kerken.⁷²⁾

Voor de bouw van de dom van Utrecht werden door de paus meerdere aflaten verleend en eveneens door verscheidene bisschoppen ook buiten Utrecht.⁷³⁾

Betreffende Oirschot is geen aflaat bekend, die verleend werd ter bevordering van de kerkbouw. Gezien de algemene mentaliteit van die dagen en de gewoonte om voor een dergelijk kerkgebouw aflaten aan te vragen ligt het voor de hand, dat het ook in Oirschot gebeurd is. Tijdens de eindfase van de Oirschotse kerkbouw was er een aflaat verleend ten bate van de bouw van de Sint-Pieter te Rome. Een gedeelte van de opbrengst mocht besteed worden aan een plaatselijk doel. D.d. 1509.05.16 bepaalden deken en kapittel van Oirschot, dat de offergelden voor de aflaat 'van den stoel van Romen' bestemd zouden worden voor de kerk tot ze was afgebottwd.⁷⁴⁾

c. De reliekenverering

Vanaf de eerste eeuwen van de kerk werden de stoffelijke resten van de martelaren, later ook van andere heiligen, vereerd. Veel kerken werden gebouwd over de graven van martelaren zoals de Sint-Pieter te Rome. Hun begraafplaatsen trokken vanouds vele bedevaartgangers. In later tijd werden de relieken ook verspreid. Ook in de verspreidingsplaatsen trokken belangrijke relieken vele bedevaartgangers. Ouderen onder ons herinneren zich nog het gebruik van de relikwieverering, waarbij op sommige plaatsen ook een geldelijk offer gebruikelijk was. Zo heeft de verering der relieken in de middeleeuwen zeker belangrijk bijgedragen aan de kerkbouw ook in Utrecht.⁷⁵⁾

Blijkens het jaargetijdenboek van het kapittel werden er in Oirschot veel heiligen vereerd. Er waren ook vele altaren en nog meer beneficies ter ere van vele heiligen.⁷⁶⁾ Vermoedelijk zijn er ook veel relikwieën aanwezig geweest. In artikel 17 van de kapittelstatuten van 1472 werd bepaald, dat in de kerk een tafel zou worden geplaatst, waarop de relikwieën ter verering zouden worden uitgesteld, terwijl het geld dat daarbij door de gelovigen geofferd zou worden, bestemd werd voor de kerkbouw totdat deze voltooid zou zijn.⁷⁷⁾

7. Financiering uit eigen vermogen en inkomen van de kerkfabriek

Bij de financiering van de bouw van de dom van Utrecht heeft het inkomen uit eigen vermogen geen grote rol gespeeld. De twee voornaamste redenen daarvoor zijn, dat vele pachten en renten waren bedongen in rekenmunt, die evenals nu voortdurend devalueerde en dat de inkomsten uit het zeer verspreid liggende goederenbezit moeilijk te innen waren en daardoor op den duur verloren gingen.⁷⁸⁾

Beide bezwaren golden niet in Oirschot. Evenals de tafel van de H. Geest belegde de kerk haar bezit overwegend in natura met name jaarpachten te betalen in bepaalde hoeveelheden rogge, waardoor zij vrij waardevast waren. Deze pachten konden wel betaald worden in rekenmunt naar rato van een verrekenprijs, clic telkens opnieuw werd vastgesteld. Meestal stelde men deze prijs iets onder de marktwaarde van de rogge, zodat overwegend in specie werd betaald en de

kerkmeesters de rompslomp van het innemen en verkopen van de rogge werd bespaard. Voorzover na te gaan had de Oirschotse kerk alleen goederenbezit in Oirschot of de naaste omgeving, dat vrij gemakkelijk beheerd kon worden.

Daar van de kerk over de periode van de bouw geen rekeningen bewaard zijn, bestaat onze voornaamste informatiebron aangaande de financieringswijze van de kerkbouw in het Oirschotse schepenprotocol. Dit heeft als groot nadeel, dat bij transporten van onroerend goed of pachten aan de kerk praktisch nooit wordt uitgesproken, of dit geschiedt tengevolge van verkoop of schenking. Voor transporten van de kerk aan derden kunnen we op voorhand aannemen, dat dit is tengevolge van verkoop door de kerk, wat ten overvloede meestal tevens uitdrukkelijk wordt vermeld.

Wij hebben de indruk, dat de Oirschotse kerkfabriek gedurende de bouwperiode een groot deel van haar bezit te gelde heeft gemaakt.

Wij noteerden, dat de kerk zes huizen met aanliggende grond verkocht.⁸⁰⁾ Van een van deze huizen blijkt, dat de kerk het verkreeg op 27 april 1501 en het weer verkocht op 5 mei d.a.v.⁸¹⁾ Ook verkocht de kerk tien percelen grond,⁸²⁾ waarvan een perceel op 22 januari 1505 verkregen werd en in de daarop volgende maand verkocht.⁸³⁾ De kerk verkocht ook meerdere tientallen jaarpachten, bij voorkeur aan andere kerkelijke instellingen, indien deze op dat moment over voldoende kapitaal beschikten: aan de Mariakerk,⁸⁴⁾ aan de Tafel van de H. Geest⁸⁵⁾ en aan het kapittel.⁸⁶⁾

De kerk verkreeg in de bouwperiode ook enkele schenkingen van renten en pachten onder voorwaarde van het uitbetalen van een lijfrente.⁸⁷⁾ Ook verkreeg zij een huis te Hoogeloon tegen toezegging van een gratis zitplaats in de kerk en het verzorgen van uitvaart en begraving.⁸⁸⁾ Dit huis kan best onmiddellijk verkocht zijn, maar dat is in het Oirschotse schepenprotocol niet te vinden.

Rond de tijd van de voltooiing der kerk was de kerkfabriek zo insolvent, dat zelfs een eigen kanunnik geen geld meer wilde lenen aan de kerk zonder borgstelling. Op 1 oktober 1509 gaven deken, kapittel, kerkmeesters, 1-1. Geestmeesters, schepenen en meerdere vertegenwoordigers van de gemeenschap verlot aan de H. Geestmeesters en aan de gasthuismeesters, om ieder een jaarrente van 10 gulden toe te zeggen aan kanunnik Anthonis Bruyninx.⁸⁹⁾ Op dezelfde dag beloofden de Tafel van de H. Geest en het Sint-Joris-gasthuis aan kanunnik Anthonis Bruyninx deze jaarrenten van elk 10 gulden, elk aflosbaar met 166 gulden 13 stuivers. Zowel de Tafel van de H. Geest als het Sint-Joris-gasthuis stelden daarvoor een hoeve en al hun bezittingen als onderpand.⁹⁰⁾ Daartegenover erkenden de kerkmeesters van de kanunnik tweemaal 166 gulden en 13 stuivers omvangen te hebben, terwijl zij beloofden deze aan hem of zijn erfgenamen te zullen lossen na de voltooiing van de kerk.⁹¹⁾ Het is niet zeker maar toch wel waarschijnlijk, dat de rentebetaling door de Tafel van de H. Geest en het Sint-Joris-gasthuis tot de lening werd afgelost, een bijdrage was door deze twee instellingen aan de kerkbouw. Bij de schuldbekentenis door de Tafel van de H.

Geest vonden we in de marge aangetekend, dat deze lening op 8 juli 1526 aan de executeur-testamentair van de kanunnik was afgelost.⁹²⁾

Als we hierbij bedenken, dat op 29 juni 1508 het vervaardigen van het koorgestoelte door Jan Borchmans was aangenomen voor de som van 300 gulden,⁹³⁾ is het verleidelijk om deze lening daarmee in verband te brengen. We betreden daarmee een zijpad, dat ons uitnodigt nog enige ogenblikken rond deze indrukwekkende kerk te dwalen.

De toerusting van de kerk

Hoewel het Oirschotse koorgestoelte aanmerkelijk kleiner was dan dat van 's-Hertogenbosch, werd in het contract met Jan Borchmans bedongen, dat het moest zijn 'in alle werck, properder en netter dan dat ten Bosch is'.⁹⁴⁾ Wij zien hierin bevestigd, dat de Oirschotse gemeenschap de kerk met haar toerusting als haar metafoor beschouwde. Het is ook begrijpelijk, dat Oirschot zich hierbij vooral afzette tegen de stad, die alle eeuwen van haar bestaan door haar inbeelding de bevolking van de Meierij heeft geïrriteerd.

Naast de documentatie over het koorgestoelte beschikken we nog over enkele andere aanwijzingen betreffende de meubilering en aankleding van de kerk. Op 14 september 1492 verkocht het gilde van Sint Catharina meerdere renten om een nieuw altaar te betalen⁹⁵⁾ en op 25 januari 1508 verkocht ditzelfde gilde weer enkele renten om een raam in de kerk te betalen.⁹⁶⁾ Ook het gilde van Sint Barbara verkocht 28 juni 1493 een rente om een nieuw altaar te betalen.⁹⁷⁾ Over een orgel vonden we in deze tijd geen gegevens, maar Jespers vermoedt, dat er spoedig minstens een positief aanwezig is geweest.⁹⁸⁾

Ook de uitbreiding en opluistering van de kerkelijke diensten kreeg aandacht. Zo werden in de bouwperiode juist vele beneficiés en officies (stichtingen tot het doen celebreren van Missen) opgericht. In 1484 stichtte kanunnik Joorden Janszoon van Geldrop, die ook kerkmeester was, bij testament het officie van het hoogaltaar,⁹⁹⁾ Jacobus van Dormalen in 1486 het beneficie van Sint Sebastiaan, wo) Philippus die Mesmeker in datzelfde jaar de beneficiés van Sint Eligius, Sint Crispinus en Crispinianus, Daniel van der Ameyden in 1490 het beneficie van Sint Barbara,¹⁰²⁾ de Keulse kanunnik Engelbert van den Spijker, van Oirschotse afkomst, in 1491 de Cantorij,¹⁰³⁾ kanunnik Henrick Vos in 1491 het beneficie van Sint Petrus,¹⁰⁴⁾ Mechtildis weduwe van Henrick van Driemulen ca. 1500 het tweede beneficie van O.L.Vrouw,¹⁰⁵⁾ deken Willem Aarts van Leende in 1504 het beneficie van Sint Willibrord,¹⁰⁶⁾ Margriet Beelaerts in 1505 het beneficie van Sint Anna en Oda,¹⁰⁷⁾ en kanunnik Arnd de Crom, die ook kerkmeester was, in 1514 het beneficie van de twaalf apostelen en Sint Hubertus.¹⁰⁸⁾

CONCLUDERENDE SAMENVATTING

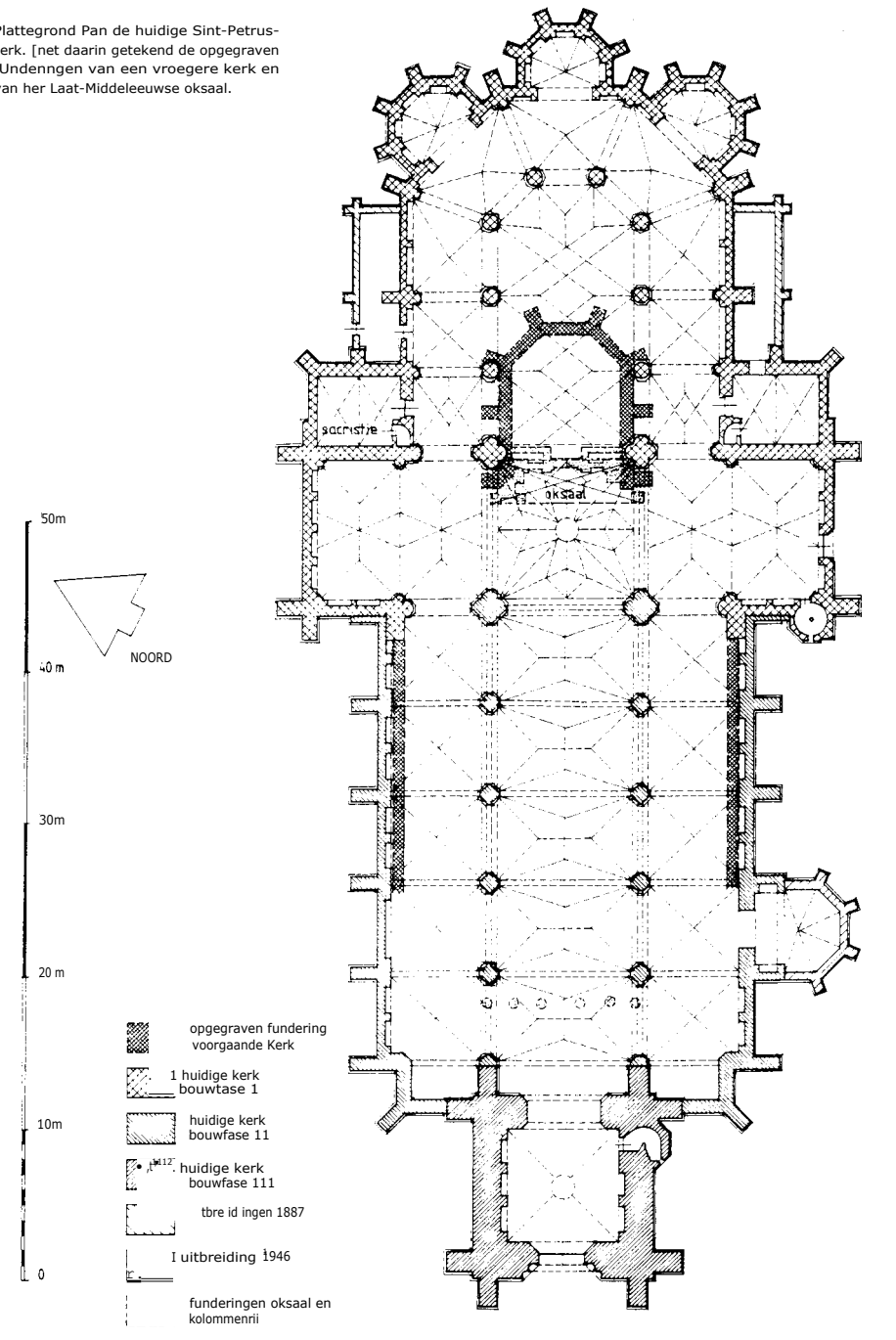
Als we ons realiseren, dat in 1435 de matricularij geïncorporeerd werd bij de kerkfabriek - hetgeen alleen geoorloofd was indien de kerkfabriek daaraan dringend behoefte had, wat ook in de akte wordt uitgedrukt - mogen we ervan uitgaan, dat toen reeds werd gedacht aan een grondige restauratie of (gedeeltelijke) nieuwbouw van de eerste Sint-Petrus-kerk. In 1459 hadden de plannen zo'n concrete vorm aangenomen, dat besloten was tot (gedeeltelijke) nieuwbouw, zoals is af te leiden uit een legaat 'tot hulp aan de bouw van de kerk'. Het is onzeker of het door het kapittel gevormde fonds toereikend was voor deze nieuwbouw. De brand van 1462 veroorzaakte echter een extra moeilijkheid, doordat nu naast de nieuwbouw van koor en transepten ook het schip der kerk herbouwd moest worden. Het dorpsbestuur verkreeg octrooi om 100 bunder gemeynt te mogen verkopen 'omme der reparaciën ende makingen wille van huere kerken ende den torre derselver'.

Deze herbouw zal ondanks de beste bedoelingen een lijdensweg geworden zijn van telkens opnieuw repareren en oplappen met het uiteindelijke lamentabele resultaat, dat het gammele schip rond 1500 instortte. De gegevens wijzen erop, dat in de tussenperiode niet alleen de reparatie maar ook de financiering lapwerk is geweest, hetgeen het dorpsbestuur noopte, om met algemene instemming van de volksvergadering resolute maatregelen te nemen en over te gaan tot gehele nieuwbouw van het schip gefinancierd door een algemeen aanvaarde belasting naar draagkracht.

Ook al heeft het kapittel aanvankelijk getracht het oppertoezicht over kerkgebouw en -bestuur in eigen hand te houden, ook al heeft het alle beschikbare en bekende financieringsmethoden aangewend, uiteindelijk heeft het dorpsbestuur de doorslag gegeven in de laatste fase van de bouw en de financiering. Het kon dit, omdat het dwingender en effectiever kon werken doch enkel in zoverre het gesteund werd door de gemeenschap als geheel. Het gevolg was, dat in later tijd het dorpsbestuur meer invloed had op het beheer van het kerkgebouw dan het kapittel.

Wij kunnen daarom in volle overtuiging constateren, dat de Sint-Petrus-kerk gebouwd en gefinancierd is door de Oirschotse gemeenschap onder leiding van haar geestelijke en wereldlijke overheid vanuit een mentaliteit, die vierhonderd jaar later door Janus van den Heuvel, voorzitter-directeur van de boerenleenbank kernachtig werd verwoord. Toen het hoofdbestuur van de centrale bank in Eindhoven aanmerkingen maakte op de financiering door de plaatselijke bank van de herbouw van de in 1904 ingestorte kerktoren, omdat de kerk geen goed onderpand zou zijn, heeft hij geantwoord: 'De kerk geen goed onderpand? Dat is het beste onderpand want dat zijn wij zelf'.¹⁰⁹⁾

Plattegrond van de huidige Sint-Petrus-kerk. [net daarin getekend de opgegraven funderingen van een vroegere kerk en van her Laat-Middeleeuwse oksaal.

NOTEN

1. [←] W. H. Vroom, De financiering van de kathedraalbouw in de middeleeuwen, Gary Schwartz Maarssen 1981, meer dan 600 bladzijden, waarvan bijna de helft noten en bijlagen.
2. Vroom, Financiering, blz. 30.
3. Vroom, Financiering, blz. 31 e.v.
4. Vroom, Financiering, blz. 34.
5. Kapittelstatuten van 1472, art. 16: A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 257.
6. J. Lijten, 'De Oirschotse zoen-accorden: Zoenen wegens doodslag', in *Campinia* jrg. 12 (1982), blz. 83 e.v.
7. Frenken, Documenten, blz. 257. J. Lijten, 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500', in *Campinia* jrg. 17 (1987), blz. 5 - 30.
8. De letterlijke tekst luidt: *Rectores autem seu administratores fabricae ecclesiae nostrae similiter et fabricae capellae Beatissimae Mariae Virginis pariformiterque provisores mensae Sancti Spiritus ad nostram jurisdictionem secundum antiquissimam consuetudinem melius observandam similiter et eorum rationes et computationes in nostra presentia nostroque capitulari loco statuimus et decernimus ex nunc in antea inviolabiliter assumi fierique debere ac reddi.*
9. J. Lijten, 'Het Sint-Joris-gasthuis tienmaal bejaard 1333 - 1983', in *Campinia* jrg. 13 (1983), blz. 64-91, met name blz. 71 e.v.
10. Oirschots schepenprotocol van 1492, fol. 13°. Zie bijlage I.
11. Oirschots schepenprotocol van 1494, fol. VI. Zie bijlage II.
12. Oirschots schepenprotocol van 1503, fol. XXXVIII". Zie bijlage III.
13. Oirschots schepenprotocol van 1468, rol. 10vo e.v., 44, 55; 1470, fol. 7,8,12,16,32; 1471, Lol. 5,6,11,17, 23vo, 47"; 1472, fol. 14,26,30', 36; 1474, fol. 28.
14. Oirschots schepenprotocol van 1474, fol. 28; 1478, fol. 17"; 1479, fol. 2", 6.
15. Oirschots schepenprotocol van 1480, fol. 26; 1483, fol. 10"; 1485, Lol. 8".
16. Oirschots schepenprotocol van 1491, fol. XXVI; 1492, fol. 34 en 50; 1493, Lol. Q, XIV en XXXII"; 1506, Lol. LI: 1507, fol. XXIX e.v.; 1513 A, fol. 12.
17. Oirschots schepenprotocol van 1495, Lol. XI', XV, XIX; 1496, Lol. 11⁵⁰, 1499, Lol. VII" c.v., XIX, XXX; 1500, Lol. XIII', XX", XXIV^{vo}, XXIX^{vo}, XXXVI"; 1501, fol. I^o), XVIII", XIX, XXI", XXXVIII; 1502, Lol. IX, XI', XVIII, XLIII";
18. Oirschots schepenprotocol van 1465, Lol. 18 en 30; 1467, Lol. 14' en 15; 1468, Lol. 15; 1470, Lol. 28vo; 1474, fol. 28.
19. Oirschots schepenprotocol van 1489, fol. XXV.
20. Oirschots schepenprotocol van 1496, fol. XXVI; 1497, fol. XXVI, XXVII; 1498, fol. 8.
21. Oirschots schepenprotocol van 1508, fol. XXVI; 1509 A, fol. XLVIII; 1510 A, fol. ii^{vo}.
22. Oirschots schepenprotocol van 1510 A, Lol. XIX; 1512 A, fol. V"; 1513 A, Lol. 12.
23. Oirschots schepenprotocol van 1465, fol. 18 en 30; 1467, fol. 14° en 15.
24. Voor het fungeren als schepen wordt voor deze en alle volgende verwezen naar de titelbladzijden van de schepenprotocollen der betreffende jaren.
25. Oirschots schepenprotocol van 1468, fol. 15, 19°, 20, 44, 55 e.v.; 1470, Lol. 7,8,12,16,32; 1471, Lol. 5,6,11,17,23',47"1473. Lol. 35vo en 40; 1474, fol. 16 en 21.

26. Oirschots schepenprotocol van 1473, fol. 35' en 40; 1474, rol. 16,21 en 28; 1476, fol. 11'; 1477, fol. 8° en 32; 1478, fol. 17⁵⁰; 1479, fol. 2", 6 en 11"; 1480, Lol. 18' en 26; 1482, fol. 39 en 43; 1483, Lol. 6, 10vo, 26 - 32; 1485, Lol. 8".
27. Oirschots schepenprotocol van 1477, Lol. 8" en 32; 1478, Lol. 17'; 1479, Lol. 2', 6 en 11"; 1480, fol. 17' en 18⁵⁰; 1483, fol. 10', 26 - 32; 1484, fol. 12; 1485, fol. 8⁵⁰; 1489, Lol. II" en XXV.
28. Oirschots schepenprotocol van 1493, fol. Q en XIV; 1495, Lol. XIX; 1496, fol. 11"; 1500, Lol. XXXI" en XXXVI"; 1501, fol. 1vo en XXI"; 1502, fol. XVIII; 1503, Lol. XXXVIII" en LIV; 1504, fol. 1, XXI, XXVII, XLV^{vo} e.v.; 1507, fol. XXIII; 1511 B, rol. 12'.
29. Oirschots schepenprotocol van 1503, fol. XXXVIII"; 1504, fol. I, IV", XXI, XXVII, XLV"; 1505, fol. VII"; 1506, Lol. IV, XVI", XXXVII, XLVII"; 1507, fol. VIII"; XVI; 1511 B, Lol. 12vo; 1512 B, Lol. VI.
30. Oirschots schepenprotocol van 1503, fol. XXXVIII"; 1504, fol. IV', XLV", XLIX.
31. Rekeningen van de Tafel van de H. Geest over de betreffende jaren.
32. Herman Strijbosch, 'Drie (of vier?) generaties kerken; een grootfamilie in Oirschot', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 121 - 154.
33. A.T.H.G. Oirschot, ch. 1459.05.04. De betreffende passage luidt: *Item legavit ipse testator fabrice ecclesie beati Petri in Oerscot in subsidium structure eiusdem fabricae duos Petros aureos aut valorem eorundem in alio pagamento semel dandos.*
34. Strijbos, Drie generaties, blz. 140 en 144.
35. Vroom, Financiering, blz. 71 - 81.
36. Vroom, Financiering, blz. 74.
37. Vroom, Financiering, blz. 87 en 398, noot 144.
38. Vroom, Financiering, blz. 88.
39. Vroom, Financiering, blz. 262 e.v.
40. Frencken, Documenten, blz. 248; Oorkondenboek van Noord-Brabant I De Meierij van 's-Hertogenbosch, ed. H. Camps, 's-Gravenhage 1979, nr. 502. De letterlijke tekst luidt: *Item statuimus quod quilibet canonicus ecclesiae nostrae decedens in primo anno post eins decessum habeat annum gratiae et fructus illius anni cedant pro debitis suis exsolvendis seu prout ipsos in suo testamento ordinaverit distribuendos; fructus vero secundi anni (velum ecclesiae nostrae pro negotiis suis expediendis.*
41. Vroom, Financiering, blz. 89 e.v.
42. Vroom, Financiering, blz. 265 e.v.
43. Frencken, Documenten, blz. 251. Deze statuten zullen echter vermoedelijk dateren van ca. 1459, zie J. Lijten, Kapittelstatuten in *Campinia* jrg. 17 (1987), blz. 16. De letterlijke tekst luidt: *Item secunda seu altera prelecta capituli consuetudo fuit, quod quicumque canonicus noviter ad possessionem admittitur, ut serere videatur antequam metat, suorum predecessorum vestigia inherendo pro iuribus ecclesiae XXII renenos florenos aureos seu illorum valorem pro sua receptione persolvat, necnon pastum, hoc est convivium diurnum pro decano, canonicis, capellanis, vicariis et habituatis ac capituli officariis, receptore videlicet, custode et virgifero, eodem quo receptus fuerit die, eisi capitulum aliter consentiat, honeste preparari faciat realiterque persolvat.*
44. Art. 15: toevoeging aan de statuten van 1496 op 26 mei 1501, Frencken, Documenten, blz. 254. Frencken noemt de statuten op basis van *een* corrupt afschrift 'van 1446', maar in *Campinia* jrg. 17 (1987), blz. 17 is aangetoond, dat ze van 1'196 zijn.

De tekst luidt: Quintadecima dominorum ordinatio ... est hec, de cetero futuris temporibus nullus clericorum per nostrae ecclesiae patronos decano et capitulo propter canonicatus possessionem presentandorum^a illud magnificum seu sumptuosum capitulo^a aut eius membris^a pastum, quod nostri predecessores dederunt receperuntque, tribuere obligabitur, sed illius prandii inutilis vice ob nostrae ecclesiae necessaria ornamenta melioranda et augmentanda ad decani aut alterius canonici ad hoc deputati manus ante admissionem remel duodecim florenos aureos, coervorstergulden dictos, aut in pagamento eorundem valorem deliberare tenebitur.

a = gecorrigeerd naar een beter afschrift in het Register van Dooren - van Baar, blz. 261.

45. Vroom, Financiering, blz. 90 e.v.
46. Frenken, Documenten, blz. 247. De tekst luidt: Item statuimus quod canonici ecclesiae nostrae emancipati euntes ad studium generale habeant duas partes tantum annonae prebendae suae et *tertia pars ad utilitatutn ecclesiae nostrae convertatur...*
47. Frenken, Documenten, blz. 254. De tekst luidt: Decimasexta ordinatio hec est, quod nullus ex nostris capellanis, beneficiatis aut capituli suppositis presumat exire libertatem Oirschotensem nisi prius a decano aut vicedecano petita aut obtenta licentia sub pena juramenti prestiti ac *muleta unius floreni Caroli ad summi nostri altaris reparationem convertenda* a quocunque contrarium faciente irremisibiler immediate persolvenda toties quoties contigerit.
48. Vroom, Financiering, blz. 91 e.v.
49. Vroom, Financiering, blz. 265.
50. Frenken, Documenten, blz. 227 e.v., aldus geformuleerd; '...ad supportandum onera fabrice eiusdem ecclesie illiusque structuram et edificia manutenenda
51. Vroom, Financiering, blz. 96 - 99.
52. Vroom, Financiering, blz. 100 - 105.
53. Vroom, Financiering, blz. 106 - 108.
54. Vroom, Financiering, blz. 344 - 352.
55. Frenken, Documenten, blz. 257. Vrgl. noot 8.
56. Alleen bij de goedkeuring van het beneficium van Sint Sebastiaan in 1486 sprak het kapittel van 'collegiale en parochiale kerk', Frenken, Documenten, blz. 242. Het sprak enkel van 'collegiale kerk' in 1484, (Frenken) blz. 239; 1486, blz. 245; 1496, blz. 252; en 1501, blz. 222.
57. Oirschots schepenprotocol van 1464, fol. 39; 1470, fol. 28vo; 1471, fol.
58. Oirschots schepenprotocol van 1478, fol. 17'; 1479, fol. 2', 6 en 11'; 1480, fol. 16", 17', 26; en meerdere latere vermeldingen.
59. O.A.A.O., eh. 1464.12.20.A.
60. Oirschots schepenprotocol van 1503, fol. XXXVIII". Zie bijlage III.
61. Vroom, Financiering, blz. 109 - 118.
62. Lijst van tienden van het Oirschots kapittel over het jaar 1575; Frenken, Documenten, blz. 208 - 211.
63. Vroom, Financiering, blz. 119 e.v.
64. Frenken, Documenten, blz. 257: '...quia dictae nostrae ecclesiae fabrica manibus principaliter benevolis et adjutricibus multipliciter indigere dinoscitur...'
65. Vroom, Financiering, blz. 119 - 121.
66. Vroom, Financiering, blz. 88: uitspraak van paus Alexander III (1159 - 1181).

67. Wij noteerden de volgende legaten (meest jaarpachten):

	H. Geest	kerk
eh. 1463.01.25:	6 lopen rogge	3 lopen rogge
ch. 1466.05.28:	5 lopen rogge	12 lopen rogge
eh. 1469.04.12:	12 lopen rogge	-----
eb. 1470.09.12:	6 lopen rogge	6 lopen rogge
ch. 1471.03.03:	een boerderij	27 lopen rogge
eh. 1472.09.13:	3 lopen rogge	3 lopen rogge
ch. 1473.11.04:	alles	1 Rijns gulden

68. Campinia jrg. 19 (1989), blz. 164: overzicht in noot 12.
69. Gerard Nijsten, 'De stad en haar metafoor: processie, toneel en openbare feesten in Venlo ca. 1380 - 1525', in *Volkskundig Bulletin* Tijdschrift voor Nederlandse cultuurwetenschap, P.J. Meertens-Instituut, 17,3 (november 1991), blz. 223 - 247.
70. Vroom, Financiering, blz. 120 e.v.
71. Te beluisteren in de algemene teneur van de schepenakte van 1503. Zie bijlage III.
72. Vroom, Financiering, blz. 122 e.v.
73. Vroom, Financiering, blz. 276 e.v.
74. R.A.N.B., A.K.O., I 166, nr. 30. Campinia jrg. 17 (1987), blz. 172.
75. Vroom, Financiering, blz. 123 - 126 en 277 e.v.
76. I. renken, Documenten, blz. 180 - 191 en 228 - 247.
77. Frenken, Documenten, blz. 257. De tekst luidt: Et quia dictae nostrae ecclesiae fabrica manibus principaliter benevolis et adjutricibus multipliciter indigere dinoscitur, pro illius gratiosa subventionem statuimus et ordinamus, ut in eadem ecclesia loco ad hoc magis apto dominicis et festivis ac etiam singulis diebus mensa certa erigatur et cooperiatur reliquiisque decoretur et quid a Christifidelibus ibidem oblatum fuerit, ad opus et sublevamen dictae fabricae convertatur. Et quicumque nostrum eligetur in decanum in hoc expresse consentiet ac de huius statuti donec ac quousque ejusdem ecclesiae nova stuwit ura completa fuerit, quemadmodum et aliorum omnium et singulorum observancia expressum sollemneque prestabit juramentum.
78. Vroom, Financiering, blz. 324 e.v.
79. (vervalt)
80. Oirschots schepenprotocol van 1471, fol. 6; 1498, fol. 8 e.v. (gelegateerd door Henrick die Greef); 1500, fol. XXIX"; 1502, fol. XI"; 1504, fol. IV^{vo}).
81. Oirschots schepenprotocol van 1501, fol. XIX en XXXVIII.
82. Oirschots schepenprotocol van 1467, fol. 14' en 15; 1468, fol. 55vo; 1497, fol. XXXIII; 1498, fol. 7'; 1499, fol. 10; 1504, fol. XLIX; 1510 A, fol. 11'; 1512 A, rol. V⁵⁰.
83. Oirschots schepenprotocol van 1505, fol. VII¹⁰.
84. Oirschots schepenprotocol van 1465, fol. 30; 1468, fol. 19"; 1470, fol. 12 en 32; 1471, fol. 11.
85. Oirschots schepenprotocol van 1470, Lol. 12; 1499, fol. NA^{vo} - VIII" (4 pachten); 1504, fol. XLV^{vo}) e.v. (meerdere pachten).
86. Oirschots schepenprotocol van 1496, fol. II'. Voor de overige passim.
87. Oirschots schepenprotocol van 1496, Lol. XXVII; 1497, Lol. XIX; 1509 A, fol. XV.
88. Oirschots schepenprotocol van 1502, rol. XLIII".
89. Oirschots schepenprotocol van 1509 B, fol. 1".
90. Oirschots schepenprotocol van 1509 13, Lol. I^{bis}; 1509 A, fol. XI.1⁵⁰.
91. Oirschots schepenprotocol van 1509 13, fol. ←^{vo}; 1509 A, Lol. XI.V111.

92. Oirschots schepenprotocol van 1509 B, fol. I^{bis}.
 93. Martien Coppens en P. Concordius van Goirle, De koorbanken van Oirschot, Eindhoven 1941, blz. 34.
 94. Coppens-Concordius, De koorbanken, blz. 38.
 95. Oirschots schepenprotocol van 1492, fol. 47.
 96. Oirschots schepenprotocol van 1508, fol. V.
 97. Oirschots schepenprotocol van 1493, fol. XI e.v.
 98. Dr. F.P.M. Jaspers, 'Orgelspel en kerkzang in de Oirschotse kerken', in *Oog op Oirschot*, blz. 219 - 229.
 99. Frenken, Documenten, blz. 184 en 239 - 242.
 100. Frenken, Documenten, blz. 184 en 242 - 245.
 101. Frenken, Documenten, blz. 184 e.v. en 245 - 247.
 102. Frenken, Documenten, blz. 185 - 187.
 103. Frenken, Documenten, blz. 176 e.v. en 216 - 227.
 104. Frenken, Documenten, blz. 187 e.v.
 105. Frenken, Documenten, blz. 188.
 106. Frenken, Documenten, blz. 189.
 107. Frenken, Documenten, blz. 190.
 108. Frenken, Documenten, blz. 191.
 109. Vrgl. P.A.M. Sanders, 'De boerenleenbank', in *Oog op Oirschot*, blz. 338 - 340.

Bijlage I:

Oirschots schepenprotocol van 1492, fol. 13v^r.

1492.04.23.

Willem Henrickssoen van der Vloeten, Jacop Ansems, Arnt Bernts ende Art Henrickssoen van der Ameyden, scepenen der vryheyt van Oerscot, ende Jorden Dircks Hoppenbrouwer soen ende Henrick Rutger Belarts soen als Heyligeestmeesters ende een groot deel der gemeynder gebueren derselver vryheyt vergadert opten kerchof sinte Peters tot Orscot ende hebben volcomen macht ende procuratie gegeven meester Danelen van Herssel, Danelen van der Meyden, Henricken van den Venne, Henricken van den Dyck, Gielis Lucassoen, Jacop Henrickssoen, Arnt Jacopsoen, Aelbrechten van den Maerslaer, om der kercken sunte Peters van Orscot wederom op te doen timmeren, decken ende repareren ende hout, kalck, leyen, nagel ende allent 'tgene daertoe te copen ende te doen maken des men daertoe behoevende sal wesen ende des totter voerscreven reparaciën van node wesen sal ende soe wes penningen dese voerscreven deser timmeringe ende reparaciën aengaende geven ofte geloven, dat die scepenen, Heyligeestmeesters mette gemeynen gebueren dat van werden houden sellen helpen ontheffen, ontlasten ende scayeloes houden, behouwelyck hon daerinne hon revocatie ende goede, wittige rekeninge daerof des voerscreven is te bewysen. Ac facietur in meliori forma. (Uit te maken in plechtige vorm) Actum op sunte Joris dach.

Bijlage II:

Oirschots schepenprotocol van 1494, fol. VI.

1494.01.28.

Deken, capittel ende Dirck die Hoppenbrouwer, Loywich van Hersel, Gherart Mathyssoen, Jacop Henrickssoen, Jorden Ansems ende meer andere gebueren hebben gegeven volcomen macht ende procuratie heren Jan Nataels, priester, Aelbrechten van den Maerslaer, Arnden Jacopsoen, Henricken van den Dyck, Arnden Bernarts ende Jacoppen Kemps tot enen hulp van Henricken van den Dyck ende in syn stat als Henrick des niet gedoen en can, om te copen totter kercken behoef hout, steen, kalck, leyen ende allent des die kercke behoeven sal, om voer die penningen te geloven, te werven ende allent beste profyt daerinne te doen dat sy mogen; ende die voerscreven personen geloven als gebueren den voerscreven kerckmeesteren te helpen releveren van allen last, commer ende scay, die hon commen mochte van allen desgheens dat sy voer die kerck gedaen sellen hebben.

Actum XXVIII januarii.

Testes: Rutger (Gosenssoen van Audenhoven), Claus (Thomassoen van Audenhoven), Henrick (Ghysbrecht Hoppenbrouwers soen), Jorden (Dirck die Hoppenbrouwer).

Bijlage III:

De Oirschotse gemeenschap stelt een commissie in tot afbouw der kerk, die per herdgang een persoon kunnen aanstellen met volmacht, om de kerkegelden te innen.

Oirschots schepen/h'0~1 van 1503, fol.

Soepenen van Oerschot tugen onder onsen gemeynen segel ende doen cont allen ende enen ijgely ken, alsoe die vriheyt van Oerschot nu ter tyt groten last ende gebreck heeft aen hoenre prochiekercken, die, overmids dat sy gevallen was, seer wuesteleken leeght, ende die ghebueren seer gwalick opgebrenghen connen, want die kercke cleyne renten heeft ende want die penningen, die in der vryheyt van Oerschot gheset waren onder die gebueren tot behulp der timmeringen der voerscreven kercken, die kerckmeesteren niet oft seer gwalick gecrigen connen ende alsoe onder den onwilligen onbetaelt bliven hangerve, daer mede die goetwillige onwilch werden te betalen ende te geven tot behulp der timmeringe voerscreven. Ende want oeck die gebueren voerscreven die penningen der voerscreven kercken gwalick gebracht hebben aen die principael kerckmeesteren ende tot honnen handen niet en gwamen van den acht hertgangen der voerscreven vryheyt van Oerschot als van calck, geit, steen te halen ende ander penningen te betalen, om die voerscreven ende meer anderen gebreken die daer onder gevielen dachlix te scouwen, soe syn met enen sondaghs gebode die gemeyn gebueren daertoe bveen geropen ende hebben overdragen ende gheordineert in der iersten meester Danel van Herselle als vers-deken, scoutet h, eenenen, ghesworenen ende raeds!u-

den, Jan Willemssoen als Heyligeestmeester ende een groet dele der gemeynder gebueren, in den naem van hon selven ende voer allen den anderen ingesetenen ende honnen nagebueren der selver vryheyt van Oerschot, ghecoren ende geordineert, geset ende gestelt, ordineren, stellen ende setten tot principaal provisooren ende kerckmeesteren der kercken Sunte Peters tot Oerschot Aelbrechten van den Maerslaer, Henricken Belarts ende Happo Jan Vos soep, den weleken sy geven ende gegeven hebben ende wy, scepenen voerscreven, met hun geven volcomen macht ende procuracie ende sunderlinghe bevele om te heffen, te boren, met recht te vervolghen, oft's noet sy, allen pachten, chijnsen, renten, sculden ende ghesette penningen der voerscreven kercken toebehorende, oft die tot behoef der selver kercken noch geset sellen werden ende dat die voergenoemde kerckmeesteren ende dieghene, die sy daertoe setten sellen, oft geset hebben van anderen goede mannen, om te heffen ende te boren alsulken penningen als geset syn, oft mogen werden geset totter kercken behoef in den acht hertgangen der vryheyt van Oerschot van allen 't 't ghene, datter selver fabriken in &ken hertgang aen cleeft, daer voer die selve acht personen van elcken hertganck ter vroenten mogen stellen met heerleker executien totter tyt toe, sy die voergenoemde gesette penningen gehaven sellen hebben ende in der kerckmeesteren handen brocht hebben enkele desgeliken sellen die acht personen oeck mogen daer voer allen ende enen yegeliken personen, daer gebreck aen syn sal, te mogen executieren ende ter vroenten te stellen, gelyck oft sy met allen solempnityten van recht verwonnen waren ende dat hem niemont hier tegen en sal mogen behelpen met clerckscap, porterien, Sunte-Peters-manschappen, oft ander ennige indulten oft prevelegien, sy en sellen betalen den iersten penninck metten lesten.

**** CURSUSSEN****

BEST

Cursus Genealogie (stamboomonderzoek)

De cursus genealogie leert u hoe u van uw eigen familie een stamreeks kunt samen stellen die zo ver mogelijk terug gaat in de tijd. Tevens leert u hoe u een overzicht van enkele generaties voorouders van beide zijden, een zogenaamde 'kwartierstaat', kunt samenstellen. Daarnaast worden de achtergronden belicht van de vroegere levensomstandigheden en gedragingen.

De cursus start op 27 oktober 1992.

Tijd: dinsdag 14.00 - 16.00 uur.

Aantal bijeenkomsten: 6.

Cursus Paleografie (oude handschriften)

Wanneer u onderzoek doet in archieven naar uw familiegeschiedenis of naar andere onderwerpen van historische aard, komt u al snel tot de ontdekking dat de oude documenten moeilijk te lezen zijn vanwege het afwijkende handschrift. Ook de zinsconstructies zijn anders dan nu. Het betreft vooral de archiefstukken van vóór 1800. In de cursus paleografie leert u teksten uit de periode 1400 - 1800 lezen en begrijpen. U kunt dan zelf testamenten, koopakten e.d. van uw voorouders lezen.

De cursus start op 13 januari 1993. Tijd: woensdag 20.00 - 22.00 uur.

Aantal bijeenkomsten: 10. Beide cursussen worden georganiseerd door DE WIG, Centrum voor volwassenen educatie te Best.

Informatie en inschrijven: De Wig, Wilhelminaplein 21, Best. Tel. 04998 - 99744.

VELDHOVEN

Cursus Genealogie en Paleografie

Komend najaar en winter zal er in Veldhoven een gecombineerde cursus Genealogie en Paleografie gegeven worden. In deze cursus wordt u de weg gewezen binnen de vele soorten archieven, waaruit u gegevens kunt putten, niet alleen voor uw stamboom, maar ook om meer over uw familiegeschiedenis te weten te komen.

Omdat u bij uw onderzoek al snel stuit op handgeschreven documenten, die niet of nauwelijks zijn te lezen, vanwege de afwijkende handschriften, wordt u ook geleerd het oude schrift (vanaf ca. 1400) te lezen én te begrijpen.

De cursus begint op 1 oktober a.s. en omvat 18 lesavonden. De lessen duren van 20.45 - 22.15 uur en worden gegeven in het Centrum voor Volwasseneneducatie 'De Parasol', van Aelstlaan 24 te Veldhoven.

ti kunt zich bij 'De Parasol' aanmelden op de Open Dag die op zaterdag 12 september wordt gehouden of telefonisch bij de administratie, tel.nr 040-535532.

II. KEMPISCHE CURIOSA 20

GETALLEN EN CIJFERS IN DE LOOP DER EEUWEN

door J. Lijten

De boeren uit het Kempenland
hebben tien vingers aan elke hand
vijf en twintig aan handen en voeten.
Raad eens, hoe wij dit lezen moeten.

Dit oude volks-raadsel-versje bergt in zich vermoedelijk de reden, waarom de mensen van de West-Europese cultuur over het algemeen met het tientallig stelsel gerekend hebben. Nog steeds gebruiken kinderen bij het aanleren van getallen hun kleine vingertjes als hun eerste computer, die wel een zeer beperkte reikwijdte heeft maar ontegenzeggelijk meer dan de grootste modem bijdraagt om inzicht te krijgen in getallen en hun verhouding.

Nu zijn onze voorouders niet helemaal consequent geweest in de toepassing van het decimale stelsel, wel wat de getallen op zich betreft maar niet doorgetrokken in de verhouding van munten, maten en gewichten. Zo was de gulden twintig stuivers. U zult zeggen: dat is nu nog zo, maar momenteel is de stuiver geen grondslag meer van het muntsysteem. De stuiver was weer verdeeld in zestien penningen. Zo was ook de roede twintig voeten lang, terwijl de voet twaalf duim was. Deze afwijking van de decimale deling vond vermoedelijk mede haar oorzaak in de behoefte om tweemaal achter elkaar door twee te kunnen delen.

Het decimale stelsel hebben wij overgenomen - als het al niet eerder in gebruik was - van de Romeinen en de Grieken. Het is dus vele eeuwen in gebruik in heel de bekende wereld, maar gedurende veruit de langste tijd van die periode was de schrijfwijze van die decimale getallen in onze ogen vrij primitief. In principe zette men een verticaal streepje voor elke eenheid: I II III. Dit werd echter gauw onoverzichtelijk. Daarom nam men voor vijf twee streepjes, die onder verbonden waren: V, en voor tien twee streepjes gekruist: X. Bij vijftig zette men een dwarsstreepje onder aan een verticaal streepje: L. Voor honderd zette men een dwarsstreepje onder én boven aan een verticaal streepje, waarbij men praktisch tot de letter C kwam, de beginletter van het Latijnse woord voor honderd: Centum. Voor duizend nam men daarom ook de beginletter van het Latijnse woord voor dat getal: M(ille).

Arabische wiskundigen ontwikkelden een systeem, waarbij negen tekens de getallen van één tot en met negen voorstelden en waarbij de waarde van elk cijfer telkens vertienvoudigd werd door een plaats verder naar voren. Voor het sluitend maken van dit systeem was de invoering van de nul noodzakelijk, die wel niets betekende maar in sommige gevallen nodig was om de plaats van het voorgaande cijfer te determineren.

Wij zijn zo gewend aan dit systeem, dat wij het (menen te) begrijpen, maar voor kinderen is het aanvankelijk een raadsel. Zij moeten er soms jaren mee werken zonder het te begrijpen. Ik herinner mij een onderwijzer, die voor de kinderen in de eerste klas cijfers had geconstrueerd, die naar hun waarde zwaar waren. Als hij een 2 en een 3 op de ene kant van de weegschaal zette, mochten de kinderen een cijfer op de andere kant komen plaatsen, dat even zwaar was als de twee andere samen. Het was een spannend gebeuren dat zijn hoogtepunt bereikte, wanneer de onderwijzer b.v. een 7 en een 3 op de weegschaal zette. Tussen de witte cijfers stond wel een rode 1, maar niemand dacht eraan om die te kiezen. Er ging een gejuich op, wanneer de rode 1 even zwaar bleek te zijn als de 7 en de 3 samen en zelfs als tien witte enen.

Pas in de loop van de zestiende eeuw zijn de arabische cijfers in onze regio doorgedrongen. Ze werden aanvankelijk enkel als versiering gebruikt, want men kon er niet mee werken, zoals wij niet met Romeinse cijfers kunnen werken en die ook enkel als versiering gebruiken. De rekening van de Oirschotse Tafel van de 1-1. Geest over het jaar 1583 werd versierd met het jaartal 1583 in arabische cijfers geschreven, maar zij is helemaal opgemaakt in Romeinse cijfers. Dat men het systeem niet begreep, blijkt hieruit, dat iemand die honderd en vijf wilde schrijven, 1005 neerpande. Ook met de schrijfwijze van de nieuwe cijfers had men vaak moeite. De 4 en de 9 lijken dikwijls zoveel op elkaar, dat onattente lezers zich gemakkelijk vergissen. Met een 2 en een 3 had men dikwijls grote moeite, vooral een smid, die deze cijfers nauwelijks kende en ze moest verwerken in muurankers. Men denke aan de 2 in de muurankers van de Zwaan (1623) en de Latijnse school (1629), die men kan beschouwen als een hoogst curieuze nieuwigheid in die dagen.

Berekeningen laat men tegenwoordig veelal maken door een computer zonder zich daarbij bewust te zijn, dat deze niet kan rekenen in het decimale stelsel. Voor de computer bestaat alleen positief en negatief of 1 en 0. Onze opdracht zet hij om in het tweetallig stelsel, dat veel meer tekens vraagt maar veel eenvoudiger te bewerken is, en de uitkomst vertaalt hij weer in ons decimale stelsel.

In onze denkwijze heeft de 0 geen zelfstandige waarde en komt dus nooit voorop. Voor de computer is elk teken gelijkwaardig, zodat in de cijfers die hij ons voorschotellet, evenals in de maatschappij, zelfs een reeks nullen voorop kan staan.

TENTOONSTELLING

In het gemeentemuseum 't Oude Slot van Veldhoven wordt door de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven van 11 juli t/m 4 oktober 1992 een tentoonstelling "MONUMENTEN IN VELDHOVEN" gehouden.

De expositie toont aan de hand van videobeelden, een diaserie, foto's, schilderijen, etsen en ander materiaal, de verscheidenheid in monumenten die mede beeldbepalend zijn voor Veldhoven.

Uitgebeeld worden: gebouwen, archeologische plaatsen, bomen, gedenktekens en overige objecten van cultuurhistorische waarde.

De openingstijden zijn: woensdag, zaterdag en zondag van 13.00 - 17.00 uur. Groepsbezoek op afspraak.

Toegangsprijs f 1, — : Museumjaarkaart en kinderen t/m 12 jaar onder geleide gratis toegang.

BOEKAANKONDIGING

Het notariaat in Veldhoven

Onlangs verscheen een boek waarin de geschiedenis van het notariaat met betrekking tot het territorium van de gemeente Veldhoven wordt beschreven.

Het is het vijfde deel in de serie 'Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven'.

Voor het samenstellen van de tekst hebben de auteurs, drs. J.P.J. Lijten en J.F.C.M. Bijnen, hun gegevens voor een groot deel geput uit de notariële archieven van Oirschot en Veldhoven, het Abdijarchief van Postel en de Rijksarchieven van 's-Hertogenbosch, Den Haag en Brussel.

Het boek heeft een omvang van 72 pagina's en bevat circa 40 afbeeldingen. U kunt er onder meer in lezen over:

- het middeleeuws notariaat in de regio;
- opkomst en verspreiding van het openbare notariaat;
- benoeming en erkenning van notarissen;
Veldhoven en het middeleeuws notariaat;
- de overgang van schepenbank naar notariaat;
- het Veldhovens notariaat in de negentiende en twintigste eeuw;
- Zaakwaarnemers-Administrateurs;
- standplaats Veldhoven opnieuw ingesteld;
- notarissen binnen Veldhoven vanaf 1598 tot heden;

Het boek is verkrijgbaar á f 17,50 bij boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64 te Veldhoven.

Toezening is mogelijk na overmaking van een bedrag van f 22,50 (dit is inclusief / 5, — verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven, te Veldhoven.

Eerder verschenen in deze serie:

deel 1: *Jubeljaar 1987 St. Jan de Doperkerk Oerle;*

Wetenswaardigheden uit het bestaan van de 75-jarige parochiekerk van Oerle 1912-1987; (o.v.v. Jubeljaar 1987) á f 17,50 (+ f 5, — verzendkosten).

deel 2: *Van Raethuysen lot Gemeentecentrum;*

Vergaderplaatsen en gemeentehuizen binnen Veldhoven vroeger en nu; (o.v.v. Gemeentehuizen) á f 17,50 (+ f 5, — verzendkosten).

deel 3: *Driekwart eeuw St. Caecilia Veldhoven;*

Bijzonderheden uit het bestaan van de 75-jarige parochiekerk van Veldhoven-dorp 1913-1988; (o.v.v. St. Caeciliakerk) á f 17,50 (+ f 5, — verzendkosten).

deel 4: *Gereformeerden en hervormden in Veldhoven vanaf 1648; (o.v.v. Gereformeerden en hervormden) á f 25, — (+ f 5, — verzendkosten).*

III. HET BEGIN VAN HET MODERNE NOTARIAAT IN VELDHOVEN

door J.F.C.M. Bijnen

De Franse Revolutie van 1789 bracht in 1791 in Frankrijk een notariswet, waarbij de verschillende soorten koninklijke, plaatselijke en kerkelijke notarissen tot één soort werden teruggebracht: de 'notaires publics'. Deze wet werd reeds in 1803 vervangen door een nieuwe wet, de zogenaamde wet '25 Ventose an XI' (16 maart 1803).

De inlijving van de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk werd gerealiseerd doordat per 1 januari 1811 de Franse wetten van toepassing werden verklaard. Dit hield een grote verandering in op bestuurlijk, rechterlijk en ook notarieel gebied. Vóór 1811 bestonden in het huidige Veldhoven op rechterlijk en bestuurlijk terrein twee schepenbanken: Veldhoven-Zeelst-Blaarthem was de ene en de andere werd gevormd door Oerle-Meerveldhoven, hoewel deze twee dorpen geen aaneengesloten gebied omvatten. De schepenbanken oefenden in hun territorium de rechtspraak uit zowel crimineel, boetstraffelijk als op civiel terrein. Daarnaast viel onder de schepenbank ook de volontaire (= vrijwillige) rechtspraak zoals het certificeren of bevestigen van de handelingen van burgers, huwelijksluiting, voogdijzaken, openbare verkoping en de registratie van bezit en transporten van onroerende goederen. Bovendien had de schepenbank het burgerlijk bestuur over haar gebied, dat echter voor dorps-interne zaken gedelegeerd was aan de ter plaatse wonende leden van het grotere schepenbank-dorpsbestuur.

De notarissen konden evenals de schepenbank handelingen van burgers certificeren en testamenten opmaken maar hadden geen bemoeienis met openbare verkopen en registratie van bezit en transport van onroerende goederen.

De inlijving bij Frankrijk per 1 januari 1811 bracht een grote verandering te weeg, zowel op bestuurlijk als rechterlijk gebied. Bestuurlijk werd het huidige Veldhoven ingedeeld in drie gemeenten: Oerle, Veldhoven-Meerveldhoven en Zeelst, met een bestuursvorm, die globaal overeen kwam met de huidige gemeentelijke bestuursvorm. Op rechterlijk gebied was de verandering nog veel ingrijpender. In plaats van de plaatselijke schepenbanken kwamen afzonderlijke professionele rechtbanken in drie categorieën. De laagste was de vrederechter, later kantonrechter, bijvoorbeeld in Oirschot, Hilvarenbeek en Eindhoven. De tweede categorie was de rechtbank van eerste aanleg bijvoorbeeld in Eindhoven en de hoogste categorie was de rechtbank van het hof van appèl, voor oostelijk Noord-Brabant in 's-Hertogenbosch.

Op papier was de verandering makkelijk te realiseren, maar in feite was men per 1 januari 1811 niet klaar. Daarom werd zowel de rechterlijke als de notariële functie van de oude schepenbanken gehandhaafd totdat het nieuwe rechterlijke apparaat in werking zou treden. Dit gebeurde voor onze regio per 17 juni 1811 door de installatie van de rechtbank van eerste aanleg te Eindhoven.

Daardoor werd niet alleen de rechtsprekende maar ook de notariële functie van de oude schepenbanken in de regio beëindigd») Wat het notariaat betreft, dreigde hier een levensgrote leegte. Immers de taak van de schepenbank met betrekking van de openbare verkoping en transporten van onroerend goed werd door de 'Ventosewet' opgedragen aan notarissen, die in Veldhoven-Meerveldhoven, Zeelst en Oerle en in vele andere Kempendorpen niet aanwezig waren.

Ter voorziening in deze leemte had de wetgever een overgangsmaatregel uitgevaardigd, die inhield, dat de griffiers van de nieuw opgerichte kantongerechten privaatrechtelijke akten konden opmaken, waarbij zij zich moesten houden aan de bepalingen van de Ventosewet. In het territorium van de rechtbank van eerste aanleg te Eindhoven, dat zich nog iets verder uitstreekte dan Peel- en Kempenland en dat was onderverdeeld in zeven kantons: Eindhoven, Oirschot, Hilvarenbeek, Helmond, Gemert, Sint-Oedenrode en Asten, gaf dit niet voldoende soulaas, omdat de bewoners van het platteland, waar weinig notarissen waren, voor hun transacties dikwijls grote afstanden moesten afleggen, terwijl zij vroeger op redelijke afstand een schepenbank konden bereiken.

Omdat het publiek niet mocht lijden onder een onvoldoende aantal notarissen, werd bij mededeling van de installatie van de rechtbank van eerste aanleg te Eindhoven en de opheffing van de schepenbanken tegelijk deze uitleg van de wet gegeven, dat de secretarissen van de opgeheven schepenbanken provisorisch akten konden opmaken die eenzelfde authentiek publiek karakter zouden hebben als notariële akten.²⁾

Intussen waren bij schrijven van 12 juni al degenen die notariële bevoegdheid hadden, opgeroepen om aan de rechtbank hun aanstelling of commissie over te leggen en om op 24 juni voor 10 uur 's morgens te verschijnen in het etablissement van Jan van der Velden in de Gouden Leeuw op de markt te Eindhoven ter oprichting van een kamer van toezicht op het notariaat.³⁾

Op 15 juli daaraanvolgend werden degenene, die eerder tot notaris waren geadmitteerd en de vroegere secretarissen der schepenbanken provisorisch als notaris erkend tot de organisatie van het notariaat zou zijn voltooid.⁴⁾

Er kwam dus een groot aantal personen, die (provisorieel) het notarisambt als nevenbaan gingen uitoefenen.

Zo ging Joannes Franciscus de Wit, die secretaris van de schepenbank Veldhoven-Zeelst-Blaarthem was geweest en nu secretaris van de gemeente Veldhoven-Meerveldhoven en van de gemeente Zeelst was, met ingang van 15 juli 1811, funtioneren als provisorisch notaris.

Notaris De Wit was aangesteld voor het kanton Oirschot en resideerde (hield kantoor) in Veldhoven, dat deel uitmaakte van het kanton Oirschot. In dit kanton resideerden eveneens notarissen in Oirschot en Vessem. Ook Oerle viel in het kanton Oirschot, zodat notarissen uit drie gemeenten gerechtigd waren in Oerle akten te passeren. De inwoners zelf waren vrij om zich te wenden tot een notaris van hun keuze in diens standplaats, ook als deze in een ander kanton resideerde.

Zeelst ressorteerde onder het kanton Eindhoven. Hierin resideerden notarissen

in Eindhoven, Waalre en Bergeyk. De Zeelstenaren wendden zich in een groot aantal gevallen tot notaris Simon de Vries die in Waalre resideerde.

Per Keizerlijk Decreet van 15 november 1811⁵⁾, bevestigde Napoleon de provisioneel functionerende notarissen in hun ambt. Vanaf die tijd gingen zij zich keizerlijk notaris noemen.

De Franse taal werd de wettelijk voorgeschreven schrijftaal voor het opstellen van de ambtelijke stukken. Om in het gewone verkeer toch voor iedereen duidelijkheid te verschaffen in wat men was overeengekomen, werd aan de officiële in het Frans gestelde akte een in het Nederlands gestelde akte van gelijke strekking gehecht.

Een eenvoudiger oplossing was een verticale tweedeling van elk blad van de akte, met aan een zijde de tekst in het Frans en daarnaast de Nederlandse versie. In dit laatste geval behoeften de comparanten en de notaris elk slechts één keer te ondertekenen.

Na de aftocht van de Fransen, in 1813, werd begonnen met de opstelling van een Nederlandse wetgeving voor het notariaat. In afwachting van het gereedkomen hiervan werden de Franse wetten voorlopig gehandhaafd, zij het met zekere wijzigingen. Zo werd bij Besluit van de Souvereine Vorst van 11 december 1813⁶⁾ bepaald dat de notarissen zich voortaan 'openbare notarissen' zouden noemen.

Per 22 november 1828 onderging de indeling in arrondissementen en kantons een wijziging.⁷⁾ Onder meer Oerle en Veldhoven-Meerveldhoven gingen behoren tot het kanton Eindhoven. Voortaan kon de in Veldhoven residerende notaris De Wit ook naar Zeelst om er notariële handelingen te verrichten.

NOTEN

1. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, Eindhoven: Gemeente Archief Bergeyk, [inv. nr.](#) 1477. Dit stuk hoort overigens niet in het gemeentearchief thuis, maar in het rechterlijk archief, waarvan het zelfs het sluitstuk is.
2. Idem.
3. Idem, Administratief Archief Vessem, vóór 1811, aanwinsten AW/1985/9, nr. 37.
4. Rijksarchief Noord Brabant 's-Hertogenbosch, Archief van de Rechtbank van eerste aanleg te Eindhoven 1811-1838, inv. nr. 675: Minuten van akten van depot van akten van aanstelling tot notaris en/of secretaris 1811.
5. Idem, inv. nr. 788, ingekomen stukken betreffende het notariaat en notarissen.
6. Het decreet nr. 6515; In: *Bulletin des lois de l'Empire francais* 4, nr. 351, Parijs 1794-1813.
7. Spijkers, A.P.A.M., De indeling van het rechtsgebied van de tegenwoordige provincie Noord-Brabant in kantons: In: *Varia Historica Brabantia IX*, 's-Hertogenbosch 1980, m.n.,-p.149.

IV. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

68. TORENSTRAAT 4 (sectie F 6268)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaar respectievelijk de volgende personen:

A.	ANTHONIS ADRIAENS VAN OVERBEEK " t'Cleijn huijsken en hoff tegen de bleijk" grootte: 4 royen belast met: 1 g. (verpondingsboek 1,fol.77)	1640
B.	HENRICK JASPERS HARNASMAEKERS " t'Cleijn huijsken en hoff tegens de gemeijntens bleijk" grootte: 4 royen belast met: 1 g. (verpondingsboek I,fol.76c)	1679
C.	GOORT JAN WUIJTENS (geh. met Maria Henrick Harnasmaekers) omschrijving als onder letter B. (verpondingsboek I,fol.76c; O.R.A.O.inv.nr.221,fol.49)	bij transport 29.09.1683
D.	PRIJN BOUDEWIJNS VAN LIEMPDT (Wed. Jaspas Wuijtens) "Huijs en hoff" grootte: 4 roeden aanslag: 1 g. (verpondingsboek 1,fol.76,;11,fol.72)	1704
E.	HENRICK JAN MERCX (geh. met Anneken d.v. Jaspas Wuijtens) omschrijving als onder letter D (verpondingsboek 11,fol.120,;111,fol.95: O.R.A.O.inv.nr.242,fol.45v)	bij transport 18.06.1721
	ANNEKEN JASPARS WUIJTENS, hij testament gepasseerd alhier ter secretarije 07.07.1756 wed. en erfgename van Henrick Jan Mercx omschrijving als onder letter D (verpondingsboek III, fol.95.)	

- G. JOHANNA HENRICK MERCX bij deling 29.06.1763
omschrijving als onder letter D
(verpondingsboek III,fol.95;IV, fol.69; O.R.A.O.inv.nr.274,fol.187v,3e lot.)
- H. JACOBUS FRANKEN 1773
(geh.26.02.1773 met Johanna Mercx, Johanna overl. 26.08.1793)
omschrijving als onder letter D
(verpondingsboek IV,fol.70)
- I. HENDRIEN KRIELEN, wed. Jacobus Franken bij koop 27.10.1796
omschrijving als onder letter D.
(verpondingsboek V,fol.70;VI,fol.68; O.R.A.O.inv.nr.256,fol.65)

Bloemboefiek Elha, Torenstraat 4

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren.

- I. DE WED. JACOBUS FRANKEN, (overl. 18.01.1833)
sectie F 455: tuin grootte: 1 R. 38 E.
sectie F 456: huis, schuur en erf grootte: 1 R. 65 E.
verkoop 1833
(artikel 163, volgnrs. 5,6; O.N.A.inv.nr. 5230, aktenr. 843 en 851)

- J. HENDRIKA WILHELMINA VAN BAAR bij koop 13.03.1833
1833 vereniging van de secties F 455 en F 456 en verbouwing
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 1932: huis, schuur en erf grootte: 3 R. 03 E.
(artikel 828, volgnrs. 1,2,4,5,6.)
- K. ADRIAEN WILLEM KANTERS 1865
omschrijving als onder letter J
1882 bijbouw
1887 verkoop
(artikel 2289, volgnrs. 1,3,4.)
- L. ANTONIJ CORNELIS BEIJSSENS EN CONSORTEN, bakker bij koop 1887
sectie F 1932: huis, schuur en erf, grootte: 3 A, 03 CA.
1887 splitsing en hermeting
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 2821: huis, schop en erf grootte: 3 A, 06 CA.
sectie F 2822: huis grootte: 18 CA.
1896 herbouw huis F 28ss en gedeeltelijk vereniging:
nu de omschrijving van de beide panden:
sectie F 3129: huis, schuur en erf grootte 2 A, 72 CA.
sectie F 3130: huis grootte: 52 CA.
1916 verkoop
(artikel 3321, volgnrs. 3,5,6,7,8,9,10,11; art. 4158, volgnrs. 1.2.)
- M. JACOBUS JOSEPHUS VAN HAAREN, slager en koopman
(overl. 15.01.1946) bij koop 1916
HENRICA MARIA VAN ELDEREN zijn wed.
(overl. 30.03.1947)
voor 9/16 dl. 1946 en 7 mede-eigenaren elk voor 1/16 dl., 1946
CORNELIS ADRIANUS VAN HAAREN, mijnhouhandelaar 1947
en 6 mede-eigenaren ieder voor 1/7 deel
sectie F 3129: huis, schuur en erf grootte: 1 A, 72 CA.
sectie F 3130: huis grootte: 52 CA.
1952 scheiding
(artikel 4497, volgnrs. 2,3,31,32.)
- N. JOHANNES ALPHONSUS MARIA VAN HAAREN,
FRANCISCUS ALOYSIUS MARIA VAN HAAREN, slaggers 1952
omschrijving en grootte als onder M.
1962 scheiding
(artikel 6530, volgnrs. 2,3.)

0. JOHANNAS ALPHONSUS MARIA VAN HAAREN, slager
 (overl. 13.07.1972) 1962
 CORNELIA HENRIETTE DE LOOS, zijn weduwe 1972
 omschrijving en grootte als onder M
 (artikel 7299, volgnrs. 1,2.)
- P. JOHANNES PETRUS GERARDUS FRANCISCUS MARIA VAN
 NUNEN, bedrijfsleider 1983
 ELISABETH ANTONIA ADRIANA HENRICA VAN DER HEIJ-
 DEN, bloemschikster
 1986 vereniging van de secties F 3129 en F 3130
 de nieuwe omschrijving is als volgt:
 sectie F 6268: huis, tuin, schuur en erf,   **grootte: 3 A, 24 CA.**
 (artikel 10629, volgnrs.1,2,3.)

g
 i3 4

°1

transforin.   brandweer   schuur
station   kazerne

slagerij

SITUATIE 1943

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

22e jaargang, nr. 87

oktober 1992

INHOUD

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

blz.

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Woord vooraf

118

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1992 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:

Maras Drukkerij, Oostelbeers.

I.	Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant door J. Lijten	119
II.	Kempische curiosa 21 Oirschotse emigranten naar Frankrijk en elders door J. Lijten	142
	Boekaankondiging	144
III.	Genealogie Neggers door A. Neggers	145
IV.	De voorraad (veuraord) onder Oerle door Jacq. F.C.M. Bijnen	155

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae van Jacob van Deventer, uit 1558.

WOORD VOORAF

Geachte abonnee,

In het januarinummer hebben wij aangekondigd U tijdig te informeren over de abonnementsprijs voor 1993. Deze bedroeg sinds 1988 f 18,00 per jaar. De druk- en materiaalkosten zijn sindsdien echter aanzienlijk gestegen. Om op de vertrouwde voet door te kunnen gaan, vier afleveringen van ongeveer vijftig bladzijden plus de index, dient het abonnementsgeld per 1 januari 1993 f 22,00 per jaar te gaan bedragen. Om zo'n forse stijging in de toekomst te voorkomen, zullen voortaan elk jaar de prijsstijgingen doorberekend worden.

Wij hopen U ook in de komende jaren als lezer van ons tijdschrift op de hoogte te mogen houden van de geschiedenis van Kempenland en van de daar wonende families.

De redactie.

I. HET ONTSTAAN DER SCHUTTERS-GILDEN OP HET PLATTELAND VAN NOORD-BRABANT

door J. Lijten

Nog altijd doen beweringen en veronderstellingen de ronde over het ontstaan van de schuttersgilden, zonder dat daarvoor enige argumentatie van belang wordt aangedragen. Het lijkt daarom nuttig te pogen enigszins dieper door te dringen in de historische situatie, zoals die uit de oudst beschikbare gegevens naar voren komt.

Het begrip gilde

In ons spraakgebruik wordt het woord 'gilde' gehanteerd als een technische term voor in de middeleeuwen ontstane schutters- en ambachtsgilden. We moeten echter in het oog houden, dat in de tijd van hun ontstaan en in de eerste eeuwen van hun bestaan het woord 'gilde' nog geen technische term was in de zin waarin wij dat woord momenteel gebuiken, maar het begrip was voor hetgeen wij thans 'vereniging' noemen: een samenwerkingsverband van meerdere personen op vrijwillige basis met enige - zeker in het begin primitieve - organisatievorm. Vermoedelijk is het woord 'gilde' afkomstig van de (geringe) contributie die men betaalde. 'Gelden' had in het Middelnederlands de betekenis van 'betalen' of 'schuldig zijn'.

Het woord 'gilde' werd in het Latijn weergegeven als 'confraternitas' wat in de meest letterlijke vertaling 'broederschap' betekent, een woord dat door sommige gilden - zoals in Oirschot dat van O.L. Vrouw - nog steeds in hun officiële naam wordt gevoerd.

Het begrip 'schutter'

In ons woordgebruik is een schutter iemand, die schiet. Nu komt het woord 'schutter' in de middeleeuwen ook nog voor in een totaal andere betekenis. Bij de uitgifte van gemene gronden werd dikwijls bepaald, dat de geburen het recht kregen om vreemd vee dat op hun gebied werd aangetroffen, te 'schutten', dit is op te sluiten in een schutskooi, totdat de eigenaar de vastgestelde boete betaald had. Degene die daarvoor was aangesteld heette 'de schutter'. Hij was dus iemand, die vreemd vee opsloot.¹⁾ Deze praktijk heeft tot in de achttiende eeuw bestaan en de betiteling 'schutter' leeft nog voort in een bijna vergeten bijnaam.

Nu kan het woord 'schutten' ook nog gebruikt worden in de betekenis van beschutten, zoals nog heden ten dage in de naam 'Heemschut', zodat vooral in de volksetymologie gemakkelijk begripsverwarring kan ontstaan.

In het bijzonder de naam 'schuts' als volkse afkorting voor schutterij, dat is schietgezelschap, kan doen denken aan een beschuttende taak van de schutters

zonder dat daarvoor overigens ooit een concrete argumentatie is aangedragen, terwijl wij het woord 'schutter' in de betekenis van 'iemand die beschut' nooit zijn tegengekomen. We zullen dus in het oog moeten houden, of uit de vroegste historische gegevens betreffende de schuttersgilden enige aanwijzing voor den dag komt voor enige beschuttende taak.

De ambachtsgilden

Ter verduidelijking van de begrippen zal het goed zijn nog enige aandacht te besteden aan de middeleeuwse ambachtsgilden. Onder invloed van de pauselijke encyclieken 'Rerum novarum' en 'Quadragesimo anno', die de idee van de klassenstrijd afwezen en daartegenover het ideaal stelden van een organisch opgebouwde maatschappij, is vooral in katholieke kringen het ideaal gegroeid van een corporatistische maatschappij, waarin de verschillende beroepsgroepen met een zo groot mogelijke eigen bevoegdheid zouden samenwerken tot de opbouw van een evenwichtige gemeenschap. Kampioen in Nederland voor deze gedachte was de in Oirschot geboren professor Dr. C. Romme, die niet alleen streefde naar een corporatieve maatschappij maar ook naar een corporatief opgebouwde staat.² In dit verband werden de middeleeuwse ambachtsgilden nogal eens als ideaal voorgehouden, waarbij de positieve kanten van deze organisaties werden benadrukt en de negatieve verzwegen. Positieve kanten waren het bevorderen van een goede vakopleiding, het afleveren van goed werk en het uitsluiten van oneerlijke concurrentie. Negatief was het kweken van een gesloten kastesysteem maar vooral het hardnekkig streven van bijvoorbeeld de Bossche ambachtsgilden, om de uitoefening van hun vak te monopoliseren voor de stad en onmogelijk te maken in de dorpen van heel de Meierij. In de dorpen hebben dan ook practisch geen ambachtsgilden bestaan en in Oirschot waren ze verboden.³

De historische situatie

Na de levensgrote crisis van de investituurstrijd, die in principe werd afgesloten met het compromis, dat werd vastgelegd in het concordaat van Worms (1122), ontwikkelde zich een langzaam herstel van het godsdienstig leven in West-Europa. In het institutionele vlak - en daar beschikken we over de meeste, zij het nog fragmentarische gegevens - uitte zich dat in de oprichting van kloosters, kapittels en kerkelijke fundaties. Wat de kloosters betreft werd deze tijd gekenmerkt door het ontstaan en de verspreiding van de zogenaamde bedelorden, voornamelijk Franciscanen en Dominicanen, die het kloosterleven combineerden met de prediking voor het volk, waaraan grote behoefte bestond vanwege de vergaande godsdienstige onwetendheid.

Met de oprichting van kapittels beoogde men de officiële kerkelijke eredienst meer luister bij te zetten. Hun taak was het de kerkelijke getijden (gebeden verspreid over dag en nacht) en de dagelijks gezongen hoogmis plechtig te verzorgen, wat een bijna volledige dagtaak inhield. Bij deze kapittels is onderscheid

te maken tussen reguliere, die onder een kloosterlijke regel en in een kloosterlijke gemeenschap leefden, en seculiere, gevormd door wereldlijke geestelijken die niet in gemeenschap leefden. In onze omgeving dateren uit die tijd de reguliere kapittels of abdijen van Berne, Postel, Averbode en Tongerlo.

Wat de seculiere kapittels betreft, bestonden er in Noord-Brabant sedert onheugelijke tijden vier: Oirschot, Sint-Oedenrode, Hilvarenbeek en Alem. Dit laatste is in de vijftiende eeuw geruisloos verdwenen. Daarnaast werden in de veertiende en vijftiende eeuw de volgende kapittels opgericht: Breda 1303, Dussen 1306, Grave 1308, Geertruidenberg 1310, Heusden 1355, Steenberg 1363, 's-Hertogenbosch 1366, Eindhoven 1399, Bergen op Zoom 1442 en Boxel 1493.⁴

Het is begrijpelijk dat de oprichting van een kapittel een kostbare zaak was. Er moest immers gezorgd worden voor een stichting die het levensonderhoud van meerdere geestelijken kon garanderen. Enkel uiterst kapitaalkrachtige personen of instellingen waren in staat om een dergelijk instituut te realiseren.

Een eenvoudiger mogelijkheid tot het bevorderen van de eredienst was het vormen van een stichting tot het doen opdragen van Missen.

Kerkelijke fundaties

Toch was ook het oprichten van een dergelijke fundatie alleen voor enkele welgestelden weggelegd. Voor het aanduiden van zo'n fundatie werden verschillende namen gebezigd. Deze verschillende benamingen zullen ons duidelijk worden, wanneer we het tot stand komen van een fundatie nader beschouwen.

De bedoeling van de te bespreken fundaties of stichtingen was het één of meer malen per week doen opdragen van Missen. Daartoe werd door de stichter een bepaald kapitaal verzelfstandigd tot een stichting, waarvan de opbrengst zou dienen tot (gedeeltelijk) levensonderhoud van de priester, die werd aangewezen om deze Mis(sen) op te dragen. Het kapitaal kon bestaan in onroerend goed maar bestond meestal in jaarpachten of -renten, die uit bepaalde goederen betaald moesten worden. Wij zouden het hypothecaire vorderingen noemen. Deze fundaties konden benefices of officies zijn. Zij waren beneficie, indien het genot van de stichting in principe voor het leven van een bepaalde priester werd toegekend, anders waren zij een officie. De priester aan wie zo'n beneficie of officie werd toegewezen, werd meestal rector genoemd, maar in de context van een grotere kerk zoals in Oirschot werden deze rectoren ook kapelaans genoemd, echter in een andere zin dan ons voor ogen staat, want aan de functie als zodanig was geen zielzorg verbonden. Wel moesten de kapelaans in Oirschot - en dat waren er ruim twintig - deelnemen aan de kerkelijke getijden van het kapittel, waardoor zij een ongeveer veertigjarige werkweek hadden.

Deze fundaties waren verbonden aan een bepaald altaar, dat dikwijls met het oog op de te stichten fundatie werd opgericht. De fundatie werd daarom in de volksmond aangeduid als b.v. het altaar van Sint Joris. Aan een altaar konden meerdere fundaties verbonden zijn, ook ter ere van meerdere heiligen. Dit zal soms onderscheidingsproblemen meebrengen.

Een fundatie bracht de verplichting mee tot het opdragen van twee of drie tot zeven of soms maar één Mis in de week. Een priester kon dus rector zijn van twee of drie fundaties of altaren.

Nu was voor de meeste particulieren ook het stichten van een fundatie financieel onmogelijk. Hier deden zich meerdere mogelijkheden voor:

1. Sommige mensen voelden zich verbonden met de fundatie die door een verre oom gemaakt was en beschouwden die als **hun** fundatie. Hierbij moeten we bedenken, dat familierelaties in die tijd zeer sterk waren en tot verdere graden van verwantschap dan tegenwoordig werden gecultiveerd, en bovendien, dat familieleden dikwijls ook burens waren.
2. Een groepje familieleden of burens stak de hoofden bijeen om gezamenlijk een priester een stipendium te bezorgen voor het opdragen van een wekelijkse Mis (of meerdere), dikwijls zonder dat daar aanvankelijk een officiële karakter aan werd gegeven.
3. De groep die met mogelijkheid 2 begonnen is, kwam gezamenlijk tot de officiële stichting van een fundatie of de officiële oprichting van een kerkelijke broederschap tot opluistering van de kerkelijke eredienst door het doen opdragen van Missen of anderszins. Hierbij konden stichting van fundatie en broederschap ook samengaan.
4. a. Aansluitend bij mogelijkheid 1 ontwikkelde zich uit deze groep een kerkelijke broederschap of
  - b. werd door een van de familieleden nog een tweede fundatie gesticht.
  - c. Aansluitend bij mogelijkheid 2 (en 3) kwam een van de familieleden tot de officiële stichting van een (bijkomende) fundatie.

Nu zijn er helaas weinig stichtingsakten van fundaties in originali of in afschrift bewaard gebleven. Zelfs bij de oude kapittels van Hilvarenbeek en Sint-Oedenrode is de oogst ontstellend schaars. Oirschot vormt hier een gelukkige uitzondering. Van 14 Misfundaties bleven de oprichtingsakten in originali of in afschrift bewaard en bovendien vonden we van meerdere andere Misfundaties nog gegevens in het rijke Oirschotse archief.

We zullen eerst wat Oirschot betreft in chronologische orde die fundaties bespreken, waarvan de oprichting bekend is, en daarna de uit anderen hoofde bekende fundaties. Bij elke fundatie zullen we nagaan, of er enig verband te ontdekken is met een of andere groepering volgens de vier beschreven mogelijkheden en ook of er enig verband bestaat tussen deze groeperingen en enig nog bestaand of verdwenen schuttersgilde.

Naar aanleiding van de in Oirschot gevonden gegevens zullen we dan voor Noord-Brabant trachten na te gaan, of uit de weinige beschikbare gegevens enige relatie te ontdekken is tussen een Misfundatie of altaar of kerkelijke broederschap en enig nog bekend of verdwenen schuttersgilde, daarbij steeds uitziende naar aanwijzingen voor enige beschermende functie van een schuttersgilde.

De gedateerde Oirschotse Misfundaties

1. *De fundatie van Jordaan Brant van Straten 1400.05.02.*

Deze priester van Oirschotse afkomst had meerdere belangrijke beneficiëes weten te verkrijgen. Hij was kanunnik van het kapittel van Sint Jan te Luik, waar hij metterdaad functioneerde, maar daarnaast had hij nog een benoeming weten te verkrijgen als kanunnik van het kapittel van Sint Maarten te Luik en van Sint Odulphus te Borgloon en van pastoor te Neerpelt, zodat hij een rijk inkomen had. Hij overleed in 1395.⁵⁾

In zijn testament had hij bepaald, dat aan de (eerste) Oirschotse Sint-Petruskerk een nieuwe kapel moest worden gebouwd met een altaar, waaraan dagelijks een vroegmis moest worden gecelebreerd door een jaarpriester, die daartoe door het kapittel zou worden aangewezen. Vijf jaar later was deze kapel voltooid en werd de fundatie d.d. 1400.05.02 door het kapittel goedgekeurd.⁶⁾ Op dezelfde dag werd door het kapittel met de regenten van Oirschot de nieuwgebouwde kapel geïncorporeerd bij de kerk fabriek.⁷⁾

Aangezien de bijkomende voorzieningen enig inzicht geven in de bedoeling van dergelijke fundaties, willen wij die kort opsommen. De fundator schonk aan het altaar een kelk, een missaal, ornamenten (waaronder vermoedelijk kandelars begrepen zijn) altaardwalen en overige benodigdheden. Naast het inkomen van de celebrerende priester stelde hij ook een vergoeding vast voor de koster, opdat deze de altaarbenodigdheden goed zou onderhouden en zou luiden bij de viering van het jaargetijde voor de fondateur.⁶⁾

In 1497 vonden we een akte, waarbij deze fundatie een jaarpacht kocht, waar ook blijkt, dat secretaris Cornelis Smeeds toen de financiële belangen van de fundatie behartigde.⁸⁾ Uit een vermelding in 1526 blijkt, dat er op dit altaar een tweede fundatie gesticht was, zonder dat duidelijk wordt, of dit door een bepaalde persoon of door een groepering was gedaan.⁹⁾ Wij zullen hierop nader ingaan bij nr. 11.

2. *Het beneficium van Sint Brigida in de Mariakapel 1426.10.05.*

D.d. 1387.02.04 verleende hertogin Johanna aan het Oirschotse kapittel het privilege om een roedragers te mogen aanstellen.¹⁰⁾ De roedragers was de officiële bode en ceremoniemeester van het kapittel, die bij de uitoefening van zijn functie een staf (roe) als onderscheidingsteken droeg. De eerste roedragers was Jan van den Doeren afkomstig uit Aarschot, die clericus was maar geen wijding had ontvangen. Als clericus was hij ongehuwd, maar hij had twee zoons bij zijn huishoudster. De fundatie wordt wijdlopijg beschreven in een brief van de stichter aan het kapittel, dat daaraan zijn goedkeuring hecht) I)

De rector zal per week 3 Missen opdragen en jaarlijks het jaargetijde houden voor de stichter en diens familie en vrienden met een dertigste (Missen op 30 achtereenvolgende dagen). Als eerste rector presenteert hij zijn zoon Jan. Tekend is, dat de stichter, die klaarblijkelijk het celibaat niet steeds had onderhouden, een aparte bepaling opneemt, dat een rector die het celibaat overtreedt, geen

inkomsten uit de fundatie mag krijgen.¹²⁾ Ook bij deze fundatie wordt een kelk, een missaal en andere altaarbenodigdheden geschonken, terwijl de rector opdracht krijgt deze keurig te onderhouden.

Het altaar van Sint Brigida in de Mariakapel vonden wij herhaaldelijk vermeld in het Oirschotse schepenprotocol, zonder dat overigens enige aanwijzing verscheen, dat zich rond dit altaar een groepering gevormd had.¹³⁾

3. *Het beneficium van de Allerheiligste Drieëenheid 1437.07.08.*

Stichter van dit beneficium was de priester van Oirschotse afkomst, Petrus de Crom, deken van het kapittel van Sint Jan te 's-Hertogenbosch. Hij had ook het altaar doen oprichten ter ere van de H. Drieëenheid, de apostelen Petrus en Johannes en Sint Odulphus 'ter vermeerdering van de goddelijke erediensr.¹⁴⁾ In 1450 deed Petrus de Crom afstand van zijn dekenaat om in te treden in het klooster Coudewater te Rosmalen. Hij verhoogde toen de bezittingen van het beneficium en bepaalde, dat er twee rectoren zouden zijn, die om beurten de dagelijks vroegmis aan dit altaar zouden doen. Ook deze stichter schonk aan het altaar een kelk, een missaal, ornamenten en altaardwalen. Hij verbond aan dit altaar nog een uitkering voor de kapelaans en de armen.

Ook het altaar van de H. Drieëenheid komt in de Oirschotse schepenprotocollen meermalen ter sprake zonder aanwijzing voor enige groeperingsvorming.¹⁵⁾

4. *De kapel van Sint Odulphus te Best 1437.08.20.*

De datum is die van de officiële stichtingsakte. Er was echter aan deze officiële stichting heel wat voorafgegaan en er zou nog heel wat volgen, voordat de inwoners van de drie Oirschotse herdgangen erin slaagden hun doel te bereiken: een eigen parochie met een eigen heilige als patroon.¹⁶⁾

Op de plaats waar Odulphus geboren was, had al eeuwen een houten kapel gestaan, maar wilden de inwoners van Best bereiken, dat zij een eigen parochie kregen, dan zouden ze moeten zorgen voor een stenen kerk.

Dat deze gedachte al jaren vóór 1437 leefde bij de Bestse mensen, blijkt uit een testament van 1421, waarin Gisbertus van Helmont een jaarpacht van 4 lopen rogge legateerde aan de Odulphus-kapel te Best, 'inzoverre daar een blijvende kapelanie gesticht zal worden'.¹⁷⁾ Zeven jaar later legateerde Henrick Sloetmeyer een jaarpacht van 1 lopen rogge aan het bestuur van de Odulphus-kapel.¹⁸⁾ In 1431 kreeg het kapelbestuur weer als legaat een jaarpacht van 1 lopen rogge en 1 lopen gerst voor een Mis van Wouter Wouterszoon van Coudenbergh.¹⁹⁾

Hieruit blijkt, dat de inwoners van Best reeds in 1421 een actie begonnen waren voor de bouw van een (stenen) kapel en dat men in 1428 in deze actiegroep een bestuur gevormd had. Uit de oprichtingsakte blijkt de toezegging van een jaarlijkse bijdrage door meerdere tientallen inwoners om deze fundatie een financiële basis te geven.²⁰⁾ Pas in 1497 zou deze fundatie ondanks verzet van het Oirschotse kapittel door bisschoppelijk ingrijpen tot een beneficium verheven worden²¹⁾ en in 1553 een eigen parochie worden.²²⁾

Vóór die oprichtingsdatum van de parochie Best treffen we reeds het Sint-Odulphusgilde aan, dat blijkens zijn kaart d.d. 1531.06.26 zeer nauw verbonden was met de 'Sunte-Odulphus-capelle'.²³⁾ Zo is het intrede- en het uitredgeld verschuldigd aan de 'Sunte-Odulphus-capelle' (art. 5). Natuurlijk neemt het gilde officieel deel aan de processie 'opten kermisdach van Best ende op Sunte-Odulphusdach' (art. 7). In 1531 moesten de inwoners van Best nog begraven worden in Oirschot. Alle gildebroeders dienen bij die begrafenis aanwezig te zijn. De boete voor de afwezigen was ten bate van de kapel (art. 8). Ook de boeten voor degenen die hun verkiezing tot deken niet wilden aanvaarden, was voor de kapel en indien de aftredende dekens niet op tijd hun rekening deden, was de boete half voor de kapel (art. 11).

Het ligt dus geheel in de lijn, dat het Bestse Sint-Odulphusgilde gegroeid is uit de groepering die de kapel bouwde en het Sint-Odulphusaltaar fundeerde met de bedoeling dat deze stichting tot parochie zou uitgroeien.

5. *Het beneficium van het H. Kruis 1437.09.23.*

Margareta dochter van Jan Zuetrix en Elisabeth weduwe van Daniel van Vlieden, vermoedelijk gezusters maar de eigen naam van Elisabeth wordt helaas niet vermeld, stichtten op het altaar van het H.Kruis in de Sint-Petruskerk een beneficium, dat de opdracht inhield van 2 Missen per week.²⁴⁾ Aangezien wij een priester Willem Vos vermeld vonden als rector van dit altaar in 1390,²⁵⁾ moet er een eerdere fundatie bestaan hebben, die mogelijk door het verlies van goederen of door het uiteenvallen van een groepering was teniet gegaan. Ook later hebben verschillende mensen schenkingen gedaan aan deze fundatie. Zo kreeg zij in 1517 een jaarrente als legaat van Henrick Claeus Goessens.²⁶⁾ In de zestiende eeuw blijkt de Mis op vrijdag gezongen te zijn geweest, vermoedelijk bepaald in een fundatie die wij niet teruggevonden hebben. In 1531 schonk Dirck Jacobszoon van Haut een jaarrente van 20 stuivers voor de toen al bestaande gezongen Mis op vrijdag.²⁷⁾ In 1533 droeg de kerk een jaarrente van 10 stuivers over aan de gezongen Mis ter ere van het H.Kruis op vrijdag en nog een jaarrente van 21 stuivers aan 'de drie zingende Missen' namelijk ter ere van Sint Anna op dinsdag, het H.Sacrament op donderdag en het H.Kruis op vrijdag.²⁸⁾ Dit zal de afwikkeling betreffen van opdrachten die het kerkbestuur uit een groter legaat in een paar testamenten had ontvangen. In 1546 kreeg het altaar zelfs een huis, vermoedelijk bedoeld als woonhuis voor de rector.²⁹⁾

Er zijn dus over een periode van meer dan anderhalve eeuw meerdere mensen bezig geweest met het bevorderen van de kerkelijke eredienst ter ere van het H.Kruis, zonder dat wij aanwijzingen vonden, dat hier een georganiseerde groepering werkzaam was.

6. *Het officie van het hoogaltaar 1484.05.20.*

De stichter, de Oirschotse kanunnik Joerden Janszoon van Geldrop, die ook kerkmeester was geweest, bepaalde, dat er elke dag 's morgens vroeg na de metten (ongeveer bij het aanbreken van de dag) een Mis moest worden opgedragen op het hoogaltaar door zijn natuurlijke zoon Jacob en na diens dood door een

jaarpriester, door het kapittel aan te wijzen. Hij schonk aan het altaar ook een kazuil, een albe en stoel en andere ornamenten.

In 1505 voegde de toenmalige rector, Thomas Henrick Thomaszoon van de Snepshoet, een schenking aan de fundatie toe, op voorwaarde dat hij gedurende zijn leven deze functie zou mogen bekleden. Ofschoon dit in strijd was met de bepalingen van de stichter, werd het door het kapittel goedgekeurd.³⁰⁾

De vermeldingen, die wij vonden in het schepenprotocol, geven geen aanknopingspunt voor enige groepering rond deze fundatie.

7. *Het beneficium van Sint Sebastiaan 1486.01.03.*

Jacob van Dormalen, notaris van het bisschoppelijk hof van Luik en inwoner van Oirschot, had mede op verzoek van zijn reeds overleden zoon Jacob, een altaar doen oprichten en consacreran ter ere van Sint Sebastiaan en daarop de gelijknamige fundatie gesticht met de verplichting tot 3 Missen per week, op maandag, woensdag en vrijdag. Hij schonk tevens een jaarrente van 2 pond aan de kerkfabriek voor het gebruik van de altaarbenodigdheden.³¹⁾

Dat zich rond deze fundatie een groepering gevormd heeft, kan enigszins vermoed worden uit een legaat, dat de fundatie in 1529 ontving uit het testament van Ansem Jacobs van Lievelt.³²⁾

Om het verband aan te tonen met het gilde van Sint Sebastiaan, zullen we een kritisch oog moeten werpen op de kaart van dat gilde, die niet van 9 maar van 1 augustus 1531 is.³³⁾ Er is een opvallende parallel met de kaart van het Sint-Odulphusgilde van Best, die ruim een maand ouder is.³⁴⁾ De kaart van het Sint-Odulphusgilde is niet geredigeerd door secretaris Jan Rutgers van Kerckoele maar 'aangebracht' door de twee schepenen ten overstaan van wie de akte was gepasseerd. Vice-president-schepenen Andries van den Laeck zal het stuk hebben opgemaakt, dat aan het einde van het jaar door de secretaris werd ingeschreven in zijn protocol. Andries van den Laeck was ook weer een der schepenen ten overstaan van wie de kaart van het Sint-Sebastiaansgilde werd opgemaakt. Ditmaal schreef de secretaris de akte klaarblijkelijk direct in zijn protocol, waardoor nogal enkele doorhalingen, veranderingen en aanvullingen nodig waren. Sommige aanvullingen werden maar gedeeltelijk ingeschreven. Zij zullen op geheugen door de secretaris in de gosse zijn aangevuld, maar aangezien deze niet bewaard is, ontbreken ons enige bijzonderheden. Er is echter voldoende materiaal voor enige conclusies.

Zoals bij het Sint-Odulphusgilde zijn er ook bij het Sint-Sebastiaansgilde twee instanties, aan wie betaald moet worden: in Best de Sint-Odulphuskapel en de schutterij; in Oirschot 'Sunte Sebastiaan' en de schutterij. Zoals in Best het intrede- en uittredegeld en de boete voor het niet aanwezig zijn bij de begrafenis van een gildebroeder ten bate van de Sint-Odulphuskapel waren, waren ze in Oirschot ten bate van 'Sunt Sebastiaan' (art. 5 en 9). Van enkele andere boeten is de bestemming door de onvolledigheid van de minuut niet na te gaan. De boeten op overtredingen op het gilde-technische vlak waren zowel in Oirschot als in Best

ten bate van de schutterij. Wij menen hieruit te kunnen concluderen, dat met de bestemming 'Sunte Sebastiaan' evenals in Best de fundatie bedoeld is en dat er dus een innig verband is tussen de fundatie en de schutterij en dat de schutterij uit een groepering rond deze fundatie gegroeid is. Dat is ook te beluisteren in de beginwoorden van de kaart, waar wordt gezegd, dat men 'heeft gemaict, geordineert, oick vermaict ende vernyeut een minlycke geselschap ende schutterye ...'. Ons lijkt dit te moeten worden verstaan als dat men een groepering rond de fundatie van Sint Sebastiaan, mogelijk reeds als gilde in de betekenis van vereniging bestaande, heeft omgevormd tot een schutterij.

Ook na de oprichting van het schuttersgilde speuren we mensen die zich verbonden voelen met het altaar van Sint Sebastiaan. Zo bepalen Henrick Augustynszoon Mengelen en Katharina, zijn echtgenote, in hun testament, dat zij begraven willen worden voor dat altaar, terwijl zij een legaat van 2 Karolusgulden nalaten 'tot reparatie van Sunte Sebastiaens autaar voirscreven'.³⁵⁾

8. *De beneficium van Sint Eligius, Sint Crispinus en Crispinianus 1486.03.14.*

Philippus de Mesmeker had in zijn testament aan zijn broer Nicolaas opdracht gegeven, om een altaar ter ere van de H. Eligius (de patroon der fijnsmiden) te stichten op voorwaarde, dat zijn familielid, Henrick van Esch daarvan rector zou worden. Hij verbond daaraan de lasten van 3 Missen per week, die echter vanwege de geringe inkomsten door het kapittel werden teruggebracht tot 2 Missen per week.

In juli van het jaar daarop verzocht rector Henrick van Esch vanwege zijn geringe inkomsten en vermogen, om aan dit beneficium een kleine fundatie toe te voegen, die door Henrick van Beerze alias Greelmeker (= gareelmaker = zadelmaker) was gesticht ter ere van de H. Crispinus en Crispinianus (de patroons van de schoenmakers e.d.) ter aanvulling van een of ander beneficium. Het kapittel keurde deze vereniging goed en verbond eraan de opdracht van 2 Missen in de 3 weken. De oorspronkelijke stichter had aan de kerkfabriek een jaarpacht van 1 mud rogge geschonken voor de kosten van altaarbenodigdheden.³⁶⁾

Reeds in het jaar van de stichting en het daarop volgende jaar wist rector Henrick van Esch voor zijn altaar twee schenkingen van een jaarpacht van 1 lopen rogge te verkrijgen.³⁷⁾ Van enige groepering rond dit altaar is ons overigens niets gebleken.

9. *Het beneficium van Sint Barbara 1491.01.23.*

De stichter van dit beneficium was Daniel van der Ameyden, collecteur van de inkomsten van de Luikse bisschop Ludovicus van Bourbon in het aartsdiakenaat Kempenland en stamvader van een belangrijke tak van die Oirschotse familie, waarvan vele leden belangrijke functies bekleed hebben en dikwijls ver buiten Oirschot zijn uitgezwermd. Uit de stichtingsakte leest Frenken, dat Daniel van der Ameyden vroeger al een fundatie gesticht had en er nu een tweede aan toevoegde.³⁸⁾ Op zich is deze lezing mogelijk, maar andere bronnen dwingen ons tot een andere verklaring. In 1476 blijkt de eerste fundatie al te bestaan,

wat doet vermoeden, dat ze niet in verband te brengen is met de stichting van 1491.³⁹⁾ Een vermelding uit 1528, waarin sprake is van 'de twee rectoren van het Sint-Barbara-altaar der tweede fundatie', maakt duidelijk, dat de fundatie van 1491 een dubbelfundatie was met twee rectoren naast een reeds lang bestaande eerste fundatie.⁴⁰⁾ Ook wordt een renteverplichting aan 'de eerste fundatie' en aan 'de oude fundatie' nog afzonderlijk vermeld.⁴¹⁾

Wanneer deze eerste fundatie gesticht werd, is ons niet bekend. Er bestaan echter wel enkele aanwijzingen. In 1469 bestond het Sint-Barbara-gilde reeds, want op 24 februari van dat jaar nam Rutger Beelarts een jaarrente van 1 pond aan uit handen van Philips Dirckszoon van Berse 'tot behoef den gemeynen guldebrueders ende guldesusteren van der reyner maget ende joffrouw sunte Barbaren nu synde ende naemaels wesende' .⁴²⁾

In 1493 verkocht het Sint-Barbaragilde een rente, om een nieuw altaar te betalen.⁴³⁾

In de kaart van het Sint-Barbaragilde d.d. 1491.06.02 wordt bepaald, dat van alle boeten 1/3 bestemd is voor de heren, 1/3 voor de schutterij en 1/3 voor 'den beelde'.⁴⁴⁾ Wij menen hieruit te kunnen concluderen, dat het gilde van Sint Barbara vóór het afbranden van de eerste Sint-Petruskerk in 1462 daar een eigen altaar had, waarvan het beeld uit de brand gered kon worden en dat het gilde, toen de bouw van de tweede Sint-Petruskerk ver genoeg gevorderd was, dit beeld heeft herplaatst op het nieuwgebouwde gilde-altaar. Daardoor wordt het tevens waarschijnlijk, dat de eerste fundatie van het Barbara-altaar een fundatie van het gilde was.

De innige band tussen de familie van der Ameyden en het Sint-Barbaragilde en tussen het gilde en het Sint-Barbara-altaar blijkt uit een legaat uit het testament van Mr. Corstiaen van der Ameyden, kanunnik te Luik, aan het gilde voor zijn jaargetijde.⁴⁵⁾ Een andere aanwijzing voor de eenheid tussen gilde en fundatie vinden we nog in het legaat uit het testament van Willem Janszoon Vos in 1587 aan het gilde van een jaarrente van 4 Carolusgulden voor reparatie van de 'tafel van Sunte Barbaren altaer'.⁴⁶⁾

10. *Het beneficie van Sint Petrus op hel altaar van Sint Joris 1491.02.23.*

Deze stichting werd verbonden aan het altaar van Maria, Georgius (Joris) en Maria Magdalena.⁴⁷⁾

Ofschoon wij de verwarring die er heerst omtrent de Maria-altaren in de Oirschotse kerk, niet met absolute zekerheid kunnen oplossen, willen we toch een verhelderende veronderstelling poneren. Frenken gaat er blijkbaar van uit, dat er slechts één Maria-altaar was, waarop vele fundaties waren gevestigd.⁴⁸⁾ Nu wordt in de Oirschotse protocollen meermalen gesproken over het Maria-altaar aan de noordzijde.⁴⁹⁾ Dit houdt in, dat er ook een Maria-altaar was aan de zuidzijde, zoals het nu nog is en zoals ook door Frenken wordt gezegd. Het hier bedoelde altaar was practisch zeker dat van de noordzijde en het werd ook dikwijls het Sint-Jorisaltaar genoemd of het altaar van O.L.Vrouw presentatie.

Het beneficie van Sint Petrus op dit altaar werd gesticht door de Oirschotse priester en kanunnik Henrick Vos en door Hadewich weduwe van Petrus Henricks, mogelijk een zuster van de kanunnik. De verplichting bestond uit 2 Missen per week. Er zijn geen verdere aanknopingspunten gevonden.

11. *Het beneficie van O.L.Vrouw, tweede fundatie ca. 1500.*

Daar in de copie het slot van de akte ontbreekt, is de juiste datum van oprichting niet bekend, maar door Frenken gesteld rond 1500.⁵⁰⁾

Het beneficie werd gefundeerd op het altaar ter rechterzijde van het hoogkoor der Sint-Petruskerk, waar ook nu het Maria-altaar is, waarop reeds een beneficie gefundeerd was ter ere van O.L.Vrouw en een ter ere van de H. Joannes Evangelist, Martinus, Nicolaas en Odulphus.

Om het vervolg van dit betoog goed te kunnen begrijpen, zal het goed zijn eerst iets te zeggen over dit altaar. Op 10 december 1423 had Jacob Croy, kanunnik van Sint Jan te Luik en executeur testamentair van zijn collega Jordaen Brant, alle renten voor de fundatie van de kapel van Sint Jan Evangelist, Martinus, Odulphus en Nicolaas overgedragen aan de Oirschotse kapitteldeken Gerardus de Heer. Dit was vermoedelijk de eindafwikkeling van de stichting van het onder nr. 1 genoemde beneficie.⁵¹⁾ Nu was voor dit beneficie een aparte kapel gebouwd aan de Sint-Petruskerk, die in 1400 bij de kerkfabriek was geïncorporeerd. Als we ons nu realiseren, dat het beeld van O.L.Vrouw van de H. Eik volgens de overlevering rond 1400 gevonden is, kunnen we ervan uitgaan, dat dit beeld in deze kapel geplaatst is en dat rond dit beeld de broederschap van O.L.Vrouw ontstaan is en dat deze broederschap de eerste fundatie gesticht heeft, want bij de stichting van de tweede fundatie speelt de broederschap een wezenlijke rol.

De fundatie werd gesticht krachtens testament van Mechtildis weduwe van Henrick van Driemylen door haar executeurs, die gemachtigd waren door haar en door de dekens der broederschap. De last der fundatie bestond uit 2 Missen per week op maandag en woensdag voor de zielerust van Henrick en Mechtildis en de overleden medebroeders en medezusters, vrienden en weldoeners van de broederschap. De rector werd voor de eerste keer voorgedragen door de executeurs en de dekens en broeders der confraterniteit. De volgende rectoren zouden benoemd worden door het kapittel 'met rade van beide dekens der confraterniteit'.⁵²⁾

De Lieve-Vrouwe-broederschap was toen reeds een volledig georganiseerd maar overigens nog enkel kerkelijk gilde, zoals vastgelegd in de kaart van 20 oktober 1463, dat al bestond in 1420.⁵³⁾

Om deze kaart goed te kunnen begrijpen moeten we ons verplaatsen in de locale historische omstandigheden. In het voorafgaande jaar was de (eerste) Sint-Petruskerk afgebrand. Het Mariabeeld was overgebracht naar de Mariakapel en ook de broederschap had daar tijdelijk haar zetel gevestigd. Vandaar dat in de aanhef van de kaart wordt gezegd, dat deze officiële oprichting en de bepalingen die worden gemaakt, 'niet in enigen achterdeele mer in vordel der

parochiekerken Sunte Peters' bedoeld zijn. Dat de kermisdag (= kerkmis = viering der kerkwijding) van de Mariakapel werd gevierd, zullen we als een voorlopige regeling moeten zien, totdat de Sint-Petruskerk herbouwd zou zijn. Bij intrede en uitrede was men verschuldigd 'Ons Liever Vrouwen (dit is de fundatie of het altaar) een pont was ende der bruederscapen VII Vleensch'. (art. 6) Nu men in een officiële akte aan een zuiver godsdienstige broederschap om de onderlinge band te versterken ook enig gezelligheidskarakter gegeven had door het invoeren van teerdagen, diende men ook enige onderscheiding te maken in de financiën. Dat in 1463 geen vrouw een bestuursfunctie zou hebben in de broederschap, ligt geheel in de lijn van die tijd. Dat in de formulering van de kaart enkel gesproken wordt over broeders, wil echter niet zeggen, dat een vrouw geen lid zou kunnen zijn. In 1552 noemt Eva weduwe van Anthonis Michielsens zich lid van de broederschap in haar testament, waarin zij ook een legaat aan de broederschap nalaat.⁵⁴⁾

12. *Het beneficium van Sint Catharina ca. 1500*

Dit beneficium wordt door Frenken niet vermeld. De stichtingsakte is ook niet bewaard, maar we weten, dat dit beneficium werd gefundeerd door Amelryck Boot uit diens testament.⁵⁵⁾ In dit testament d.d. 1471.10.06 gaf hij opdracht tot de stichting van het Bootsgasthuis, later Begijnhof genoemd, en van deze fundatie. Omdat de afwikkeling van zijn testament nogal wat voeten in aarde gehad heeft en pas rond 1500 is afgewerkt, hebben wij de stichting van de fundatie ook rond 1500 geplaatst.

Amelryck Boot, van Oirschotse afkomst maar priester en kanunnik in 's-Hertogenbosch, verbond aan deze fundatie de verplichting van 2 Missen per week op het altaar van Sint Catharina, vóór hetwelk zijn ouders begraven waren en waar hij ook zelf, als hij in 's-Hertogenbosch zou overlijden, begraven wilde worden. In de Oirschotse schepenprotocollen komen wij deze fundatie enkele malen tegen onder de betiteling 'tweede fundatie'.⁵⁶⁾ Dit wijst op het bestaan van een eerdere fundatie en wel die van het reeds lang bestaande gilde van Sint Catharina.

De oudste vermelding van het Sint-Catharinagilde is van 1436.02.05. Het gilde stichtte toen een jaargetijde voor de overleden broeders.⁵⁷⁾ D.d. 1466.03.05 vinden we een schuldbekentenis aan 'den rectoer van den gemeynen bruerscapen van Sente Kathelynen tot Oerscot'.⁵⁸⁾ Zoals hij het gilde van Sint Barbara is blijkbaar ook bij het Sint-Catharinagilde het beeld uit de brand der kerk van 1462 gered. In 1480 speuren we een schenking 'aan het beeld van Sint Catharina' voor Missen.⁵⁹⁾ Pas twaalf jaar later was de kerk zover herbouwd, dat men zoals bij Sint Barbara kon denken aan een nieuw altaar. D.d. 1492.09.14 verkocht het Sint-Catharinagilde diverse renten om een nieuw altaar te betalen.⁶⁰⁾ In 1508 verkocht het gilde een rente om een raam in de kerk, vermoedelijk bij het altaar, te betalen.⁶¹⁾ In 1506 erkende Goyart Jacop Kemps een jaarrente van 2 pond schuldig te zijn aan 'die luchtmeester(ess)en nu synde oft namaels wesende oft den provisoren der gulden van Sunte Katrinen in der kercke van Oerscot'.⁶²⁾

Vermoedelijk is hier bedoeld op Margriet Beelarts, de stichteres van het Beelaertshofje, die ook in 1480, 1500, 1501 en 1508 wordt genoemd als lichtmeesteres van het gilde of van het altaar van Sint Catharina.⁶³⁾ Zij zal voor de kaarsen maar vermoedelijk ook voor het altaarlinnen gezorgd hebben. Vrouwen hadden dan wel geen officiële bestuursfunctie in het gilde, maar iemand als Margriet Beelarts heeft zeker een belangrijke rol gespeeld.

Nog in 1595 was er een personele unie tussen schutterij en fundatie, zoals is te lezen uit de kaart van 31 juli van dat jaar, waar in art. 1 wordt bepaald, dat er 4 dekens zullen zijn: 2 van het gilde en 2 van de schutterij.⁶⁴⁾ We kunnen hier moeilijk iets anders uit lezen dan dat in de gedachtenwereld der leden, gilde identiek was met fundatie en dat de schutterij een bijkomende ontwikkeling was.

Deze kaart zal een oplossing hebben moeten brengen voor een zware onenigheid in het gilde, want op Catharina-dag 1593 (25 november) had het gilde geteerd in 3 partijen in 3 herbergen.⁶⁵⁾

13. *Het beneficium van Sint Willibrord 1504.08.23.*

De Oirschotse kapitteldeken Willem Aarts van Leende stichtte dit beneficium bij testament ter ere van O.L.Vrouw presentatie en de H. Willibrord op het altaar, dat naast deze namen ook die van Sint Joris draagt, zoals besproken onder nr. 10. Deken Willem Aarts was stadhouder geweest van de lenen der abdij van Echternach in Brabant en Zeeland, vandaar zijn devotie voor Sint Willibrord.

De last van de fundatie was 3 Missen per week. De stichter maakte een legaat aan de kerk van 25 Rijns gulden voor de aanschaf van ornamenten en een jaarrente van 2 pond voor altaarbenodigdheden.⁶⁶⁾ Wij vonden geen verband met een groepering.

14. *Het beneficium van Sint Anna en Oda 1505.08.05.*

Margriet Beelaerts, ons reeds bekend als lichtmeesteres van het gilde/altaar van Sint Catharina en stichteres van het Beelaertshofje in nr. 12, stichtte dit altaar met het beneficium. Deze zelfbewuste dame had zich tot de paus gewend, om bij bulle pauselijke goedkeuring te krijgen voor haar stichting en later bij breve nog een wijziging in de voorwaarden, welke geste het Oirschotse kapittel zeker niet aangenaam zal zijn geweest. Het beneficium had twee rectoren, die om beurten dagelijks de Mis zouden opdragen.⁶⁷⁾

Margriet leefde nog tot 1517, maar er zijn geen aanwijzingen, dat zich rond haar stichting een groepering gevormd heeft.

15. *Het beneficium der twaalf apostelen en Sint Hubertus 1514.03.29.*

Altaar en beneficium werden gesticht door de Oirschotse kanunnik Aert de Crom en na zijn dood gerealiseerd door zijn twee zusters, met de verplichting van 2 Missen per week.⁶⁸⁾

Ook rond dit beneficium is geen groepering speurbaar.

ONGEDATEERDE OIRSCHOTSE MISFUNDATIES

16. *Het Sint-Jorisaltaar*

In het oudst bekende zoen-accoord van 1464 wordt gesproken over betaling van het zoengeld op het Sint-Jorisaltaar,⁶⁹⁾ zoals later nog herhaaldelijk gebeurt. Op dit altaar waren twee fundaties gevestigd ter ere van Sint Joris.⁷⁰⁾

Het is verleidelijk om te veronderstellen, dat de twee Oirschotse Sint-Jorisgilden ieder uit één dezer fundaties gegroeid zijn, maar deze veronderstelling lijkt niet reëel. Over het altaar zijn nauwelijks gegevens bewaard gebleven. In feite zijn de kaarten van de beide Sint-Jorisgilden onze enige bron. In de kaart van het Sint-Jorisgildedorp d.d. 1539.09.16 is de relatie met het Sint-Jorisaltaar duidelijk te bespeuren.⁷¹⁾ Als intreegeld betaalt men 1 pond was 'tot reparatie des altairs van Sint Joris'. (art. 1) Wat na betaling van de requiemmis zal overblijven van het ingeleverde zilver, is bestemd 'tot reparatie des altairs ende beeldt van Sint Joris'. (art. 5) Wie bij afwezigheid zijn gelag niet wil betalen, is het dubbele bedrag verschuldigd, waarvan 1/3 komt aan 'Sint Joris'. (art. 8) Alle boeten vallen voor de helft toe aan het Sint-Jorisaltaar en voor de helft aan de gildebreeders. (art. 21)

In art. 12 van deze kaart wordt het aantal leden beperkt 'tusschen XL ende vyftich personen'. Wanneer men hiermede rekening houdt en naast de kaart van het Sint-Jorisgildedorp de kaart van het Sint-Jorisgilde van Straten legt, lijkt deze laatste kaart een vereenvoudiging van de eerste. Het lijkt daarom meer waarschijnlijk, dat het Sint-Jorisgilde van Straten zich heeft afgesplitst van het Sint-Jorisgildedorp om deze redenen: het beperkte ledenaantal, de relatief hoge kosten en de vermoedelijk enigszins elitaire houding van het Sint-Jorisgildedorp.

In de kaart van het Sint-Jorisgilde van Straten d.d. 1542.06.08⁷²⁾ zien we dan ook: geen intredegeld, geen beperking van het ledental (vermoedelijk had men eerder te weinig leden), minder kosten en veel minder bepalingen. Ook de band met het Sint-Jorisaltaar is aan het vervagen. Alleen bij het uitredegeld, dat men wel moet betalen (hier is weer het geringe ledental te beluisteren) wordt bepaald, dat dit voor de helft is 'tot reparatie van Sint-Jorisautair'. (art. 9)

17. *Het Sint-Brigida-altaar in de Mariakapel*

Dit altaar wordt vermeld in 1464 en nog vele malen daarna, zonder dat er blijk is van enige groepering rond deze fundatie.⁷³⁾

18. *Het altaar van O.L. Vrouw in de kerk van Best*

De inwoners van Best hebben hun parochie met grote toewijding en een aaneenschakeling van meestal betrekkelijk kleine giften opgebouwd, zodat er geleidelijk op elke dag een gefundeerde Mis was. In 1477 wordt een fundatie van 1 Mis per week op het Maria-altaar vermeld.⁷⁴⁾ Reeds in 1518 wordt een fundatie voor een zevende Mis vermeld en in 1534 een rente 'tot chiragie' van het altaar van O.L.Vrouw.⁷⁵⁾

(O)schoon dus verschillende inwoners van Best aan dit doel hebben samengewerkt, is er geen aanwijzing gevonden voor enige organisatie.

19. *Het altaar van Sint Lucia in de Mariakapel*

Slechts enkele malen vonden we dit altaar genoemd en wel voor het eerst in 1485.⁷⁶⁾ In 1540 treedt een rector voor dit altaar op,⁷⁷⁾ maar van enige groepering is geen spoor.

20. *Het altaar van de H. Monulphus en Gondulphus en Dymphna*

Onder de eerste namen komt het altaar slechts een enkele maal voor en wel in 1486.⁷⁸⁾ Later komt het meestal voor onder de naam van Sint Dingen.⁷⁹⁾ Er is geen aanwijzing voor een groepering.

21. *Het altaar van de H. Geest*

De rector van dit altaar, die we vermeld vinden in 1499,⁸⁰⁾ had waarschijnlijk ook een functie in de armenzorg. De aanwijzingen daarvoor zijn echter erg vaag. Nog in 1578 is sprake van een pacht verschuldigd aan de rector van het altaar van de H.Geest,⁸¹⁾ zonder dat er aanwijzing is voor een groepering tenzij de tafel van de H. Geest, die geen fundatie was maar de institutionele kerkelijke armenzorg.

22. *Het H. Sacramentsaltaar*

In 1519 wordt een schenking vermeld aan 'den drie singende Missen te weten Sacramenti, Crucis et Anne'.⁸²⁾ In de loop van de zestiende eeuw werden meerdere schenkingen gedaan aan dit altaar.⁸³⁾ In 1587 wordt de installatie vermeld van Sebastiaan Swinnen als 'rector S. Sacramenti'.⁸⁴⁾ Ofschoon we de broederschap van het H.Sacrament nooit vermeld vonden, kunnen we als zeker aannemen, dat dit het altaar van de broederschap was, die in 1964 nog in wezen was en elke donderdag een gezongen Mis deed opdragen gevolgd door een korte Sacramentsprocessie. Deze broederschap is altijd zuiver kerkelijk gebleven. Haar archieven zijn in het begin van deze eeuw verloren gegaan.

23. *Het altaar van Sint Anthonis*

De oudst gevonden vermelding van dit altaar is van 1520.⁸⁵⁾ Mogelijk was deze fundatie gevestigd op het altaar van het H. Kruis. Deze twee fundaties hadden één rector, die de bezittingen als een eenheid beheerde.⁸⁶⁾

24. *Het altaar van Sint Anna in de kerk van Best*

Bij de vele schenkingen die de inwoners van Best gedaan hebben om hun parochie op te bouwen, treffen we vanaf 1548 ook driemaal een gift aan voor de fundatie van Sint Anna.⁸⁷⁾ Nu is er in Best een Sint-Annagilde geweest, dat d.d. 1785.07.18 zijn kaart liet registreren, die echter was opgesteld op 20 oktober 1760, toen het gilde al 10 à 12 jaar bestond.⁸⁸⁾ Met een interval van twee eeuwen kunnen we moeilijk denken aan een binding tussen fundatie en gilde. Toch moet het ons niet verwonderen, als Sint-Anna-altaar, Sint-Annagilde en Sint-Annakapel symptomen zouden zijn van een eeuwenlange constante traditie.

25. *Sint-Andriesaltaar*

Slechts eenmaal, in 1574, wordt dit altaar genoemd.⁸⁹⁾ Voor het overige tasten we helemaal in het duister.

Andere Oirschotse fundaties

Onder de voorgaande nummers hebben wij alleen gesproken over die fundaties, die de verplichting meebrachten van één of meer Missen per week. Bij sommige van deze fundaties was ook de verplichting tot een jaargetijde voor de stichter opgenomen. Naast de enkele reeds vermelde jaargetijden bestonden er in de Oirschotse kerk nog vele tientallen andere gefundeerde jaargetijden.

Hoewel deze jaargetijdenfundaties en enkele andere bekende stichtingen geen aantoonbaar verband hadden met het gildewezen, meenden we ze even te moeten memoreren om u enige indruk te geven van de enorme hoeveelheid stichtingen op kerkelijk gebied. Evenals de financiering van de kerkbouw een evengroot monument was als het kerkgebouw zelf,⁹⁰⁾ was ook het geheel van kerkelijke stichtingen een in de loop der eeuwen opgebouwd monument, waarop wij slechts door langdurige inspanning enig zicht krijgen. De jaargetijdenfundaties waren reeds in de veertiende eeuw zeer talrijk, zoals blijkt uit het jaargetijdenboek van het Oirschotse kapittel van het einde van die eeuw.⁹¹⁾ Het doel van deze fundaties was het jaarlijks doen opdragen van een plechtige gezongen Mis voor de zielerust van de stichter en zijn familie met meerdere plechtigheden daaromheen zoals het bidden of zingen van de vigiliegetijden der overledenen.

Ter illustratie noemen we nog enkele fundaties, waarvan de sporen gevonden werden in de Oirschotse schepenprotocollen.

In 1557 blijkt er een fundatie te bestaan van de 'Gulden Mis'. De gulden Mis was een plechtige Mis ter ere van Maria op Quatertemperwoensdag van de Advent (woensdag na de derde zondag van de Advent).⁹²⁾

In 1490 stichtte de Oirschotse priester Louis van Rijsingen bij testament een fundatie tot het zingen van een Lof op zaterdag in de Mariakapel.⁹³⁾ In 1495 blijkt de Oirschotse priester Willem Vos deze fundatie bij testament te hebben uitgebreid tot een dagelijks Lof ter ere van Maria in deze kapel.⁹⁴⁾ Nog in 1571 vermaakte scholaster Gysbert van der Hert een legaat van 4 Karolusgulden per jaar aan dit dagelijks Lof.⁹⁵⁾

Op vrijdagen werd ter ere van het H.Kruis een Lof gezongen, zoals blijkt uit de vermelding in 1506 van een gefundeerde uitdeling aan degenen die dit Lof bij woonden.⁹⁶⁾

Het is goed ons te realiseren, dat de middeleeuwse mens grote waarde hechtte aan een continu uitoefenen van de kerkelijke eredienst. Hij beschouwde de geestelijke stand als het instituut om deze eredienst in zijn naam gestalte te geven en bouwde een indrukwekkend conglomeraat van stichtingen om hiervoor een financiële basis te leggen.

Wij menen aannemelijk gemaakt te hebben, dat de bekende nog bestaande of verdwenen Oirschotse gilden in deze context zijn ontstaan als kerkelijke groeperingen tot stichting van een misfundatie of rond een reeds eerder door een particulier gevormde stichting.

Een raadselachtige zaak vraagt nog onze bijzondere aandacht. Hiermee beginnen we tevens een overzicht van de in Oirschot speurbare gilden met hun achtergronden in zoverre bekend.

OVERZICHT VAN DE OIRSCHOTS GILDEN

Het gilde van Sint Jan Baptist of 'de oude schut'

Er zijn drie rekeningen bewaard van teerdagen in de jaren 1620 en 1621 en vermoedelijk 1619.⁹⁷⁾ Die van 1620 heeft als opschrift: 'Specificatie van de personen der gildebreders van Sint Jan Baptista tot mynen huuse den 28 augustus 1620 geteert'. Dan volgen twee lijsten namen met de aantekening of zij betaald hebben. Boven de eerste staat 'saterdaechs', boven de tweede 'Gelaech van den Sondach by de sop'. De tweede rekening heeft het volgende opschrift: 'De oude schut aengenomen in den somer in den jaere 1621 yeder manspersoon voor VI stuivers min een negenmenneken ende de vrouwe voor V stuivers min een negenmenneken — VI vry maelyden'. De derde is niet gedateerd en niet voorzien van een opschrift; we laten ze daarom buiten beschouwing. Het handschrift is bijna zeker van secretaris Jan de Metser, die dus blijkbaar ook herberg hield. Daardoor is verklaard, hoe deze stukken in het dorpsarchief verzeild zijn geraakt. Mede omdat de teerdag werd gehouden op zaterdag 28 en zondag 29 augustus, het feest van Sint Jan's onthoofding, moeten we wel aannemen, dat de vermelding correct is. Van dit gilde is geen enkele andere vermelding bekend noch reppen de archieven van een fundatie ter ere van Sint Jan Baptist. De naam 'oude schut' zal inhouden, dat dit gilde als eerste in Oirschot begonnen is met schieten. Het is dus goed mogelijk, dat het al een kaart had van vóór 1463. Wij plaatsen dit overigens onbekende gilde daarom voorop in dit overzicht.

Het gilde van Sint Catharina

Reeds in 1436 werd dit gilde als zodanig vermeld, zoals besproken onder nr. 12 van de misfundaties. Uit vele vermeldingen blijkt, dat dit gilde een misfundatie beheerde, wat doet veronderstellen, dat het deze zelf gesticht had. De Bossche kanunnik Amelryck Boot, die van Oirschotse afkomst was en van ouderswege een innige relatie met dit gilde had, stichtte rond 1500 een tweede fundatie ter ere van Sint Catharina. In later tijd is de schutterij een bijkomende activiteit geweest van dit gilde, zoals blijkt uit de kaart van 1595.

De broederschap van O.L.Vrouw

Bij de eerste kaart van 1464 is er geen sprake van enige schutterlijke activiteit, maar blijkt O.L.Vrouwbroederschap een zuiver kerkelijke vereniging te zijn. Uit de bepalingen daarin rond de Mariaprocesie en de rol van het gilde bij de stichting van de tweede fundatie van O.L.Vrouw kunnen we afleiden, dat dit gilde ontstaan is rond de verering van O.L.Vrouw van de H.Eik en de eerste misfundatie ter ere van haar gesticht zal hebben. (zie onder nr. 11) Pas in de tweede kaart van 1539 blijkt dit kerkelijk gilde ook te zijn overgegaan op het schieten met de voetboog.⁹⁸⁾

Het gilde van Sint Barbara

Evenals het gilde van Sint Catharina blijkt ook dat van Sint Barbara al een traceerbare tijd te bestaan vóór het een kaart krijgt. In 1469 is de oudst bekende vermelding. Uit verschillende andere vermeldingen en de kaart van 1491 kon (in nr. 9) geconcludeerd worden, dat het gilde van Sint Barbara in de eerste Sint-Petruskerk een eigen altaar had, waarop een fundatie gesticht was, welk altaar werd herbouwd toen de bouw van de tweede Sint-Petruskerk ver genoeg gevorderd was.

Het gilde van Sint Oculphus te Best

Reeds meer dan een eeuw voordat het Sint-Odulphusgilde zijn kaart kreeg, waren de inwoners van de drie Bestse herdgangen bezig geweest met de bouw van de kerk en de fundering van de liturgische eredienst daarin. Omdat een kerk ten officieel kerkbestuur diende te hebben, was een personele unie tussen fundatie.. in casu parochie, en daaruit gegroeide schutterij ondenkbaar. In de kaart an het Sint-Odulphusgilde van 1531 was de innige band echter overal tastbaar, zoals beschreven onder nr. 4,

Hel gilde van Sint Sebastiaan

De kaart van dit gilde van 1531 geeft een duidelijke band met de in 1486 door een particulier gestichte fundatie, zodat onder nr. 7 geconcludeerd kon worden, dat dit gilde uit een groepering rond deze fundatie gegroeid zal zijn. Dat zulks op zeer korte termijn werd gerealiseerd, is te begrijpen, omdat in die tijd de schutterlijke activiteit in de regio een hausse beleefde.

Het gilde van Sint Joris in het dorp

Evenals het gilde van Sint Sebastiaan is dit gilde ontstaan in de genoemde hauseperiode, maar rond een vermoedelijk zeer oude fundatie, waarmee de band in de kaart van 1539 duidelijk is, zoals beschreven onder nr. 16.

Het gilde van Sint Joris in Straten

Zoals beargumenteerd onder nr. 16 is dit gilde vermoedelijk een afsplitsing van het Sint-Jorisgilde-dorp, waarbij men niet behoeft te veronderstellen, dat de leden eerst lid geweest zijn van het gilde van Sint-Joris-dorp, maar eerder dat zij bij het begin van schutterlijke activiteiten zich gepasseerd voelden en in de overgangperiode een eigen weg gegaan zijn.

Het gilde van Sint Anna te Best

Bij de stichting van dit gilde in de achttiende eeuw is natuurlijk geen continuïteit met een oude fundatie speurbaar. (zie nr. 24) Er zijn in die tijd meerdere schutterijen opgericht, die toen enkel werden gezien als instelling van vermaak en ontspanning. Dat Sint Anna als patrones gekozen werd, kan echter evenals de bouw van de Sint-Annakapel teruggaan op oude reminiscentie.

Het Ambrosiusgilde

Op 8 maart 1766 werd de oprichting van deze 'Ambrosiaansche broederschap' door vele tientallen leden getekend.⁹⁹⁾ In deze akte staat tevens vermeld, dat de

vereniging reeds vanaf 1751 in min of meer los verband bestond. Rond deze tijd zijn meerdere van deze 'biegulden' begonnen met als doel de bevordering van de bijteelt. Verscheidene van deze 'biegulden' zijn later ook schutterijen geworden, maar in Oirschot is daar geen aanwijzing voor gevonden, al heeft de broederschap zeker tot 1868 gefunctioneerd.

Het gilde van Sint Petrus

Dit jeugdilde bestond uit jongens, die te jong waren om toegelaten te worden tot de gewone schuttersgilden. Er bestaat een ledenlijst met leeftijdsopgave van 1812.¹⁰⁰⁾ Het gilde blijkt bestaan te hebben van 1760 tot 1852.¹⁰¹⁾ Er is verder bijna niets van bekend.

Samenvattend kunnen we zeggen — het gilde van Sint Jan of de oude schut buiten beschouwing latend bij gebrek aan gegevens — dat de Oirschotse gilden van Sint Catharina, O.L.Vrouw en Sint Barbara in eerste instantie kenbaar worden als kerkelijke broedersschappen, die een misfundatie beheerden, welke zij daarom vermoedelijk zelf gesticht hadden,

Uit de inwoners van Best, die zich met hart en ziel hadden ingezet voor hun kerk en de realisatie van de kerkelijke diensten, vormde zich het Odulphusgilde als schutterij, steeds nauw verbonden blijvend met de belangen van hun kerk.

Het gilde van Sint Sebastiaan en de gilden van Sint Joris vormden zich uit een groepering rond een recente of reeds lang bestaande misfundatie.

De latere gilden ontstonden naar analogie van de hun bekende gilden, welke wijze van ontstaan toen reeds in vergetelheid geraakt was.

Enkele nadere beschouwingen

Naar aanleiding van de in Oirschot gevonden gegevens kunnen enkele aspecten van de oude gilden enigszins verhelderd worden.

De betekenis van de kaart

De kaarten van de Oirschotse gilden zijn uitgegeven door de schepenenbank, de schepenen met eventueel de schout(en) als officier van justitie. Ze hebben dan ook geen andere dan een financieel-juridische betekenis, die ook als enige heel duidelijk in de eindformulering van de kaart wordt uitgesproken. Deze houdt namelijk in, dat het reglement door de schepenenbank wordt erkend en dat deze daaraan een zekere publiekrechtelijke autoriteit verleent, zodat de daarin vastgestelde contributies en boeten zonder vonnis onmiddellijk opeisbaar zijn, zodat het gildebestuur (met behulp van de vorster) een pand kan nemen en dit verkopen tot delging van de schuld en dat het onwillige lid de zaak pas voor de schepenenbank kan brengen, nadat hij zijn schuld voldaan heeft. Enig ander effect, op welk terrein dan ook, hadden de Oirschotse gildekaarten niet, in tegenstelling tot de kaart van de oude schut van 's-Hertogenbosch, die in de volgende aflevering uitdrukkelijk aan bod zal komen.

Het doel van de gilden

In de kaarten van de oude Oirschotse gilden komt hun bedoeling duidelijk naar voren: het opluisteren van kerkelijke plechtigheden met name processies en de bevordering van de onderlinge band door gezamenlijke teerdagen en schietoefeningen en -wedstrijden. Een taak op enig terrein van burgerwacht komt nergens ter sprake en blijkt ook uit geen enkel ons bekend gegeven.

Wat wij burgerwacht zouden kunnen noemen, was in Oirschot totaal anders georganiseerd, niet op basis van vrijwilligheid zoals bij de gilden maar verplicht voor alle weerbare mannen en georganiseerd per herdgang. Elke herdgang had een kapitein, die telkens voor een jaar door de regenten werd benoemd. Over het algemeen werden de kapiteins der herdgangen gedurende meerdere jaren telkens herbenoemd. Vanaf 1585 vinden we de benoeming der kapitein vrij regelmatig aangetekend, maar deze organisatie is dan niet nieuw maar reeds eerder bestaande.") Deze kapiteins werden soms ook honderdmannen genoemd.") De kapiteins verdeelden hun manschappen in rotten onder bevel van rotmeesters. Zij deden in principe alleen dienst in hun eigen herdgang.

Alleen in 1625 vonden we een aantekening, dat de regenten een kapitein en luitenant in algemene dienst benoemden met de opdracht om 10 à 12 vrijwilligers aan te trekken, om deze groep in te kunnen zetten waar dat nodig was.¹⁰⁴) Nergens is echter enig verband met gilden te bespeuren.

In een volgende aflevering willen we met in het achterhoofd de in Oirschot gevonden situatie de veel schaarsere gegevens van het platteland van Noord-Brabant onder de loupe nemen.

NOTEN

1. J. Lijten, 'De uitgiften der gemeenten van Veldhoven', in *Campinia* jrg. 19 (1989), blz. 185 — 209 en 'Oirschot kocht zijn grenzen', in *Campinia* jrg. 20 (1990), blz. 4 — 35.
2. Prof. Dr. J. Bosmans, *Romme. Biografie 1896-- 1946*, Utrecht 1991, blz. 243 — 257 en 'Romme, zoon van Oirschot', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 317.
3. In 1659 schreven de Oirschotse schepenen aan de agent van de Meierij in Den Haag: 'Wy geloven seer well dat dye van Den Bosch ons tegen syn geweest, dye altyt de geheele Meyerye in't generael ende yedere vryheyt ende dorpe in't particulier hebben getracht hun prouffyt te verhinderen'. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8336. In het R.v.D.v.B. blz. 232 e.v.v. worden alle soorten van 'monopoly' verboden.
4. J. Lijten, 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500', in *Campinia* jrg. 17 (1987), blz. 5; A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapitels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 5.
5. Frenken, Documenten, blz. 181.
6. „→ 181 en 228 — 230. R.A.N.B., A.K.O., 1166, nr. 7.
7. P.A.O., eh. 1400.05.02B.
8. Oirschots schepenprotocol van 1497, fol. VIIIvo.
9. 1526, fol. LXXIII.

10. Origineel: R.A.N.B., A.K.O., 1166, nr. 4, gepubliceerd in *Campinia* jrg. 6 (1976), blz. 86 (met foutieve datum).
11. Frenken, Documenten, blz. 181 en 230 — 233.
12. Aan de markante en invloedrijke figuur van Jan van den Doeren van Aarschot en zijn beide eveneens markante huishoudsters hopen wij later een afzonderlijke publicatie te wijden.
13. Oirschots schepenprotocol van 1473, fol. 24v^O; 1476, fol. 13; 1489, fol. XLII; 1530, fol. XCIXvo vermeldt fungerende rectoren.
14. Frenken, Documenten, blz. 181 en 233: '... in divini cultus augmentum
15. Oirschots schepenprotocol van 1513 B, fol. XIV; 1528, fol. XCIIv^O; 1535, fol. XCII^O; 1583, fol. 413 vermeldt namen van rectoren.
16. Frenken, Documenten, blz. 182 e.v. en 234 — 237; J. Lijten, 'Een parochie in wording: Best 1437 — 1553', in *De comme geoprend*, Eindhoven 1983, blz. 34 — 59, waaruit de volgende samenvatting is geëxcerpeerd.
17. Origineel: P.A.O., ch. 1421.07.18: 'Item legavit capelle Sancti Odulphi in Best quatuor lopinos siliginis annuatim et in quantum ibidem fundatur perpetua capellania'.
18. Authentiek afschrift van het testament d.d. 26 april 1428: A.T.H.G., ch. 1428.06.08: 'Item legavit predictus testator fabricae capelle beati Odulphi in Oerscot unum lopinum siliginis annuatim capiendum'.
19. Origineel: A.T.H.G., ch. 1431.09.12: 'Item legavit mense Sancti Spiritus in Oerscot unum lopinum siliginis annuatim et hereditarie solvendum, item adhuc eidem mense unum lopinum ordeï perpetue solvendum ... item fabricae beati Odulphi in Oerscot pro una missa totidcm'.
20. Frenken, Documenten, blz. 236.
21. R.A.N.B., A.K.O., I 166, nr. 25; Frenken, Documenten, blz. 183; Lijten, Een parochie in wording, blz. 41.
22. P.A.Best, oudste pastoorsregister, fol. 306 — 307v^O; Lijten, Een parochie in wording, blz. 46 e.v.
23. J.A. Jolles, *De schuttersgilden en schutterijen in Noord-Brabant I, 's-Hertogenbosch* 1933, blz. 58 e.v., die enkele bepalingen citeert uit een afschrift in het bezit van het gilde, dateert de kaart op 26 maart 1531; blijkens de minuut in het Oirschotse schepenprotocol van 1531, fol. XCIV e.v.v. (ingebonden vooraan in het protocol van 1540) is de kaart echter van 26 juni 1531. De verder aangehaalde bepalingen ontleenen wij aan deze minuut.
24. Frenken, Documenten, blz. 183 en 237.
25. Oirschots schepenprotocol van 1539, fol. LXXXVII e.v.
26. „ 1527, fol. LXXXVII.
27. 1531, fol. VIIIvo.
28. 1533, fol. LXXIV.
29. " 1546, fol. Vvo.
30. Frenken, Documenten, blz. 184 en 239 e.v.v.
31. 184 en 242 e.v.v.
32. Oirschots schepenprotocol van 1529, fol. LXXXIII.
33. A.E.M. van Esch, archivaris van het gilde, dateert de kaart op 9 augustus 1531 in zijn transcriptie in *Campinia* jrg. 6 (1976), blz. 71 - 75 en in *De Caert en attributen van het Sint-Sebastiaansgilde Oirschot*, Oirschot 1981, blz. 16— 20. Hij leest de datering: 'Actum anno XXXI° 1X^o' augusti' er staat echter 'Actum anno XXXI° prima augusti'.

34. Oirschots schepenprotocol van 1531, fol. XCIV e.v.v. (zie noot 23).
35. » » » 1539, fol. CXXVIIIvo.
36. Frenken, Documenten, blz. 184 en 245 e.v.v.
37. Oirschots schepenprotocol van 1486, fol. 61; 1487, fol. 14.
38. Frenken, Documenten, blz. 185 e.v.v.
39. Oirschots schepenprotocol van 1476, fol. 10 en 29v°.
40. » » » 1528, fol. LXXXIX.
41. » » » 1527, fol. XXXVII en Lily°.
42. » ————— » 1469, fol. 12.
43. » ————— » 1493, fol. XI e.v.
44. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 58.
45. Oirschots schepenprotocol van 1535, fol. I.
46. » » » 1587, fol. 262vo e.v.v.
47. Frenken, Documenten, blz. 187.
48. » » » 187 — 189 en 275, noot 17.
49. Oirschots schepenprotocol van 1532, fol. XIVvo; 1541, fol. XXXV en XCIX; 1587, fol. 218vo.
50. Frenken, Documenten, blz. 188.
51. » » » 275, noot 19 naar R.A.N.B., A.K.O., 1 167, A32e.
52. » » » 188.
53. Oirschots schepenprotocol van 1463, fol. 21vo e.v.v., gepubliceerd in Campinia jrg. 3 (1973), blz. 236 e.v.v. en ch. 1420.12.10.
54. Oirschots schepenprotocol van 1552, fol. X.
55. Archief fundatie Amelryck Boot, vrl. inv. nr. 2330, afschrift van zijn testament d.d. 1471.10.04 (onvolledig maar aan te vullen uit afschrift in R.v.D.v.B., blz. 640 e.v.v.
56. Oirschots schepenprotocol van 1529, fol. LXXXIXv^o; 1591, fol. 441 e.v.
57. R.A.N.B., A.K.O., 1167, A92.
58. Oirschots schepenprotocol van 1466, fol. 7v°.
59. » » » 1480, fol. 16v°.
60. » » » 1492, fol. 47.
61. » » » 1508, fol. V.
62. » ————— » 1506, fol. XXXXIX.
63. » ————— » 1480, fol. 16vo; 1500, fol. XXXVI;
1501, fol. XVvo; 1508, fol. V.
64. » ————— » 1595, fol. 347 e.v.v.
65. » » » 1593, fol. LXXIV G.
66. Frenken, Documenten, blz. 189.
67. » » » 190.
68. » » » 191.
69. Oirschots schepenprotocol van 1468, fol. 3. Campinia jrg. 12 (1982), blz. 64.
70. Frenken, Documenten, blz. 275, noot 17.
71. Oirschots schepenprotocol van 1539, fol. CXII — CXVvo.
Jolles, De schuttersgilden II, blz. 65 bespreekt deze kaart alsof hij de kaart van het Sint-Jorisgilde van Straten was.
72. Oirschots schepenprotocol van 1542, fol. LXIV e.v.
Campinia jrg. 6 (1976), blz. 116 e.v.v.
73. Oirschots schepenprotocol van 1464, fol. 22v°.
74. » » » 1478, fol. 2vo.

75. Oirschots schepenprotocol van 1518, fol. XLVIII; 1534, fol. CXI e.v.v.
76. » » » 1485, fol. 11.
77. » » » 1540, fol. LVIII.
78. » » » 1486, blz. 61.
79. » » » 1518, fol. LXII; 1543, fol. LXVII e.v.v.
80. » » » 1499, fol. XXI.
81. » » » 1578, fol. XVIIvo.
82. » » » 1519, fol. IXvo.
83. » » » 1530, fol. Vivo en XXXIII; 1535, fol. LXXXV;
1537, fol. XCIIIv°; 1539, fol. CXXVII.
84. » » » 1587, fol. 218vo.
85. » » » 1519, fol. 42.
86. » » » 1534, fol. LXXVIIIvo; 1538, fol. Lily°.
87. » » » 1548, fol. VIv°; 1550, fol. LXIXvo;
1563, fol. LXXXVIII.
88. Protocol van allerhande akten van 1785, fol. 102 e.v.v.
Gepubliceerd in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 218.
89. Oirschots schepenprotocol van 1574, fol. 297vo.
90. J. Lijten, 'De financiering van de bouw der Oirschotse Sint-Petruskerk 1463-1512', in Campinia vorig nummer.
91. R.A.N.B., A.K.O., 1 138.
92. Oirschots schepenprotocol van 1557, fol. LXVII.
93. » » » 1490, fol. 30.
94. » » » 1495, fol. XXIIvo.
95. » » » 1571, fol. L e.v.v.
96. » » » 1506, fol. 11v°.
97. Archief gilde Sint Jan, vrl. inv. nr. 3914.
98. Jolles, De schuttersgilden II, blz. 64.
99. R.A.N.B., Collectie aanwinsten 1961, nr. 30. Gepubliceerd in Campinia jrg. 6 (1976), blz. 167 — 170 en jrg. 7 (1977), blz. 47 — 50 en 132 — 136.
100. O.A.A.O., vlr. inv. nr. 569: Campinia jrg. 9 (1979), blz. 213 e.v.
101. v. Esch, De Caert, bit. 85 — 89.
102. Oirschots schepenprotocol van 1585, blz. 110; vrgl. ook 1586, fol. 187; 1587, fol. 218; 1588, fol. 280vo.
103. Oirschots schepenprotocol van 1598, fol. I.
104. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 2653.

II.

KEMPISCHE CURIOSA 21

OIRSCHOTSE EMIGRANTEN NAAR FRANKRIJK EN ELDERS

door J. Lijten

In het eerste nummer van deze rubriek schreven wij over Oirschotse hofschoenmakers in dienst van koning Lodewijk XIV van Frankrijk. Mogelijk werden niet alleen de voeten van de koning maar ook die van zijn equipage verzorgd door een oudinwoner van Oirschot. Immers in 1689 kreeg Laureys Peter Spapens, hoefsmid, een paspoort voor Frankrijk¹⁾ en 16 jaar later gaven de Oirschotse schepenen voor hem een verklaring af om in Parijs te kunnen trouwen.²⁾

Meerdere Oirschotse inwoners hebben Frankrijk bereisd om daar zaken te doen, een vak te leren of perfectioneren en sommige om zich daar blijvend te vestigen. Slechts in de minderheid der gevallen geven de paspoorten het doel van de reis aan. Daaronder zijn er relatief veel, die Frankrijk als bestemming vermelden.

Zo kreeg Cornelis van der Hulpen, zoon van vorster Francis, in 1696 een paspoort om als wijnkoper een reis te maken naar Brussel, Henegouwen en Parijs.³⁾ In 1700 kreeg Marten Moescops, die pachter was geweest van de gemene middelen, een paspoort voor Frankrijk.⁴⁾ Peter Leenderts van Roy uit de bekende Oirschotse hoedenmakersfamilie had al twee jaar het vak geleerd bij zijn oom in Leuven en vroeg in 1733 een paspoort voor Parijs.⁵⁾ Ook Arnoldus Bartelszoon Buckinx was hoedenmaker van zijn vak en zijn paspoort vergezelde hem, toen hij in 1737 ter verbetering van zijn vakkennis naar Brabant of Frankrijk vertrok.⁶⁾

Ook diverse metaalbewerkers kozen de weg naar Frankrijk. Gysbert Hendrikszoon Schepens ging in 1744 als koperslager naar Rijssel in Frankrijk.⁷⁾ Petrus Mathiaszoon Bullens wilde in 1760 zijn vak van slotenmaker gaan perfectioneren in Brabant, Frankrijk of elders.⁸⁾

Adriaan Andrieszoon Essens was uit een familie die vooral in de bouwvakken zat, maar in zijn paspoort is niet aangetekend, om welke reden hij in 1786 naar 'Brabant, Vranckryk of elders' vertrok.⁹⁾ Dit was wel het geval bij Cornelis Adriaanszoon van de Ven, die in 1788 als timmerman naar Frankrijk afreisde.¹⁰⁾

Sommige Oirschotse inwoners zullen naar meerdere landen hebben willen reizen, zodat hun paspoort werd uitgeschreven in het Latijn, zoals dat voor Goossen Goort Smits in 1658,¹¹⁾ voor Corstiaen Peter Willem Schepens, die in 1691 'opificio fabrum aerarium' naar 'Litsemborg' vertrok en dus in Luxemburg het koperslagersvak wilde leren of perfectioneren,¹²⁾ Arnd Henrickszoon Buckinx, die in datzelfde jaar naar een onbekende buitenlandse bestemming vertrok¹³⁾ en de gebroeders Jan en Francis zonen van Eymbert Hoppenbrouwers die in 1699 het verre buitenland gingen bezoeken.¹⁴⁾

Sommige inwoners van Oirschot emigreerden wel maar niet zo ver weg, zoals naar het tegenwoordige België. Zo verkreeg Anthony Jan Anthony Erven in 1706 een bewijs om te kunnen trouwen in Stabroek in Brabant,¹⁵⁾ terwijl Nicolaas Blommers geboren te Weert maar in 1744 wonend in Oirschot vertrok naar Soigni bij Bergen in Henegouwen.¹⁶⁾

Nogal wat mensen uit Oirschot vestigden zich in het Rijnland. Zo schreven de schepenen in 1687 paspoorten uit voor twee geboren inwoners van Oirschot, Jacob Peter Dirckx van Meulbracht, wonend te Neer in het graafschap Kessel» en Job Janszoon Buckinx wonend te Ishem bij Gelder.¹⁸⁾ In het daarop volgend jaar vertrok Dirck Joordens van Berendonck naar Kervendonck in het land van Kleefl⁹⁾ en in 1691 woonde Lenaert Lenaerts Dielis Boelaerts reeds te Hansler bij Kalkar.²⁰⁾

Ook voor wat wij als 'binnenland' beschouwen, werden paspoorten uitgegeven zoals in 1674 aan Jan Peters van Doormalen, geboren te Oirschot maar wonend te Uden,²¹⁾ en voor Peter Aerts Reyniers van de Ven, afkomstig uit Oirschot en in 1690 het 'hantwerck van pellen' beoefenend in Haarlem.²²⁾

Hierbij moeten we ons nog realiseren, dat van veel paspoorten geen minuten bewaard zullen zijn, zodat in verre streken mogelijk nog heel wat mensen leven met (waarschijnlijk verbasterde) Oirschotse namen.

NOTEN

1. Oirschots schepenprotocol van 1689, blz. 37.
2. Protocol van allerhande akten van 1705, fol. 269v^o.
3. Oirschots schepenprotocol van 1696, fol. 25.
4. Protocol van allerhande akten van 1700, fol. 226vo.
5. 1733, fol. 15.
6. 1737, fol. 286vo.
7. 1744, fol. 64.
8. 1760, fol. 31°.
9. 1786, fol. 139.
10. 1788, fol. 222.
11. Oirschots schepenprotocol van 1658, blz. 236/237 en 244 e.v.v.
12. 1691, blz. 81 en vrl. [inv. nr.](#) 510.
13. 100 en vrl. [inv. nr.](#) 553.
14. 1699, fol. 161 e.v.
15. Protocol van allerhande akten van 1706, fol. 141v^o.
16. 1744, fol. 61vo.
17. R.A., vrl. inv. nr. 3748.
18. R.A., vrl. inv. nr. 2073.
19. Oirschots schepenprotocol van 1688, blz. 135.
20. R.A., vrl. inv. nr. 5489.
21. R.A., vrl. inv. nr. 2547.
22. Oirschots schepenprotocol van 1690, blz. 61.

BOEKAANKONDIGING

De Academia Latinitati fovendae (Academie ter bevordering van het Latijn) te Rome gebruikt de haar door de Italiaanse staat toegewezen subsidie om werken uit te geven, die de Latijnse cultuur uitdragen, niet lichtvaardig. Zo werd de studie van onze medewerker Michiel Verweij over de drie Bossche Latijnse dichters van Vladeracken ter beoordeling voorgelegd aan een commissie bestaande uit drie hoogleraren in de klassieke talen, de professoren Joseph IJsewijn te Leuven, Bruno Luiselli te Rome en Nicolaus Sullmann te Mainz, die eenstemmig als conclusie formuleerden, dat deze studie in aanmerking kwam om in de gezagvolle serie van de Academia te worden uitgegeven.

Daarmee verscheen voor het eerst een werk van een Oirschotse auteur in het Latijn, immers het werk van de Oirschotse pastoor Petrus Vladeraccus over O.L.Vrouw van de H.Eik 'Diva virgo Oirschottana' is helaas als geheel nooit in druk verschenen en daardoor voor het grootste deel verloren gegaan.

De genoemde Oirschotse pastoor is met zijn vader, Christoffel, en zijn broer, Johan, onderwerp van deze gedegen studie, al zijn dan de besproken en gepubliceerde verzen geschreven, voordat hij te Oirschot in functie trad.

De heldere, zakelijke en zeer verzorgde stijl, die ons uit de Nederlandse bijdragen van de auteur bekend is, kenmerkt ook dit werk, geschreven in een vlot lopend en gemakkelijk leesbaar Latijn, dat zijn zienswijze helder weergeeft. Ondanks de klaarblijkelijke sympathie van de auteur voor de vader en zijn beide zoons worden de fouten en onvolkomenheden van hun taalgebruik en poëtische prestatie niet over het hoofd gezien.

Als ik me niet vergis, begint er na de enorme terugval veroorzaakt door de mawetwet en andere willekeurige bestuurlijke dwaasheden een minusscuul vlammetje herwaardering te branden voor een klassieke opleiding. Het zou aanbeveling verdienen in het raam van die opleiding althans enige verzen te lezen van Latijnse auteurs uit onze eigen omgeving, met name die gedichten, die geschreven zijn naar aanleiding van belangrijke historische gebeurtenissen, die diep in het leven van onze voorouders hebben ingegrepen.

De lezers die met voldoening terugzien op een klassieke vorming, willen wij gaarne aanbevelen dit boek aan te schaffen. U kunt dat doen door u schriftelijk of telefonisch te melden bij de redactie, die uw bestellingen gezamenlijk zal doorgeven.

J. Lijten.

Michael Verweij, Vladeracci tres, pater et filii, poetae Latini Silvaeducenses (saec. XVI ex.), Academiae Latinitati fovendae bibliotheca scriptorum Latinorum II, Romae MCMXCI. 100 blz. Prijs: 25.000 lire; f 38,75.

GENEALOGIE NEGGERS

door A. Neggers

De naam Neggers komt in Oirschot voor sinds de eerste helft van de zeventiende eeuw. Op de lijst van ingekomen personen in Oirschot en Best)) uit deze periode wordt Jan (Jacob) Neggers genoemd, die op 15-2-1620 in de r.k. kerk te Oirschot trouwt met Ida Henricus. Hun zoon, Jan Janszoon Neggers, is beenhouwer en slachter, en stamvader van een familie Neggers te Oirschot, waarvan de genealogie eerder werd gepubliceerd).

In dezelfde periode vestigt zich in Oirschot ook een familie met het patroniem Wolfaerts, die zich ook Neggers laat noemen. In hoeverre dit geslacht verwant is met de slagersfamilie is nog onduidelijk, afschoot beide families nauwe betrekkingen met elkaar onderhielden.

Van deze familie worden hieronder zes generaties Oirschotse gezinnen behandeld.

De oudst bekende stamvader van deze familie Neggers is:

- I. Petrus Henricus Wolfaerts, tr. kerk Oirschot 28-6-1642 Maria Paulus (van de Venne).

Peter Hendricks Wolvers huurt op 26-12-1647 een "huijs metten stalle ende hoff gelegen ende gestaen binnen der vrijheijt van Oirschot inden hertganck van de Kerckhoff inde strate genoemd de Koijstrate" van Jan Jacob Neggers voor een termijn van vier jaren voor achttien gulden per jaar.³⁾ Dezelfde dag verleent Jan Jacob Neggers procuratie aan Peter Hendrick Wolvers voor het innen van enige onkosten te Welbergh bij Steenberg.⁴⁾ Petrus Wolfaerts wordt (als Petrus Neggers) te Oirschot begraven op 19-1-1651. Zijn weduwe wordt begraven op 30-9-1682.

Hun kinderen zijn:

¹ Elisabeth, ged. Oirschot 10-10-1642. Zij wordt, tesamen met kinderen en kleinkinderen van Jan Jacob Neggers op 3-1-1651 benoemd tot erfgename van Gerartken Gerarts van der Leijs.⁵⁾

² Henricus, ged. Oirschot 31-8-1644.

³ Paulus, ged. Oirschot 17-9-1646, volgt II.

⁴ Theodorus, ged. Oirschot 16-12-1648.

⁵ Petronella, ged. Oirschot 30-3-1651.

- II. Paulus Wolfaerts alias Neggers, ged. Oirschot 17-9-1646, begr. Oirschot 16-8-1721, tr. (1) Oirschot (ned. herv.) 5-12-1667 Ida Jasper Middegael, ged. Hilvarenbeek 5-4-1644, begr. Oirschot 16-7-1680, dochter van Gaspar Servatius Middegael⁶⁾ en Cornelia Cornelis Otten.

Pauwels Peters Neggers tr. (2) Oirschot (schepenbank) 19-10-1681 Anna Rovers Jansen van Liempt, begr. Oirschot 20-5-1719, dochter van Rover Jansen van Liempt en Emberta Laurentius van Hersel.

Pauwels Peter Neggers legt op 28-10-1679 de eed af als momboir over de onmondige kinderen van Jan Jans Neggers en Maria Heijns.⁷⁾

In 1687 koopt hij "seecker woonhuijs en hof" gelegen aan de Koestraat.⁸⁾ Zakelijk gezien gaat het hem niet voor de wind. Na de nodige procedures verkoopt hij op 27-3-1721 "huijs en hoff met nog een parceeltje weijlant tot betalinge van de schuldent').

Kinderen uit zijn eerste huwelijk zijn:

- 1 Cornelia, ged. Oirschot 26-5-1670.
- 2 Petrus, ged. Oirschot 26-5-1670, begr. Oirschot 28-10-1678.
- 3 Anna, ged. Oirschot 11-9-1672.
- 4 Jasper, ged. Oirschot 4-5-1675, volgt Ma.
- 5 Petronella, ged. Oirschot 8-2-1679, begr. Oirschot 31-3-1689.

Kinderen uit zijn tweede huwelijk:

- 6 Petrus, ged. Oirschot 1-3-1683, volgt Mb.
- 7 Ida, ged. Oirschot 10-6-1685, begr. Hilvarenbeek 3-8-1755, tr. (1) Oirschot (ondertrouwd 21-9-1709) Joannes Sturms, geb. Aarschot (B), begr. Hilvarenbeek 25-7-1731.
Ida Pauwels Neggers "getrouwt (:zo voor de geest:)" met Jan Sturm, ontvangt op 23-3-1714 van de schepenen een borgbrief voor haar vertrek naar Heeswijck bij Dinther.¹⁰⁾ Zij trouwt (2) voor de schepenbank van Hilvarenbeek op 10-6-1734 Huijbert van Meuwen.

Ma. Jasper Neggers, ged. Oirschot 4-5-1675, bouwman, schepen te Oirschot, begr. Oirschot 25-3-1749, tr. (schepenbank) Oirschot 28-9-1705 Elisabeth Martens van de Morselaer, ged. Oirschot 1-1-1679, begr. Oirschot 14-3-1747, dochter van Martinus Corsten van de Morselaer (burgemeester) en Maria Geerlinc Schraets.

Op 18-3-1699 wordt te Oirschot Ida, "filia illigitima" van Jasper Paulus Neggers en Maria Adrianus van Erfvoert, gedoopt. Het kind wordt te Oirschot begraven op 17-10-1703.¹¹⁾

Bij de erfdeling tussen de kinderen van Marten van de Morselaer (zijn schoonvader) valt Jasper Neggers "de stede en de aengelach genoemd den Lieven Heer op 't Dun" ten deel. t²⁾

Jasper Neggers was verschillende jaren schepen van Oirschot.

Kinderen:

- 1 Martinus, ged. Oirschot 24-10-1707, jong gestorven.
- 2 Maria Joanna, ged. Oirschot 7-2-1710, begr. Oirschot 2-7-1711.
- 3 Ida, ged. Oirschot 11-12-1711, begr. Oirschot 12-6-1756, tr. (schepenbank) Oirschot 25-1-1739 Goyart Christiaan Coppens, ged. Oirschot 23-8-1711, molenaar, begr. Oirschot 14-12-1759, zoon van Christianus Lucas Coppens en Margaretha Godefridus van den Heuvel. Zij maken op 7-5-1756 hun testament.
- 4 Martinus, ged. Oirschot 28-5-1714, volgt (Va.

5 Franciscus, ged. Oirschot 23-2-1717, volgt IVb.

6 Petrus, ged. Oirschot 29-11-1719, volgt IVc.

7 Maria Anna, ged. Oirschot 29-1-1723, begr. Oirschot 1-2-1723.

8 Maria Anna, ged. Oirschot 23-8-1725, begr. Minderhout (België) 23-10-1795, tr. (schepenbank) (1) Oirschot 21-11-1751 Adriaen den Roy, tr. (2) Minderhout circa 1760 Dingeman Schets.

Mb. Petrus Neggers, ged. Oirschot 1-3-1683, begr. Oirschot 14-12-1733, tr. (schepenbank) Oirschot 3-5-1716 Antonette Jan Peynenborch, ged. Oirschot 16-5-1691, begr. Oirschot 2-8-1728, dochter van Joannes Henricus Pijenburg en Perijn Petrus van Ginhoven.

Net als zijn vader is Peter Pauwels Neggers geen zakelijk genie. Gerit Willem Cranenborch, 's-lands deurwaarder, legt op 4-10-1726 "arrest op alle de vaste goederen" van Peter Paulus Neggers wegens achterstallige rente. Schepenen en secretaris van Oirschot verklaren op 27-3-1730 dat de debiteur "voor zoveel ons kennelijk is geene goederen buijten Oirschot en Best heeft beseten".¹³⁾

Zijn kinderen zijn:

- 1 Petronella, ged. Oirschot 23-9-1716, begr. Haaren 16-6-1774. tr. (schepenbank) Haaren 5-10-1749 Ludovicus Petrus Megroms, ged. Haaren 25-11-1710, begr. Haaren 6-1-1780, zoon van Petrus Megroms en Joanna Hermanns van de Pas.
Petronella Neggers ontvangt op 24-8-1750 een borgbrief voor haar vertrek naar Haaren.¹⁴⁾
- 2 Joannes, ged. Oirschot 21-12-1718, begr. Tilburg 14-5-1790, tr. (schepenbank) Tilburg 7-9-1744 Hendrina van Iersel, weduwe van Jan Hendrick Snellen, overl. Tilburg 10-10-1770. Uit dit huwelijk twee vroeggestorven kinderen.
Schepenen van Oirschot geven op 4-9-1744 een borgbrief af ten behoeve van Jan Peter Neggers.¹⁵⁾ In Tilburg wordt hij Neckers, Eckers en zelfs Ackermans genoemd.
- 3 Paulus, ged. Oirschot 11-12-1721, begr. Boxtel 27-6-1794, tr. (schepenbank) Helvoirt 6-2-1746 Josyna Adriaen van Rijsewijck, ged. Haaren 23-1-1720, begr. Boxtel 10-9-1795, dochter van Adrianus Jan van Rijsewijck en Sophie Wilm Peynenborch. Uit dit huwelijk 7 kinderen. Paulus Peter Neggers vestigt zich op 14-11-1746 met een borgbrief van de schepenen van Oirschot te Haaren.¹⁶⁾ Op 20-11-1769 ontvangt hij van de schepenen van Oisterwijk een borgbrief voor het vertrek van zijn gezin naar Boxtel.¹⁷⁾
- 4 Joannes Henricus, ged. Oirschot 14-10-1725, begr. Oirschot 8-6-1728.
- 5 Maria Anna, ged. Oirschot 30-6-1728, begr. Oirschot 11-8-1729.

IVa. Martinus Neggers, ged. Oirschot 28-5-1714, bouwman, begr. Oirschot 7-12-1789, tr. (schepenbank) Oirschot 22-11-1739 Maria Antonius van Cuyck, ged. Oirschot 16-11-1722, overl. Oirschot 13-4-1812, dochter van Antonius Joannes van Cuyck en Petronella Vlemminckx.

Martinus Neggers koopt op 11-2-1741 een "huijs, schuur en aengelagh, gelegen te Oirschot ter plaetse genaamt Hedel en Audenhoven".¹⁸⁾ Officier, schepenen en secretaris van Oirschot verklaren op 17-2-1741 dat het bovengenoemd huis in uiterst slechte staat verkeert.¹⁹⁾

Op 12-8-1743 wordt Martinus Jaspers Neggers benoemd tot heffer op de Notel. Financieel gaat het hem voor de wind: we komen zijn naam regelmatig tegen als geldgever in akten van gelofte. De erfgenamen van Maria van Kuyk, weduwe van Martinus Neggers, gaan op 14-8-1812 erfdeling aan.

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Johanna, ged. Oirschot 17-11-1740, volgt Va.

2 Antonius, ged. Oirschot 25-9-1742, timmerman, overl. Voorburg (ZH) 16-11-1835, tr. (schepenbank) Voorburg 22-12-1771 Helena Jans Beuk, ged. Voorburg 3-5-1753, begr. Voorburg 10-1-1785, dochter van Jan Beuck en Marijtje Claas van Veen. Uit dit huwelijk 11 kinderen. Antonius tr. (2) (schepenbank) Voorburg 5-2-1792 Maria Schwint.

Antonius Neggers krijgt in november 1771 een borgbrief voor zijn vertrek naar Voorburg.²⁰⁾

3 Paulus, ged. Oirschot 24-9-1744, begr. Oirschot 8-5-1745.

4 Gaspar, ged. Oirschot 9-3-1746, overl. Oirschot 29-4-1786. Martinus Neggers laat als vader en erfgenaam op 17-5-1786 de onroerende goederen van Jasper Martens Neggers taxeren.

5 Christianus, ged. Oirschot 7-10-1748, koperslager, gemeenteraadslid van Oirschot, overl. Oirschot 22-5-1838.

Anna Maria Peters van Kuyk verklaart op 10-4-1781 dat zij op 20-2-1781 is "verlost geworden en bevalen een wel geschapen zoon, verklaarende teffens niemand anders voor den egten vader daar van te erkennen dan Christianus Martens Neggers."²¹⁾

6 Petronilla, ged. Oirschot 5-8-1761, overl. Oirschot 22-6-1848, tr. (schepenbank) Oirschot 5-9-1799 Adrianus Kemps, ged. Oirschot 26-10-1768, bakker, zoon van Cornelius Kemps en Maria Coppens.

7 Maria Elisabetha, ged. Oirschot 6-7-1767, overl. Oirschot 11-9-1814, tr. (schepenbank) Oirschot 16-2-1806, Cornelis van de Oetelaar, ged. Oirschot 21-12-1765, begr. Oirschot 27-12-1807, zoon van Joannes van de Oetelaar en Maria Adam Melis.

Elisabeth Neggers maakt op 16-6-1814 haar testament ten overstaan van Jan Schouw, openbaar notaris te Oirschot. Tot erfgenamen worden benoemd: Christiaan Neggers, Petronella Neggers, Antonie Neggers (broers en zusters) en Paulus, natuurlijke zoon van wijlen testatrices zuster Johanna.²²⁾

IVb. Franciscus Neggers, ged. Oirschot 23-2-1717, bouwman, overleden tussen 1775 en 1783, tr. (schepenbank) Oirschot 26-4-1750 Anna Jansen van de Pol, ged. Oirschot 15-1-1725, begr. Oirschot 19-3-1805, dochter van Joannes Ancelmus van de Pol en Henrica van den Berck.

Francis Jasper Neggers en Anneke Janse van de Pol, echtelieden, maken op 28-5-1764 hun testament.²³⁾

Cornelis van Lutsenburg en Adriana van Lutsenburg "beijde van competenten ouderdom" verklaren op 29-6-1773 voor de schepenen van Oirschot door de kinderen van Francis Neggers bij het aardappelrooien te zijn geterroriseerd.²⁴⁾

Kinderen waren:

1 Maria Elisabetha, ged. Oirschot 21-6-1751, jong gestorven.

2 Henrica, ged. Oirschot 18-6-1752, begr. Oirschot 12-5-1755.

3 Gaspar, ged. Oirschot 2-5-1754, volgt Vb.

4 Cornelia, ged. Oirschot 22-10-1755, jong gestorven.

5 Joannes, ged. Oirschot 21-12-1756, begr. Oirschot 20-4-1757.

6 Ida, ged. Oirschot 16-2-1758, overl. Liempde 15-4-1824, tr. (schepenbank) Oirschot 30-6-1785 Josephus van den Biggelaer, ged. Liempde 1-4-1757, zoon van Laurentius Henricus van de Biggelaer en Johanna J udoca Mulder.

De schepenen geven op 6-8-1785 aan Ida Francis Neggers een borgbrief ten behoeve van haar vertrek naar Liempde.²⁵⁾

7 Joannes, ged. Oirschot 13-9-1759, jong gestorven.

8 Joannes, ged. Oirschot 10-8-1760, volgt Vc.

9 Elisabetha, ged. Oirschot 10-8-1760, jong gestorven.

10 Adrianus, ged. Oirschot 31-12-1762, volgt Vd.

11 Henricus, ged. Oirschot 4-11-1767, volgt Ve.

IVc. Petrus Neggers, ged. Oirschot 29-11-1719, bouwman, begr. Oirschot 10-10-1792, tr. (schepenbank) Oirschot 26-10-1755 Maria Joorden van Hersel, ged. Oirschot 21-11-1722, begr. Oirschot 25-1-1792, dochter van Jordanus Gerrits van Hersel en Adriana Adam Bressers.

Peter Jaspers Neggers en Maria Joorde van Hersel maken op 29-3-1788 hun testament.²⁶⁾

Kinderen uit dit huwelijk:

1 Elisabeth, ged. Oirschot 9-12-1759, overl. Oirschot 5-12-1833, tr. (schepenbank) Oirschot 28-5-1786 Arnoldus Huijskens, ged. Oirschot 19-2-1755, zoon van Lambertus Huijskens en Johanna Adrianus Vos.

2 Adrianus, ged. Oirschot 5-3-1761.

3 Gaspar, ged. Oirschot 29-1-1763.

4 Ida, ged. Oirschot 7-2-1765, begr. Oirschot 24-3-1789.

Va. Johanna Neggers, ged. Oirschot 17-11-1740, spinster, overl. Oirschot 17-11-1807, bleef ongehuwd. Zij krijgt één natuurlijke zoon:

1 Paulus Neggers, ged. Oirschot 19-6-1769. Het doopboek vermeld: "quie patrem nominas idet Joannem van Overdijck". Volgt Vla.

Vb. Gaspar Neggers, ged. Oirschot 2-5-1754, bouwman, overl. Oirschot 15-5-1818, tr. (schepenbank) Oirschot 3-1-1784 Hendrien Schoonwater, geboren te Heusden, oven. Oirschot 18-2-1836, dochter van Wilhelmus Schoonwater en Maria Eertjes.

Uit dit huwelijk:

1 Gaspar, ged. Oirschot 18-12-1783, overl. Oirschot 19-9-1818.

2 Maria, ged. Oirschot 30-10-1785, overl. Oirschot 24-7-1804.

3 Anna, ged. Oirschot 6-1-1788, oven. Oirschot 27-6-1819.

4 Elisabetha, ged. Oirschot 11-3-1790, overl. Oirschot 10-10-1818.

5 Henrica, ged. Oirschot 17-1-1793, oven. Oirschot 24-6-1861, tr. (1) Oirschot 6-5-1838 Cornelius van Haare, tr. (2) Oirschot 22-5-1842 Theodorus van Vessem.

6 Franciscus, ged. Oirschot 13-2-1796, schaaпsherder, oven. Oirschot 15-8-1870.

7 Anna Maria, ged. Oirschot 8-9-1798, begr. Oirschot 26-11-1799.

8 Petrus, ged. Oirschot 7-9-1800, volgt VIb.

9 Wilhelmus, ged. Oirschot 8-9-1803, molenmaker, overl. Uden 21-12-1879, tr. Uden 13-2-1836 Maria van Ravensteyn, geb. Uden 23-3-1814, oven. Uden 28-2-1892, dochter van Martinus van Ravensteyn en Arnoldina de Klijn. Uit dit huwelijk vier zoons.

Vc. Joannes Neggers, ged. Oirschot 10-8-1760, bouwman, overl. Oirschot 24-12-1840, tr. (schepenbank) Oirschot 8-4-1804 Anna Maria Adriaens.

Jan Francis Neggers zegt op 10-3-1804 bij notariële akte toe alimentatie te zullen betalen aan Adriaantje Bogaars, ten behoeve van hun natuurlijke dochter Francijn,²⁷⁾ gedoopt 7-7-1794 te Oirschot.

Uit zijn huwelijk worden geboren:

1 Anna, ged. Oirschot 18-4-1804, tr. Oirschot 4-2-1844 Johannes Heerkens, geb. 25-12-1814 te Enschoot, zoon van Adriaan Heerkens en Jenemie Ceelen.

2 Franciscus, ged. Oirschot 4-9-1805, volgt VIc.

3 Petrus, ged. Oirschot 22-4-1809, volgt VIId.

4 Elisabeth, geb. Oirschot 25-12-1811, overl. Oirschot 27-12-1811.

Vd. Adrianus Neggers, ged. Oirschot 31-12-1762, bouwman, oven. Oirschot 21-9-1834, tr. (schepenbank) Oirschot 18-1-1801 Adriana van der Schoot, ged. Boxtel 23-12-1770, dochter van Petrus van de Schoot en Mechtildis van Rooij.

In 1797 wordt Adriaan Francis Neggers aangeklaagd wegens zijn betrokkenheid bij een vechtpartij met Wilhelmus Francis van Hout.²⁸⁾

Op 3-2-1810 gaat hij met zijn schoonmoeder een kontrakt van inwoning aan.²⁹⁾

Zijn kinderen zijn:

1 Franciscus, ged. Oirschot 6-5-1802, oven. Boxtel 1-5-1862, tr. Boxtel 10-5-1826 Maria van de Ven, geb. Boxtel. 8-6-1802, dochter van Adriaan van de Ven en Adriana Appeldoorn. Uit dit huwelijk 10 kinderen.

2 Mechtildis, ged. Oirschot 6-12-1803, overl. Oirschot 1-5-1858, tr. Oirschot 13-7-1834 Joannes van den Heuvel.

3 Petrus, ged. Oirschot 3-6-1805, oven. Oirschot 9-8-1818.

4 Antonius, ged. Oirschot 8-11-1807, bouwman, overl. Zeelst 27-12-1856, tr. Zeelst 25-5-1838 Johanna Scheepers. Uit dit huwelijk 6 kinderen.

5 Anna, ged. Oirschot 13-4-1809, overl. Oirschot 20-3-1891, tr. (1) Oirschot 29-11-1833 Antonius van Achel, tr. (2) Oirschot 24-11-1844 Petrus de Laat, geb. Oirschot 16-7-1822, zoon van Cornelia de Laat. Het echtpaar de Laat-Neggers woont van 1876 tot 1878 te Strijp.

6 Elisabeth, ged. Oirschot 7-8-1811, overl. Oirschot 3-3-1870, tr. Oirschot 12-5-1844 Petrus van Beers, geb. Oirschot 17-6-1819.

Ve. Henricus Neggers, ged. Oirschot 4-11-1767, bouwman, overl. Oirschot 26-9-1834, tr. (schepenbank) Oirschot 26-9-1802 Maria Adriaans van Kerkoerle, ged. Oirschot 3-9-1776, dochter van Adrianus van Kerkoerle en Engelberta Beeckmans.

De erfgenamen van Hendrik Neggers en Maria van Kerkoerle gaan op 15-2-1867 erfdeling aan.

Uit dit huwelijk:

1 Anna, ged. Oirschot 3-7-1804, overl. Oirschot 8-2-1876, tr. Oirschot 13-7-1828 Sebastiaan Arnoldus van Will, ged. Beek en Donk 1-4-1799, molenaar.

2 Elisabetha, ged. Oirschot 12-5-1806, non bij de congregatie Zusters Franciscanessen van Oirschot, overl. Gemert 24-3-1877. Kloosternaam: Maria Hiasintha van het Heilig Hart.

3 Franciscus, ged. 13-9-1808, bouwman, oven. Oirschot 26-12-1887, tr. Oirschot 19-4-1860 Catharina Habraken, ged. Oirschot 10-11-1807.

4 Adrianus Rumoldus, ged. Oirschot 3-7-1810, overl. Oirschot 27-5-1852.

5 Johannes, geb. Oost-West-Middelbeers 10-7-1814, oven. Oirschot 6-12-1895, tr. Oirschot 16-7-1859 Cornelia van den Heuvel, geb. Oirschot 8-6-1826, dochter van Gijsbert van den Heuvel en Maria Louwers.

6 Paulina, geb. Oost-West-Middelbeers 29-6-1819, non, overl. Oirschot 24-4-1887. Kloosternaam: Maria Egidia van den zoeten naam Jezus. Geprofest in het klooster Nazareth te Oirschot op 21-1-1845.

Vla. Paulus Neggers, ged. Oirschot 19-6-1769, bouwman, oven. Oirschot 23-12-1824, tr. Oirschot 8-5-1814 Wilhelmina van den Berk, ged. Oirschot 6-1-1793, overl. Oirschot 23-4-1830, dochter van Antony Corstiaen van den Berkt en Johanna Maria van de Weegen. Wilhelmina van den Berk hertrouwt op 31-10-1826 met Adrianus van de Looy.

Poulus Neggers koopt op 6-5-1818 van Helena Veraa, weduwe van Francis Peter van Hout een huis en aangelag en elf percelen grond, alles gelegen te Spoordonk, voor f 1800.³⁰⁾ Voor deze aankoop gaat hij een hypothecaire lening van f 600 aan met de Amelrijk Booth-fundatie.³¹⁾ Op 31-10-1826 laat Wilhelmina van den Berk ten behoeve van haar minderjarige kinderen een inventaris opmaken van haar roerende goederen.³²⁾ Jan Francis van den Berk, Cornelis Kemps en Adriaan van Looij, in hun hoedanigheid als voogden over de minderjarige kinderen van Poulus Neggers en Wilhelmina van den Berk, verkopen op 6-9-1830 in het openbaar meerdere onroerende goederen gelegen in Oirschot.³³⁾

Die kinderen zijn:

- 1 Johanna Maria, geb. Oirschot 22-3-1815, overl. Oirschot 18-10-1836.
- 2 Martha, geb. Oirschot 26-12-1816, overl. Best 16-5-1856, tr. Oirschot 14-4-1850 Joannes van Erffoort, geb. Oirschot 7-8-1819, zoon van Dionysius van Erffoort en Helena de Koning.
- 3 Antonius, geb. Oirschot 9-3-1819, graf- en hoefsmid, overl. Best 5-10-1894, tr. Oirschot 16-5-1857 Anna Barbara Kuypers, geb. Oirschot 15-2-1825, overl. Best 27-12-1893, dochter van Nicolaas Kuypers en Johanna Maria van Rooij. Uit dit huwelijk 6 kinderen.
Antony Neggers vertrekt als smidsknecht in 1852 naar Den Bosch. Na een aantal jaren in Boxtel als smid gewerkt te hebben vestigt hij zich in 1857 zelfstandig als smid te Best, waar de familie Neggers nog jarenlang "de smid" genoemd werd.
- 4 Wilhelmus, geb. Oirschot 29-10-1822, schoenmaker.

Vlb. Petrus Neggers, ged. Oirschot 7-9-1800, linnenwever, overl. Oirschot 2-4-1876, tr. Oirschot 15-2-1846 Johanna van Aggel, geb. Oirschot 18-2-1815, dochter van Theodorus van Aggel en Petronella Smetsers.

Uit dit huwelijk:

- 1 Hendrika, geb. Oirschot 4-5-1847, overl. Oirschot 4-4-1925, tr. Oirschot 9-5-1880 Jacobus van Hout, geb. Oirschot 15-2-1851, zoon van Johannes van Hout en Anna Maria Latijnhouwers.
- 2 Theodorus, geb. Oirschot 21-5-1849, overl. Oirschot 18-10-1925.
- 3 Petronella, geb. Oirschot 12-4-1852, overl. Oirschot 18-1-1933, tr. Oirschot 27-8-1890 Johannes Verhoeven, geb. Oirschot 9-12-1832, zoon van Antonius Verhoeven en Henrica Theeuws.
- 4 Jasper Francis, geb. Oirschot 6-4-1854, overl. Vessem 28-3-1930, tr. Oost-West-M'beers 3-7-1877 Adriana van Aaken. Uit dit huwelijk 12 kinderen.

5 Elisabeth, geb. Oirschot 8-3-1857, overl. Oirschot 26-2-1936.

6 Anna Maria, geb. Oirschot 13-4-1860, overl. Oirschot 12-4-1940.

VIc. Franciscus Neggers, ged. Oirschot 4-9-1805, overl. Oirschot 2-1-1886, tr. Oirschot 4-2-1844 Anna Maria de Croon, ged. Oirschot 17-1-1807.

Uit dit huwelijk:

1 Maria, geb. Oirschot 20-11-1844, overl. Oirschot 19-7-1865.

VIId. Petrus Neggers, ged. Oirschot 22-4-1809, overl. Oirschot 30-12-1877, tr. Oirschot 18-5-1842 Maria Matheeuwse.

Uit dit huwelijk:

1 Maria, geb. Oirschot 27-3-1843, non, overl. Moergestel 16-2-1930.
Kloosternaam: Germina. Zij trad op 20-2-1872 in bij de zusters van Liefde te Tilburg.

2 Johanna, geb. Oirschot 12-9-1847, overl. Oirschot 24-2-1905, tr. Oirschot 30-6-1878 Francis van Hout, geb. Oirschot 12-2-1846, zoon van Adriaan van Hout en Elisabeth van Remunst.

3 Johanna Maria, geb. Oirschot 29-10-1849, overl. Oirschot 10-2-1904.

4 Jacobus, geb. Oirschot 7-10-1852, overl. Oirschot 16-7-1932, tr. Oirschot 13-2-1884 Adriana Koolen, geb. Oirschot 19-3-1856, dochter van Wouterus Koolen en Anna van de Pol. Uit dit huwelijk 7 kinderen.

5 Hendrik, geb. Oirschot 18-10-1856, overl. Oirschot 28-12-1932, tr. Oirschot 14-5-1887 Maria Smetsers, geb. Oirschot 25-7-1855, overl. Oirschot 15-6-1934, dochter van Adriaan Smetsers en Barbara Meulenbroeks. Uit dit huwelijk 6 kinderen.

6 Jan, geb. Oirschot 28-11-1855, overl. Oirschot 5-12-1861.

NOTEN

1. Campinia (1976) nr. 20, pag. 194.
2. Neggers te Oirschot, GTOB 1990, pag. 175.
3. N.A. (Oirschot) 5053, f. 20.
4. N.A. 5053, f. 21.
5. N.A. 5057, f. 29.
6. Over de familie Middegael: L.F.W. Adriaensen, Middegaels te Hilvarenbeek, Br.L. 1984, pag. 138.
7. R.A. (Oirschot) 48.
8. R.A. 222, f. 28.
9. R.A. 292, f. 14.
10. R.A. 264, f. 20.
11. Zie hierover: Een klein schandaal, GTOB 1991, pag. 170.
12. R.A. 265, f. 19. Zie ook Campinia (1990), nr. 77, pag. 81.
13. R.A. 267, f. 72v en f. 270.

14. R.A. 272, f. 55v.
15. R.A. 270, f. 90.
16. R.A. 270, f. 259v.
17. R.A. (Oisterwijk) 558, f. 42v.
18. R.A. 358, f. 45.
19. R.A. 369.
20. R.A. 275, f. 189.
21. R.A. 60, f. 25.
22. N.A. 5196, akte 442.
23. R.A. 285, f. 208.
24. R.A. 60.
25. R.A. 277, f. 106.
26. R.A. 286, f. 181.
27. N.A. 5192.
28. R.A. 60.
29. N.A. 5192.
30. N.A. 5200, akte 1229.
31. N.A. 5221, akte 870.
32. N.A. 5223, akte 1191.
33. N.A. 5227, akte 432.

IV. DE VOORAARD (VEURAORD) ONDER OERLE

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Onder het begrip 'gemeynthen' verstaat men gronden in gemeenschappelijk gebruik: voor het hoeden van vee, het steken van turf en het halen van heiplaggen als strooisel voor de dieren. Deze gronden lagen rondom of grenzend aan een bepaalde woonkern of meerdere woonkernen. Het gebruik van deze gronden was vrij voor iedereen.

De grenzen van de gemeynthen waren oorspronkelijk gebaseerd op mondelinge overlevering van de gebruikers. Dit vroeg echter in veel gevallen om moeilijkheden, vooral met bewoners van andere nabijgelegen dorpen of gehuchten.

In de dertiende eeuw werd het vrije gebruik van de gemeenschappelijke gronden door meerdere 'heren' als recht erkend en gegarandeerd. Voor het beslechten van conflicten wendde men zich meestal tot de hertog met het verzoek een uitspraak te doen. In feite was het ondoenlijk voor de hertog en zijn raad een gefundeerde uitspraak te doen, als er geen grenzen waren aangegeven. Men accepteerde daarom, dat de hertog tegen betaling grenzen aanwees, hetgeen geformuleerd werd als een uitgifte door de hertog, die in feite steunde op de aanwijzingen door de aanvragers.

Een voor Oerle zeer bekende gemeynthe-uitgifte is die van de Grote Aard, op 1 maart 1326. Deze gemeynthe was vrij uitgestrekt. Gerechtigd waren de inwoners van de gehuchten Zandoerle, Knegsel, de Hees onder Eersel, Hoogcasteren onder Hoogeloon, Vessem en Wintelre.

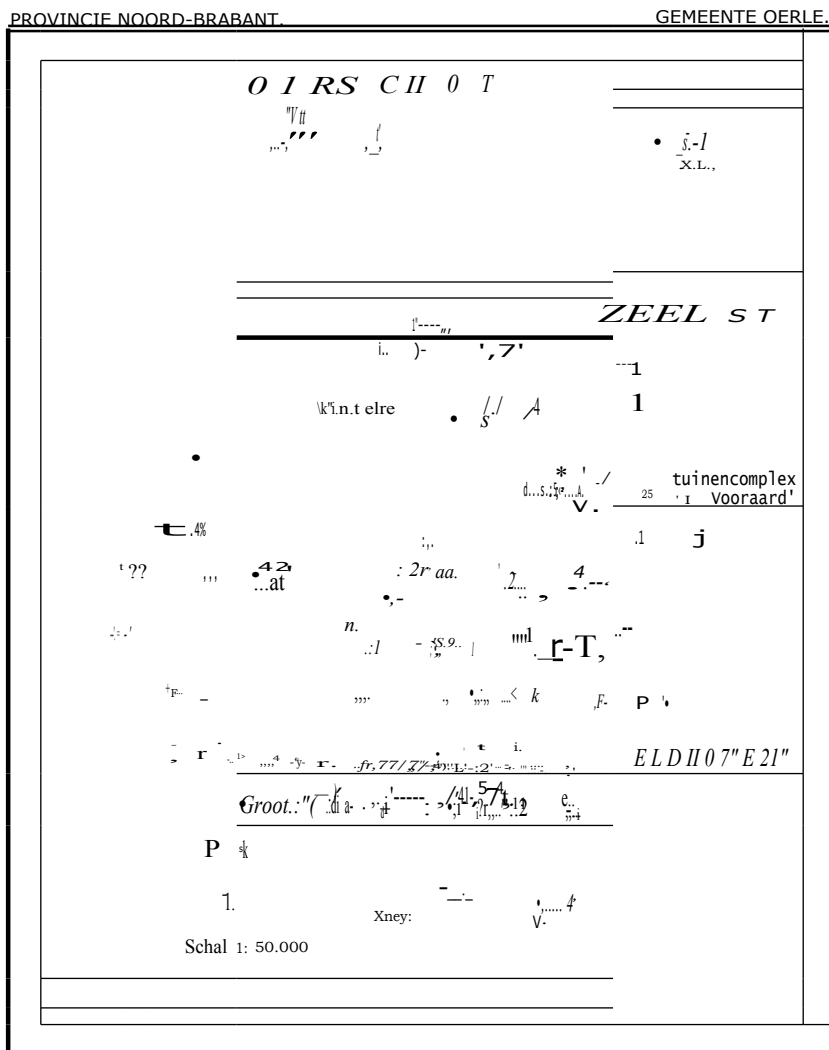
Heide met stuifduinen.

Binnen de Grote Aard van Oerle gebruikten inwoners van bepaalde gehuchten de dichtsbij gelegen onontgonnen gronden van hun eigen gemeynthe. Een dergelijk stuk gemeynthe werd veelal van hun standpunt uit gezien 'Vooraard' genoemd. De Oerlese gehuchten Kerkoerle, Berkt en Hoogeind gebruikten in de Grote Aard een eigen (onder)gemeynthe genaamd 'Vooraard'. Dit gebied bestaande uit heide

en meerdere vennen en moergaten, lag ten noorden van de tegenwoordige Heikantsebaan en ten oosten van 'den dijk van Oerle naar Oirschot' ofwel de Scherpenering (het tracé van voor de verlegging in verband met de vliegvelduitbreiding). In het noorden werd deze gemeynte begrensd, door de oost-westlijn van de grens tussen Oerle en Zeelst door te trekken tot de Oirschotsedijk.

Dit punt is op de kadasterkaart van 1832 aangeduid als gemarkeerd door een kei. De oostelijke begrenzing lag tegen een strook akkers aan de grens met Zeelst,

Kaart uit de Gemeentatlas van Noord-Brabant, getekend door .I. Kuijper, in 1866, naar de minuut van het Kadaster uit 1832. Gearceerd: de 'Vooraard'.

genaamd 'de Oude Hoeven'. De in dit hiervoor omschreven gebied gelegen gronden genaamd 'de Habraken' hoorden niet bij de Vooraard, want het waren reeds van ouds gecultiveerde gronden.

De 'golden luden den gebueren des dorps van Zeelst' hadden met de 'golden luden den gebueren des dorps Kercoerle' in het begin van de 15de eeuw onenigheid en twist over de grenzen en het gebruik van de gemeynte genaamd 'Voeraert'.¹⁾ De geburen van Zeelst voerden aan dat de geburen van Kerkoerle de grond gebruikten waarin zij, die van Zeelst, gerechtigd waren.

Beide partijen verzochten aan Jan Loenman, de rentmeester van de hertog, in deze kwestie vonnis te spreken. Na 'een gedinge ende een wairheit te doen leggen' in de kerken van Zeelst en van Kerkoerle, volgde op 26 mei 1435 de uitspraak. De rentmeester handhaafde de rechten van de geburen van Kerkoerle in de Vooraard.

Ter bestrijding van de vele en diverse kosten die dit proces voor de geburen van Kerkoerle met zich had meegebracht, verleende hertog Philips de Goede hen op 29 november 1435 toestemming een deel van hun gemeynte te verkopen.²⁾ Verkocht mocht worden 16 bunder woeste grond.

Mogelijk is toen de strook grond gelegen tegen de grens met Zeelst verkaveld en verkocht. De aldaar gelegen percelen worden op het minuutplan van het kaster uit 1832 genoemd 'de Oude Hoeven'. Hun totale oppervlakte is circa 25,5 ha (exclusief een watergat van omstreeks 3,5 ha), wat ruwweg te vergelijken is met de oude maat van 16 bunder.

Ongecultiveerde grond van een gemeynte.

De 15-jarige volkstuindersvereniging 'De Vooraard' heeft in de splitsing van de wegen 'de Kelder' en 'Voorraad' een ruim 3 ha groot perceel grond in gebruik, onderverdeeld in circa 148 tuinen. Dit terrein ligt geheel in het gebied van de oude gemeynte de 'Voorraad'. Pas in het begin van onze eeuw is deze grond gecultiveerd. Vandaar dat de laag cultuurgrond van geringe dikte is: hooguit ongeveer 10 cm.

Onlangs is door het gemeentebestuur van Veldhoven een bestemmingsplan ontwikkeld en vastgesteld ter realisering van een woonwagencentrum. Dit centrum met 15 standplaatsen, zal komen te liggen tegen de Strijpsebaan naast de volkstuinen en in de vroegere gemeynte van de 'goede luiden en geburen' van Kerkoerle, Berkt en Hoogeind.

NOTEN

1. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, Oirschot: Oud-administratief en rechterlijk archief, Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 16.
2. Idem, inv. nr. 17.